IRODALMI SZEMLE

LXIII ■ 2020 ■ 5

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

DRÁMA

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LXII. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA** (ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ: **NAGY CSILLA** (CSILLESTER@GMAIL.COM) **NÉMETH ZOLTÁN** (NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS: **GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA**
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
■ **FŐMUNKATÁRSAK:** CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:** BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:** MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ SZERKESZTOSEG.IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT VOJTECH KOLENČÍK ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

VOJTECH KOLENČÍK 1955-ben született Nyitrán. Tanulmányait a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola grafika tanszékén végezte, mestere Albín Brunovský volt. Idén lesz harminc éve, hogy ugyanezen a tanszéken mesterként dolgozik. Fest, grafikákat készít és rajzol. Grafikus munkásságának leghangsúlyosabb részeként a szitanyomás lehetőségeinek kiszélesítését, festészeti tevékenységében pedig a véletlent, a gesztust és a szín dominanciáját a geometrizmussal való ötvözéssel említhetjük. A Brunovský-iskola alighanem legelkülönbözőbb egyénisége, már diákként markánsan elhatárolt stílust épített ki, mely az erős kontrasztokra, élő, gesztikus vonalakra, kromatikus színekre és a legkülönbözőbb sablonok használatára épül. Számos egyéni kiállításon prezentálta műveit, többek között Berlinben, Memmingenben, Wismarban, Párizsban, Bécsben, Prágában, Ostraván, de természetesen Pozsonyban, Nyitrán és Besztercebányán is.

3 ORCSIK ROLAND: ROVARCSÍPÉS (VERS)

5 TŐZSÉR ÁRPÁD: AZ ÉLET MÁSHOL VAN – DE HOL? (NAPLÓJEGYZETEK 2013-BÓL)

18 MELLÁR DÁVID: VÉGTELEN KAPACITÁS (VERS)

19 FITOS ADRIÁN: GYŰJTEMÉNYEK (PRÓZA)

27 N. TÓTH ANIKÓ: TÁVOKTATÓ. TANÁRNŐ KÉREM (PRÓZA)

30 RADICS RUDOLF: VERHOVINA ÉS NYÁRLIGET A MŰFAJI HATÁRSÁV TÜKRÉBEN (TANULMÁNY)

DRÁMA

45 TERÉK ANNA: OTPOR (RÉSZLET A *CSÖND* CÍMŰ DARABBÓL)

49 NAGY HAJNAL CSILLA: MÁSNAP (KAMARADARAB, 1–3. JELENET)

61 FORGÁCS MIKLÓS: MA MÁR NEM MÉSZ SEHOVÁ (1. RÉSZ) (PRÓZAOPERA–PRÓZAOPERETT–PRÓZAORATÓRIUM)

78 NÉMETH ZOLTÁN: EGYFAJTA SZLOVÁKIAI MAGYAR MÍTOSZ (BESZÉLGETÉS FORGÁCS MIKLÓSSAL A *MA MÁR NEM MÉSZ SEHOVÁ* CÍMŰ SZÍNDARABJÁRÓL)

84 KOVÁCS NATÁLIA: IDENTITÁSPROBLÉMÁK SZÖVEGBEN, SZÍNPADON ÉS NÉZŐTÉREN. ESTERHÁZY PÉTER *MERCEDES BENZ* CÍMŰ DRÁMÁJÁRÓL ÉS ANNAK POZSONYI BEMUTATÓJÁRÓL (KRITIKA)

92 NAGY CSILLA: „REND, MINT EGY KIHALT NYELVBEN". TŐZSÉR ÁRPÁD *LÉLEKVÁNDOR* CÍMŰ KÖTETÉRŐL (KRITIKA)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 300. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌MÁJ/2020 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 300. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

ORCSIK ROLAND

ROVARCSÍPÉS

Pirosló folt a jobb
vádlimon.

Lassan egy hete
kínlódom vele.

Valami fertőzött rovar
csípett meg
alvás közben.

Hiába sürgetem,
kenem be naponta négyszer,
lassan fakul a folt.

Mint egy hatalmas
borpecsét.

Közelebb hajolok,
vizsgálom a kenőcstől
kiszáradt bőrt.

Betűkké görbülnek
a szőrszállak,

a fejedelem követelőzik,
és a bíró fizetésre vár.

A jó pedig olyan,
mint a tüske.

Álom közben
lakmározott belőlem
a rovar.

Az igaz olyan,
mint a tövisbokor.

Mire fölébredtem,
ott piroslott a vádlimon
a tüskés prófécia:

Ne higyjetek a barátnak;
ne bízzatok a tanácsadóban;
az öledben ülő előtt is
zárd be szádnak ajtaját.

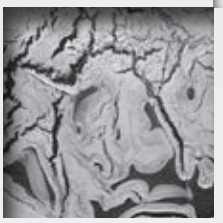

TŐZSÉR ÁRPÁD

AZ ÉLET MÁSHOL VAN – DE HOL?

(NAPLÓJEGYZETEK 2013-BÓL)

Komárom, 2013. június 14. 6,00: Ébredtem itt is, ahogy otthon szoktam, hajnal 5,00-kor, de most egykori iskolavárosomban, s közvetlen a Duna-parton, a Kis-Duna-hídnál, az Olimposz panzió második emeletén, egy olyan szűk, alacsony padlásszobában, hogy lehetetlen benne felállni is, járkálni is. Itt csak feküdni lehet, meg ülni. Meg írni. Úgy látszik, én már erre vagyok ítélve, nekem Kisvárdán is (2007-ben, ha jól emlékszem) ilyen padlásszoba jutott, s ott is így sütött rám a tetőn, közvetlenül a cserepeken át, akadálytalanul az Isten szent, de pokolian tűző napja. Az 50. Jókai Napok rendezvényeire jöttem, mint valamikor régen, negyven, ötven évekkel ezelőtt, boldogult újságíró koromban. Most nem vagyok sem újságíró, sem zsűritag, csak afféle beszélő „műemlék": Gál Sanyi barátommal fogjuk felidézni, közönség előtt, a Jókai Napok hőskorát, a múlt század hatvanas éveinek első felét, amikor is a mozgalom még csak a szlovákiai magyar amatőr színjátszók vidéki fesztiválja volt, s nem volt olyan görögtüzes országos esemény, mint ma. Este megnéztem egy gyenge darabot a nagymegyeriek gyenge előadásában (Ivan Holub: *A temetés*), éjjel 12,00-kor kerültem ágyba. (Ez azért régen is így volt a Jókai Napokon.)

9,35: Immár vonatban, hazafelé utazva. Korán reggel elcaplattam még a Csemadok-galériába (a régi Jókai Napok plakátjainak kiállítására), hogy meggyőződjem róla, mikor is rendezték meg hát először a Jókai Napokat. (Tegnap egész este erről vitatkoztunk, elég szánalmas volt a vitánk, hiszen ha már alkalmunk volt rá, fontosabb dolgokról is cserélhettünk volna eszmét.) Végigkutyagoltam a hosszú-hosszú Kertész utcát (az eleje állítólag Dél-Komáromban van, a vége a Rozália-templomnál, azaz összeköti a két Komáromot), közben megnéztem Szent István szobrát (amelyről a magyarfaló szlovák Ján Slota nemrég azt mondta, hogy „koronás bohóc), s megtekintettem a Kossuth tér elején Ciril és Metód emlékművét is (meg kell mondjam, ez utóbbi jobban tetszett, mint a Szent István királyhoz valóban nem méltó, kicsi és jelentéktelen plasztika). A Csemadok-galéria még zárva volt, s így az egész reggeli expedíciómnak az volt az egyetlen értelme, hogy az *Európa Szállót* mellőzve mélységes nosztalgiával gondoltam arra a Brigitte Bardot-szabású egykori leányzóra, akivel valamikor, az első Jókai Napok valamelyikén, az *Európa* egyik ágyán egy egész éjszakát átbirkóztam, eredménytelenül, sajna.

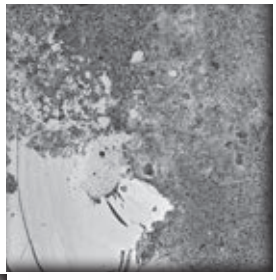

Június 30. Mégis baloldali lennék hát?, s nem harmadik utas, mint ahogy eddig hittem magamról? Egyre gyakrabban kell igazat adnom a balos Tamás Gáspár Miklósnak. Misetics Bálint idézi tőle a *Népszabadság*ban: *„… a balközép értelmiség… a legvédtelenebbek emberi jogai iránti elvi elköteleződést vegyíti a piaci fundamentalizmus doktrinájával”.* Misetics egyébként a balliberálisok szárszói ún. választási kampánytalálkozójáról hiányolja TGM-et, én meg az EU mai strassbourgi ülésén láttam volna szívesen ugyanőt, vagy egy hasonlóan józan és bölcs akárkit, aki rendet tett volna ebben a lehangoló, színvonaltalan hangzavarban. Az ülés tárgya az ún. Tavares-jelentés volt a magyarországi állapotokról, de ha ez Európa, akkor én nem vagyok európai. Ilyen alacsonyröptű „eszmefuttatásokat”, ólvégi küzdelmeket, civakodásokat legutoljára az egykori Csemadok-gyűléseinken hallottam, tapasztaltam. Sehol egy, a történéseket európai távlatokba helyező gondolkodó, sehol egy Schuman, sehol egy Churchill, Mazziniről vagy Victor Hugóról már nem is beszélve (Ezek voltak ugyanis az Egyesült Európa szellemi atyjai!) Láttam viszont a hatalom öntelt, de jelentéktelen eszelőseit, sunyin jobbra-balra tekintgető helyezkedő, kisstílű prókátorokat, s anakronisztikus német szocikat, akik annak idején az oroszok nyakára küldték Lenint, s most kommunista-ellenes lázadást szimatolva rikácsoltak. Szóval: először láttam „egyenes adásban” a jelenkori Európát – kiábrándító volt.

Július 8. Fáj a fejem, nem is fáj, hanem szét akar robbanni, kimegyek a balkonra, levegőre. A balkon alatt még félig sötét a játszótér. Tulajdonképpen még hajnal van, lehet olyan fél hat, mit keresnek a játszótéren ezek a gyerekek? Két lány és két fiú, lehetnek olyan 13 évesek. A játszótér fel van szerelve függő hintákkal, mászókákkal, homokozókkal, padokkal. A lányok álmosan hintázgatnak, az egyik srác hanyatt fekszik egy padon, a másik kicsit odább áll, vizel. A lányok egyike lekászálódik a hintáról, odamegy a padon fekvő fiúhoz, leül, ölébe húzza a fiú fejét, az mond neki valamit, a lány erre a fiú lába közé nyúl, s a nadrágon keresztül,

de láthatóan, megmarkolja a szerszámát, s mintha padlót súrolna, jár a keze rajta, ide-oda, először lassan, aztán egyre gyorsabban. Minden jel arra vall, hogy itt töltötték az éjszakát.

Július 10. Az nem lehet igaz, hogy ennyire el tudok fáradni! De mért ne lehetne igaz? 78 év az majdnem egy évszázad. Ennyi idő alatt birodalmak omlanak össze, erős kőházak roskadnak meg, vakolatuk lehullik, tetejük beázik. Könyvekkel próbálkozom, hátha olvasás közben visszatér belém az élet: *Macbeth*, Mészöly Dezső *Shakespeare-naplója*, *Esti Kornél*. Semmi sem fogad be, pontosabban: semmit sem fogad be az agyam. A kapus a *Macbeth*ben, mikor Macduffféknak kaput nyit, összehord hetet-havat, s én értetlenül olvasom a sok halandzsát. Mészöly magyarázza meg, hogy ez itt az ún. késleltető motívum: az olvasó már a gyilkosság és a gyilkos leleplezésére kíváncsi, a szerző viszont még a feszültség növelésében érdekelt. De Tolsztoj támadásával szemben Mészöly rosszul védi Shakespeare-t (s itt támad fel igazából az érdeklődésem): *„Tolsztoj híres vitairatában* (Shakespeare és a dráma) *megrója Shakespeare-t a Lear olyan hihetetlen mozzanatai miatt, hogy a király nem ismeri föl a szolgaköntösben hozzászegődött régi udvaroncát, vagy Gloucester* (Vörösmarty magyarításában: Gloster, T. Á.) *a tulajdon fiát, a bolond koldust játszó Edgart"*. S Mészöly Shakespeare-apológiája: *„Én – beleélve magam a mesébe – ilyesmiken épp úgy nem akadok fönn, mint Hófehérke föltámadásán..."*. – Tolsztoj Shakespeare-en a következetes realizmust kéri számon. Csakhogy Shakespeare a színház realistája, s a színpadon nem a környezet vagy az emberi külső valósághűsége a fontos, hanem a léleké. Tolsztoj logikája alapján a nagy drámaírónak azt is fel lehetne róni, hogy a fái, hegyei, tengerei a színpadon is miért nem valóságosak, s miért csak díszletek, vagy esetleg hibásan megidézettek (mint például a közismert „cseh tenger" motívum). Leszögezhetjük: a virtuális Tolsztoj-Shakespeare perben Shakespeare-nek van igaza: Shakespeare drámaíró, akit nem lehet prózaíróként kezelni. – Az *Esti Kornél*ba belelapozva pedig most engem is az nyugtalanít, ami a fiatal Estit nyugtalanította a fiumei gyorson, miután az eszelős lány és édesanyja éjfél után majdnem egy egész órára eltűnt a fülkéből. *„Mindenütt kerestem önöket, de nem találtam. Most sem értem, hogy hol lehettek olyan sokáig. Az az ötletem támadt, hogy ek-*

kor ön, asszonyom, a leánya kedvéért, akit úgy szeret, a leánya kedvéért, aki nem él ebben a világban, elment vele együtt a fantasztikum birodalmába, és ott vele együtt láthatatlanná vált", mondja Esti, képzeletben, a visszatérő asszonynak. S ez, az írónak készülő s máris inkább a sejtelmek és a képzelet világában élő fiútól meggyőzően hangzik, de hol volt a két nő valójában? Kosztolányi nem drámaíró és nem misztikus, egyéb prózai munkáiban általában gondosan ügyel rá, hogy az, úgy mondjam, helyzetfantasztikumainak mindig legyen lehetséges reális magyarázata is. Ebből az eltűnési jelenetből az hiányzik. Miért? – Az apatikus idős betegeknek az orvos gyógyszer helyett sokszor javasol rendszeres keresztrejtvényfejtést. Szerintem ilyen esetekben némely Shakespeare- vagy Kosztolányi-mű olvasása legalább olyan hasznos lehetne, mint a keresztrejtvényfejtés.

Július 11. Újabb magyar jövevényszavak a mai (beszélt) szlovák nyelvben: *„bazmeg"* – „izé" jelentésben. Példamondat a használatára: „Podaj mi ten bazmeg!" (Add ide azt az izét!). Más: *„Kristušát neki!"* – káromkodás, valamivel enyhébb, mint a magyar megfelelője, kb. a. m.: „az istenfáját!". S még egy: *„opac, opac"* – gyermekek mondják bújócskázás közben, ha a hunyó megtalálja a bújót, feltehetően a magyar „ipi-apacs"-ból.

Július 30. „Ó, cseh hon! Mily gyakran válik itt a lövés dicsősége egy seggberúgás röhejévé!" – mondja Milan Kundera. Ez a keserű nemzetkarakterológia Bohumil Hrabaléra emlékeztet: *„Tudják, mik a csehek? – kérdezte Zedníček tanácsos. – Nevető vadállatok."*

Augusztus 4. TGM mellett a másik baloldali gondolkodó, akivel az utóbbi időben gyakran egyetértek: Hegyi Gyula. Az augusztus 2-i *Népszabadság*ban írja, a *Történelem visszahódítása* c. írásában: *„A magyar progresszió hívei az elmúlt*

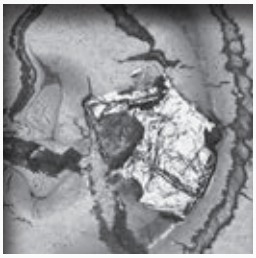

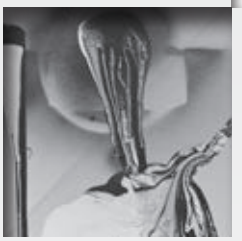

negyedszázadban elvesztették vagy inkább feladták a történelem értelmezése körüli küzdelmet, s most riadtan látják, hogy ennek szükségszerű politikai következményei vannak és lesznek". Így van, bólintok rá, de nemcsak így, hanem úgy is, hogy ennek következtében a jobboldalon is lanyhult a történelem iránti érdeklődés, annak szükséges permanens újraértelmezése. Sőt tovább megyek! Közvetve ide kapcsolható az a tény is, hogy a jelen pillanatban se a jobb-, se a baloldalnak nincs számottevő értelmiségi „holdudvara". (S a „középnek" van persze a legkevésbé, de most nem ez a téma.) Ezért csinálhat a jobboldal „történelmet" a Nagy-Magyarország-matricák színvonalán, s nem csinál történelmet semmilyen szinten a baloldal. – S abban is valószínűleg igaza van Hegyi Gyulának, hogy „… *a magyar uralkodó osztályok tudatosan szabotálták a Habsburg kormányzat minden olyan józan reformjavaslatát, amely több jogot adott volna a magyar országrész lakosságának felét kitevő nemzetiségeknek*". Ahhoz persze, hogy ne szabotálják, a reformvitákban Széchenyinek kellett volna győznie, s Kossuthnak nem kellett volna 1848 kalandjába bocsátkoznia. Csakhogy (teszem hozzá én): ha a Habsburg kormányzat nem érzi a magyarok halálra szántságát, lázadó erejét, vajon ugyanolyan engedményeket tesz nekik egy korábbi „kiegyezésben" is, mint az 1867-esben tett? Mindenesetre a 19. század közepén és később a nemzetiségek még szerények, követeléseik általában nem mennek túl az etnikai határokon, például az 1861-es ún. Slovenské okolie (szlovák körzet) mint szlovák követelés csaknem pontosan megegyezik az 1939-es, etnikai határok közé szorított, ún. Szlovák Állam területével.

Augusztus 5. S még mindig Hegyi Gyula ihletésében: A *latina christianát* a középkorban és később csak a lengyelek és magyarok vették komolyan, a nyugat-európai nemzetek többnyire már Nagy Károly óta a saját nyelvükön írtak, olvastak. A magyar királyoknak viszont kapóra jött a latin nyelv: az ország heterogén népességét a magyar nyelvvel akkor még reménytelen dolog lett volna összetartani,

a latin nyelvű kereszténység mint eszme viszont erre nagyszerűen megfelelt. A magyar uralkodók valóban *hungarusoknak* tartották magukat, amely fogalom tartalma akkor 70-80 százalékig a kereszténység igenlése volt, 30-20 százalékig pedig aktív pogányellenesség. Következésképpen a magyar királyi udvar a magyar nyelvűséget nemhogy ápolta, hanem (mint valami pogány ügyet) tűzzel-vassal irtotta. Ez a magyarázata a középkori magyar nyelvű irodalmi emlékeink kezdetlegességének. S a helyzetet 1526 után a német nyelvű uralkodóink és udvaraik csak bonyolították, úgyannyira, hogy amikor a 19. században a magyar nemesség és a vármegyék rádöbbentek a helyzet fonákságára és tarthatatlanságára, s ápolni és terjeszteni akarták a magyar nyelvet és kultúrát, már késő volt.

Augusztus 12. Meghalt E. Fehér Pál. Ellentmondásos ember volt, de ellentmondásosságában is barátomnak mondhattam, megérdemli tőlem a megemlékezést. (Az is az „ellentmondásosságát", életének bizonyos furcsaságát erősíti, hogy állítólag már egy fél éve halott, de csak most jelent meg róla nekrológ, a *Népszabadság*ban, Bächer Iván tollából.) A mindenféle híresztelések ellenére sem volt rosszindulatú ember, rajtam sokszor és sok mindenben segített (ő intézte el például *anno*, hogy tíz évig ingyen kaptam a *Népszabadság*ot; ha orosz verseket fordítottam, nemegyszer fordultam hozzá tanácsért, s kaptam is tőle néhány orosz verskötetet, így pl. egy Mandelstamot). Nyugodjék békében.

Augusztus 20. Az élet máshol van – mondja Milan Kundera az immár, azt hiszem, második magyar kiadásban megjelent regényének a címében. Az élet *„Odakinn, az ablakon túl van, ahonnan úgy hallatszik be a lövések hangja, mint a csalogány csattogása"*. (Közvetlen a II. világháború utáni években vagyunk, Csehországban a „lövések" még nem ritkák.) *„Íródott Csehországban, 1970-*

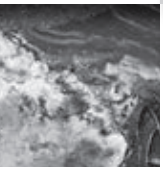

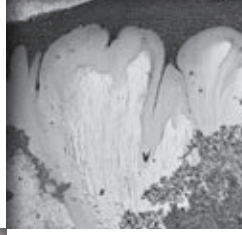

ben" – ezzel a megjegyzéssel végződik a könyv. Az író huszonkét évvel később írta meg az 1948-as csehszlovák kommunista puccs és az előzményei történetét. A puccsot Gottwaldék forradalomnak mondták, s a költő Jaromil (a regény főhőse) lelkesen utánuk mondta. Ez volt az „ablakon túl", ez a hamis forradalom és hazug társadalom. S az anyuka dédelgetett fiacskája (Jaromil még alig húszéves) azt hiszi, hogy az az élet, ami az „ablakon túl van". Meg az irodalmi romantika. Keats és Lermontov. Ezek szerint az „ablakon túli etalonok" szerint próbál élni. (A szeretőjét például azért juttatja börtönbe, mert annak idején Keats is azt írta a kedvesének: *„Az enyém kell hogy legyél; hogy ha úgy akarom, akár a kínpadon pusztulj!"*) De magának a regényírónak a „kinti" életről 1970-ben már más a véleménye. S a „kint" hamisságát úgy érzékelteti, hogy furcsán, két szólamban beszél a történésekről. Először, a kor hangulatát jelezve, Jaromillal beszélteti el őket, azután ő mondja el még egyszer ugyanazt, 1970-es kommentárokkal, maró szarkazmussal. (Ekkor születik a könyv címe is: *Az élet máshol van*.) Közben itt kavarog a könyvben az egész világirodalom, sokszor öncélúan, magamutogatón. Közvetve, név nélkül, az egyik verssorának parafrázisával itt van még a mi József Attilánk is: *„A szabadság nem ott kezdődik, ahol eltemetik vagy megtagadják a szülőket, hanem ott, ahol nincsenek szülők… ahol az ember egy erdőben elhajított tojásból születik."* Furcsa könyv, s mint mű egyáltalán nem hibátlan. Ha viszont 1970-ben megjelenhetett volna, Csehországban irodalmi szenzáció, sőt forradalom lett volna. (Először 1973-ban jelent meg, franciául, s csehül csak 1978-ban látott napvilágot, s akkor sem Csehországban, hanem a kanadai Torontóban.) – A mű mostani (2009-es) magyar kiadásának pedig az ad pikáns aktualitást, hogy a *Respekt* c. cseh lap nemrég egykorú írásos dokumentummal bizonyította: Kundera 1950-ben feljelentette az egyik (a feljelentés alapján később kémként elítélt) ismerősét. Maga Kundera a feljelentés tényét felháborodottan tagadja, viszont bizonyos értelemben a fenti műve is ellene szól: a feljelentés-motívum, amint láttuk, ott is jelen van. Ez persze lehetne akár fikció is, de ha melléje tesszük

a szerző egyik ide vonatkoztatható vallomását, akkor az eset sokkal-sokkal bonyolultabbnak tűnik. *„Folyton újraírjuk saját életrajzunkat, új meg új jelentést tulajdonítva a dolgoknak – a magunk szemszögéből, ahogy nekünk tetszik. Kiemeljük, ami ránk nézve megnyugtató és hízelgő, és kitörlünk emlékezetünkből minden lealázót. A történelem ilyesfajta átírása – akár orwelli értelemben is – cseppet sem embertelen. Sőt, nagyon is emberi"* – írja az író 1984-ben. (Idézi Berkes Tamás, *Magyar Narancs*, 2009/1.) A regényben a szerző persze élesen elítéli szereplőjének, Jaromilnak a bűnét, azt a bűnt, amelyet minden valószínűség szerint ő maga is elkövetett, de most azt még elismerni sem hajlandó. *Az élet máshol van!* De hol? Az az élőbb, elevenebb kép, amelyet (írásainkban, akár naplóinkban is) mi, írók magunk formálunk magunkról, vagy az, amelyet a történelem rajzol rólunk?

Augusztus 22. Olvasom Radics Viktória könyörtelen kritikáját Darvasi László *Virágzabálók* c. regényéről a *Magyar Narancs* egyik régebbi (2009-es) számában. (Nekem csak most került kezembe a lapszám.) *„Poézis, fantázia, mítosz – helyzetek, jelenetek, konfliktusok álfeloldásaként."* Nem merném az állításnak a konkrét műre vonatkozó érvényét igenelni vagy tagadni, de azt a véleményt megkockáztatom, hogy a jelenkori magyar prózáról, nagy általánosságban, ugyanez bízvást és érvényesen elmondható.

Szeptember 1. A franciák (pontosabban elődeik, a gallok) úgy hallották félre a latin szavakat, mint az őspalócok (polovecek, kunok) a magyart. Például a latin *Augustus*ból a gallok szájában Ogüszt (Auguste), a *mare*ból (tenger) *mer* lett. S valahogy így az *autó* helyett *a* palócok is *ótó*t mondanak (bár ez természetesen már későbbi fejlemény), s a *miért* helyett *mé*t.

Szeptember 4. Heller Ágnes 80 éves. A filozófus életének apropóján Radnóti Sándor a születés és élet közötti „vörös vonalról" elmélkedik, mondván, hogy *„véletlenségből vettetünk bele a világba egy genetikai à priorival (vagyis a tapasztalatot megelőző adottsággal), s ahová bevettetünk, ott egy történelmileg és véletlenszerűen változó szociális-kulturális à priorival találkozunk"*. A kettő között húzódik az a bizonyos választó-

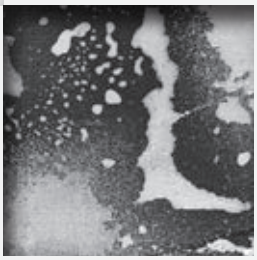

vonal, amely egész életünkben megmarad, teljesen megszüntetni sohasem tudjuk, s tkp. ez az antagonizmus mint téma a közös nevezője minden Heller-műnek.

Szeptember 4. A Heller Ágnes életművén áthúzódó „vörös vonal", az emberi létezés drámai antagonizmusának vonala annyira egyetemes, hogy életünk sok egyéb helyzetében, síkjában is jelen van. A két *à priori* váltását az arra érzékenyek például szinte minden hajnali ébredéssel átélik. A „farkasok órájáról" beszélek (igen, a Bergman-filmről is), amikor a „kis halálból", az álomból visszabillenünk az életbe, s hosszú-hosszú másodpercekig nem tudunk tájékozódni a szobánkban, a valóvilágban, érzékszerveink, szemünk nem tud alkalmazkodni a hirtelen változáshoz, nem tudjuk, hol az ajtó, hol az ablak, s hogy nem szakadékba hágunk-e, ha az ágyról lelépünk. Végtelen a csend körülöttünk, úgy érezzük, egyedül vagyunk a kozmoszban, s szorongva fülelünk kifelé, a lakás többi szobája felé, várjuk, hogy a reggeli családi zajok, mozgolódások visszaigazolják az ébrenlétünket, az itt-létünket. A két *à priori* között, a semmiben legalább a *szociális* adottságokat akarjuk érzékelni mint fogózót, mint szilárd pontot. – A létet elviselni csak közösségben lehet, a létezést egyes (magányos) emberként megélni maga volna a téboly.

Október 6. Születésnapomon úgy imbolygok krónikus egyensúlyzavarommal, fájós lábamon (a bal lábamat három napja műtötték, „elmeszesítették" benne a visszereket) az üres és sötét lakásban (a családom tagjai korán eljárnak munkába), mint egy kísértet. Mint a helsingőri vár fokán a szellem. Mint az elmúlt 78 évemből hazajáró lélek. A tükörbéli *rémlátványom* megerősíti, hogy már nem élek! De akkor ki ez az imbolygó lidérc, aki *a hajnalt bitorolja*? Együtt ama *harcias idommal*, amelyben Dánia egykor elhunyt *Fölsége* járt? – Szóval születésnapomat a *Hamlet* olvasásával ünneplem. Aztán úgy tíz óra felé megszólal a telefonom, s valahonnan Ipolyszakállasról szinte az egész szlovákiai magyar irodalom egyszerre kíván boldog születésnapot. – Az történt, hogy a Szlovákiai Magyar Írók társasága ott ülésezik, s miután valakinek eszébe jutottam, most egy egész írókórus zengi a telefonomba, hogy *Happy birthday to you*!

Október 26. Kitántorgok a napi sétámra, bokáig gázolok a lehullott levélben. Ősz van, s máskor ilyenkor már megmozdul bennem az ihlet, a költő, zsong-bong az ősz húrja, most semmi. Megszűnt a belső életem, teljesen kitöltenek a betegségeim. Ha meg szünetelnek, akkor még tartalmatlanabb vagyok, nem zsongok, hanem dongok, mint az üres hordó. – Nem is rossz: üres hordó az őszi fák alatt, vigasztalanul hull belé a sárga lomb.

Október 29. Felporszívóztam a szobámat. (E., a feleségem minden nap szóvá teszi a rendetlenségemet. Nem tudom megértetni vele, hogy a rend a totalitarizmusok jelszava, a decentralizált társadalom a totális hatalom számára „rendetlenség", holott a „decentrumokban" szintén rend van, csakhogy egy sajátos, liberális-demokratikus rend.) Porszívózás közben az jár a fejemben, hogy gyermekkoromban milyen fontos szertartás volt nálunk, falun a reggeli söprés. Ez rendszerint az eladólányok feladata volt, nálunk H. nővéremé. Hányszor hallottam anyámtól: felsöpörted már a konyhát (vagy a szobát)? S hogyan eltűnt mindez! Már csak emlékként, azaz anakronizmusként él bennünk, a mozdulatainkban. Például a reggeli porszívózásokban. – S ha már otthon (a régmúltamban) járok, egy újabb adalék a *Mittelszolipszizmus* c. régebbi versemhez (amelyről Németh Zoltán annak idején a következőket írta: *„...talán nem túlzás…. a Tőzsér-poétika kapcsán egyenesen mágikus realista líráról beszélnünk, amely – mint például a Mittelszolipszizmus című vers – önreflexív filozófiai gondolatfutamokból, titokzatos családtörténeti emlékekből, az önéletrajz kanyarulataiból, valamint szociográfiai és történelmi eszmefuttatások tarka anyagából épít magának sokhangú poétikát"*). Szóval újabb titokzatos családtörténeti emlékek következnek: meghalt Péterfalán a szülőfalumban Tőzsér Pali, unokaöcsém, a Tőzsér-família utolsó férfitagja (rajtam kívül persze), apám legfiatalabb öccsének, Józsi bátyámnak a fia. Öten voltak testvérek, négy fiú s egy leány, a fiúk többnyire korán meghaltak, a leány, Juliska, még él, 72 éves. Az előbb felhívtam, részvétemet nyilvánítottam neki (micsoda nehézkes, az alkalomhoz nem illő szókapcsolat!), s beszélgettünk erről-arról. Megtudtam tőle, hogy Józsi bátyám 1911-ben született, Kisterenyén, s ha apám 1898-ban született, a szomszéd faluban, Jesztén (márpedig biztos, hogy akkor és ott született), akkor ez annyit jelent, hogy a Tőzsér-család Jesztéről nem közvetlen Péterfalára költözött, hanem tett közben egy rejtélyes kisterenyei kitérőt. Kérdés: mit kerestek éppen Kisterenyén? Hiszen a Kisterenye és Jeszte közötti távolság van

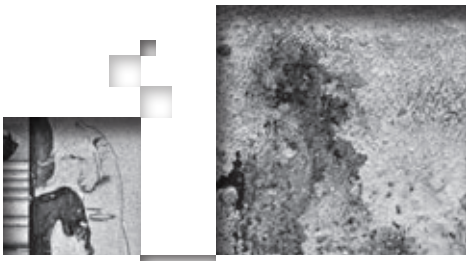

akár hatvan kilométer is. Tény, hogy a terenyei templom tető- és toronyszerkezetét Tőzsér nagyapám (aki ács volt) készítette. De ez még nem magyarázza meg, miért költöztek családostul oda. S hogy mért jöttek mégis vissza, ha nem is Jesztére, hanem a szomszéd Péterfalára. Ez utóbbit talán az motiválta, hogy apám legidősebb testvére, János bátyám közben már benősült egy péterfali gazdacsaládba, feleségül vette Vidrócki Marcellát (akinek a becsületes neve nem Vidrócki volt persze, de az a hír járta, hogy a nagyanyja annak idején összeszűrte a levet a környék híres betyárjával, Vidróckival, akinek a nevét aztán még a kapcsolatból származó unoka is megörökölte.) Szóval Péterfalán az utat a Tőzsér-család számára feltehetően János bátyám törte. Az újabb (és végső) költözködésre pedig (amelynek idejét sokáig megközelítőleg sem tudtam behatárolni) 1911 és 1921 között kerülhetett sor, mert 1921-ben apám és anyám már összeházasodott, s az esküvőjük az egykorú iratok szerint Péterfalán volt.

November 19. A slam poetry-nek nemrégen még a létezéséről sem tudtam, s a napokban hirtelen szemtől szemben találtam magamat egy slam-költővel, ráadásul ez a *slam-poet* szinte családtag, közeli rokonom, harmadunokaöcsém, úgy hívják, hogy Laboda Róbert. A slamről nincs jogom bármit is mondani, hisz nem ismerek egyetlen slam-verset sem, de most már, mint érdekelt, figyelni fogom a mozgalmat. Robi arról beszélt, hogy immár a II. Országos Slam Poetry Bajnokság is készülőben van, s olyan elismert költők is vannak az előkészítő bizottságban, mint Ladik Katalin és Szkárosi Endre, s hogy ő személy szerint Pion Istvánt, Kemény Zsófit és Simon Mártont tartja a legjobb slammereknek. Ülünk egymással szemben a pozsonyi lakásomon, a könyvtárszobámban, s míg igyekszem megjegyezni az új neveket, nézegetem az ifjú költőrokont. 28 éves, kicsit mintha a 28 éves magamat látnám. Pontosan

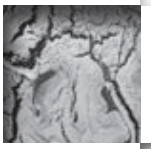

28 éves voltam, mikor az első önálló verskötetem megjelent. Én is kapható voltam minden kísérletezésre, formakalandra. Lehet, ha most volnék 28 éves, én is slammer volnék.

November 20. Brzezinski írja a magyarul most megjelent könyvében (*Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága*): *„Eltölt egyfajta jóérzés amiatt, hogy a hidegháború a lehető legjobb módon ért véget, sikeresen és vérontás nékül, és az, hogy talán ehhez némileg magam is hozzájárultam.”* Véleményem szerint a hidegháború 1989-cel nem ért véget, csak a frontvonalak változtak meg. Az ős-hidegháborúban a második világháború folytatódott, csak már nem a valóságos frontokon, hanem a lelkekben, fejekben s főleg a Szovjetunió és a nyugati világ gazdaságai között. 1989 óta viszont mindenki küzd mindenki ellen, s nagyrészt a nemzetgazdaságok is egymás ellen fordultak. *A*z ember, fokozatosan, valóban farkasává válik a másik embernek. Julien Benda mondta egykor: Az első világháborúig az emberiség tette a rossszat, de becsülte a jót. A második világháborúval a fasizmus és a kommunizmus eszméi beköltöztek a lelkekbe, az erkölcseinkbe: mi már tesszük a rosszat, és becsüljük is a rosszat. A korábban Brzezinski és mások által még jól látható frontok lebomlottak ugyan, de helyettük minden ember egy-egy külön frontot nyitott. Mindenki fél mindenkitől, s mindenki harcol mindenki ellen.

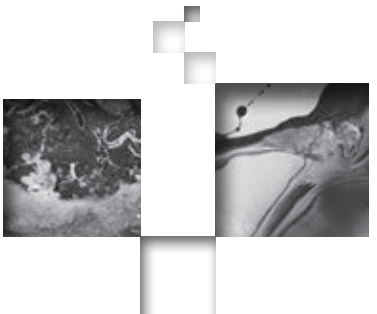

MELLÁR DÁVID

VÉGTELEN KAPACITÁS

A teremtmény túléli
a teremtőt, a vegetáriánus
a húsevőt, az áramkör
a véráramlást, a protézis
a csontot, a mikrochip
az agyvelőt.
S egy láthatatlan kar – egyetlen mozdulattal –
odaveti majd a Sötét Anyagnak
az egész fajt, hogy csináljon vele,
amit akar, tegye magáévá,
nyelje el, vagy játsszon vele
és emessze fel csak félig:
a lebomló, a szerves, a véges
éljen még, legyen maradék egy pillanatra
és egészen.

Emberi vágyak panoptikuma,
parlagon hagyott érzések patológiája
helyett
gejzírek és szupervulkánok mindent
elárasztó kémiája.

Maradjon az alkotó
alkotás nélkül, a faj genetika
nélkül, a gondolat
szó nélkül, a képzelőerő
képző nélkül. Maradjon
a halhatatlanság energiája:
a geológiai folyamatok tudattalan
erotikája és a nyers intelligencia
álma: a fekete lyukakból áradó szüntelen
fehér zaj: a múltat és a jövőt végképp
eltörlő végtelen kapacitás.

FITOS ADRIÁN

GYŰJTEMÉNYEK

Miért nem hallottam még róla? – kérdezte gyanakodva Jankó.

Csak mostanság formálódik, felelte az öreg. Egy-két elkóborolt háztájit azért már bizonyíthatóan elkapott.

Hogyan?

Nem akarod tudni, fiam.

Nagyon is akarom.

Láttál már széttépett állatot?

Hogyne.

Na, hát végeredményben nem olyan.

Akkor milyen?

Ötletesebb.

?

!

Egyáltalán, mi a neve?

Talán az a része még nincs meg; az is lehet, hogy majd mindenki másként hívja.

Én például hogy?

Azt neked kell tudnod.

Pedig fogalmam sincs.

Idővel rájössz.

Vilmos bácsi, maga szórakozik velünk!

Én, fiam? Dehogy. Távol álljon tőlem. Mindössze azt mondom, amit hallok.

Jankó láthatóan megelégelte a társalgást, Káróra kacsintott.

Most már igazán mennünk kell.

Menjetek, és ne csavarogjatok éjszaka!

A szörnyeteg alig volna más, mint száraz levelekből, ágakkal, elhullott állatok csontjából gúzsba kötött, pókhálós mese, nem több. Elhatározásukon mit sem változtat, éjfélkor a temetőben lesznek.

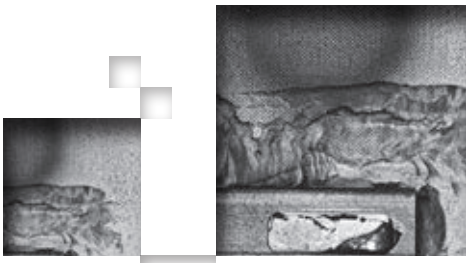

Mit ki nem talál az öreg, fordult bizonytalanul Káró felé Jankó, pedig már messze jártak.

Tudod, amikor itt vagyok, nem hiszem el Pestet. Onnan meg Cák nincs. Egyik kizárja a másikat, érted ezt?

Még nem voltam ott, úgyhogy nekem ez van. Ez viszont elég jól, azzal fürgén felkapaszkodott az útszéli diófára, Káró töprengve figyelte.

Azt akartam mondani, folytatta, mikor barátja torzonborz feje valahára kibukkant a levelek közül, itt máshogy vannak a dolgok, lassabban; mintha tovább tartanának. Észrevétlenül megtörténnek: későn veszed észre.

Nem tudom, miről dumálsz, de ha az öreg mondókája zavarta össze a fejed, ne foglalkozz vele, hantás.

Nem, dehogy, csak elgondolkoztam.

Inkább ne. Elég ijesztő.

Jankó beintett az egyik udvarba, Káró nem látta, kinek. Szerintem unalmas hely. Megnyugtatlak: nincsenek manók, óriások, lúdvércek se mutatkoznak, legalábbis ez idáig nem találkoztam velük. Mit gondolsz, pont engem kerülnének? Ugyan.

Nem is ezt mondom, bár azt sem tudom, hogy mit. Nehéz itt rajtam kiigazodni.

Bejössz megnézni őket? – közben Jankóék kapujához értek.

Naná!

Mosógép, régi tévék, rádiók, centrifuga, kapálógép, eke, gáztűzhely az udvar sarkában; fölverte a fű, így mondják. Közvetlen közelükben tilos kaszálni, azért. Sarlózni ugyan lehetne. Amikor elviszik mind, majd talán akkor. Különben egyenletesre nyírt pázsit, sövény. A hátsó, porzó udvaron tollászkodó tyúkok. A ház mellett, itt is diófa, ez alá rönkökből padokat, asztalt eszkábáltak, fehér, csőrös, zománcos kanna, sötét szódásszifon, foltos alumíniumtálcára fordított üvegpoharak rajta. Könyvbe lapoz lustán a szél. Az ábráitól vagy a szöveg miatt, gyorsan tovább is.

Kismacskák birkóznak a tornácon, a fiúk azonban sokkal jobb játéknak ígérkeznek, rögtön nyafoghatnak, feléjük bukdácsolva. Anyjuk kiles az árnyékból, majd visszagömbölyödik.

Ezek után elvártam volna, hogy mitológiai lények lepjék el az udvart.

Miért, a macskák neked nem azok?

Kisebb megszorításokkal. Szárnyas oroszlán vagy kígyóhajú meztelen nő elől szívesebben menekülnék.

Nem menekülhetnek, hiába kapkodják lábukat, nevetve.

Amint kifáradnak a cicák, nemes egyszerűséggel eldőlnek. Szutykos kis ujjak kaparásszák álomba mindhármat.

A ház megszemélyesítésén munkálkodó részletek: a két szomszédos ablak közül egyiken félúton elakadt a redőny, ezért már hetek óta készül Káróra kacsintani az az egyre határozottabban öregedő arc, amelynek a vakolat elhúzódó repedéseiből nemcsak ráncokat, de mélyebben téglát, azaz színhúst lehet könnyűszerrel tulajdonítani. És nem utolsósorban ez mégiscsak homlokzat, noha így, ennek tudatában, fölcsúszva hámló.

Jankó bemegy, miután a lábtörlő alól kiveszi a kulcsot. Káró nagyszülei a nyári konyha oldalán, kilógó tetőgerendára szögelt dobozkában tartják, mikor otthonról távoznak. A kulcs marad. Ne legyen szem előtt, de azért komplikált helyen se. A kulcs, mert csak egy van használatban, a házhoz tartozik, felesleges cipelni, állandóan ellenőrizni, megvan-e. Az utcaajtóét elég postaládába dobni. Ha idegen érkezik, faluszerte ugatnak a kutyák, valaki úgyis látja, hallja, kifaggatja, mit akar. Próbálná csak meg Pesten a sajátját a villanyóra szekrényében hagyni.

Jön Jankó, fejével biccent, Káró utána.

Hallottam, reggel állt a bál. Minden göncét átkutatta; káromkodott is. Anyám megmondta, biztos a biciklirő l hagyta el őket; különben meg felesleges kacatok miatt drámázni.

Szépek. Valahogy nem egyformák. Azon nem tart semmit a kezében.

Talán hibás valamelyik.

Igen. Az üveggolyóval nem sikerült.

Ez más, Rózsika mama elárulta, hova kell ásni.

És akkor ez nem babona?

Nem számít, ha egyszer működőképes.

Ha ő mondja.

Ő.

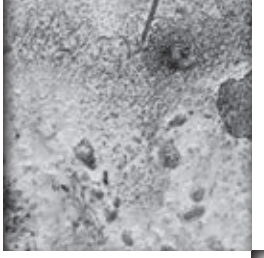

Hazafelé Jankó apjával találkozott. Biciklijén ült, gondterhelten. Elnyűtt nadrágszárból kifehérlett a lába. Káró köszönt, az rámosolygott és bólintott, szó nélkül folytatta útját.

Nem hagyta nyugodni, vacsora és mosakodás, nagyszüleivel folytatott beszélgetés alatt, de még olvasás közben sem, ahogy Jani bácsi megállás nélkül rozsdás érmék után kutat biciklije dinamójától ragyogó és pislákoló körben, a falu lejtőin, kaptatóin hajtva, eldugott, nevesincs utcákon, egyre tanácstalanabbul. Amikor kisurrant a házból, komolyan megijedt: mi lesz, ha útjaik kereszteződnek? Biztosan elárulja magát, ez nem is kérdés. Azonban egyetlen fehér macskán kívül nem találkozott senkivel és semmivel a hídig.

Már azt hittem, eltévedtél, kuncogott barátja.

Sötétebbek az éjszakák, mint tavaly nyáron, észrevetted?

Frászt! Beszélsz hülyeségeket. Nem kifestőkönyv, árnyalatokra osztva. Ha nincsenek csillagok, így se, úgy se látni. Egyszerűen elfelejtetted, milyen idekint.

Elfelejteni nem felejtettem el. Ezek szerint idén máshogy nem látok.

Már megint ilyen van meg nincs-ügy, mi? Ne kezdd újra, Káró, könyörgöm! Örülj inkább a tiszta időnek.

Örülök; ennyi csillag viszont tényleg nincs.

Fejezd be, mert itt hagylak.

Rendben. Azért biztos, ami biztos, hoztam zseblámpát.

Eszedbe ne jusson! Elég, ha valaki hugyozik odakint, és fényt lát a dombtetőn, máris lehet sírrablók után ugrasztani a falut.

Káró kotorászott, egy szelet szalvétába csomagolt lekváros piskótát húzott ki hátizsákjából, Jankó elégedetten és azonnal betömte. Most rajta volt a sor, gyűrött kis papírdobozból kínált.

Á, nem, köszönöm. Évek óta leszoktam.

Az óvodában? – de aztán ő sem gyújtott rá.

Mintha órák óta mennénk.

Hiszen csak most indultunk.

Mi van ma a kutyákkal?

Mi lenne? Alszanak. Nincs őgyelgés.

Te Jankó.
Igen?
Hányszor jártál a temetőben?
Elég sokszor.
Éjszaka?
Így még nem.
És nem félsz?
Én?
Veled beszélek, igen.
Nem.
Jó, mert én sem.
Pompás.
Remek.
Pazar.
Briliáns.
Nagyszerű.
Király.
Tök jó.
Ász.
Káró, elég.
Alkalmi csöndbe burkolóztak, a kabócák rázendíthettek.

Aki úgy gondolja, jól gondolja: efféle temetőhöz kizárólag rozsdásan nyikorgó kapu jár. Kicsi, nagy, álló, ülő, sápadt, szanaszét hagyott, merengésükön mélázó angyalok, körös-körül fák, borzolódó lombok, márványnak tetsző sírkövek, temérdek árnyanyag.

Bagoly, már csak az hiányzik.
Úgy érted, neked.
Mennyire kell bemennünk? Nem elég valahol itt?

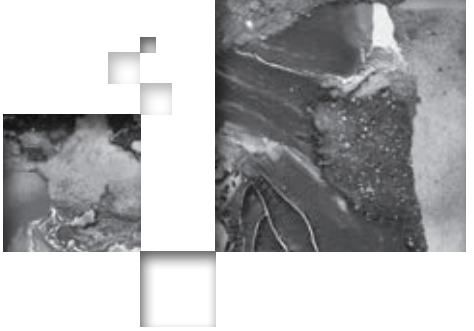

A ravatalozó mögött vannak a régiek, odáig.
Akkor eléggé. Láttad ezt?
Nem. Mi volt?
Ezt akartam kérdezni. De ha nem láttad, talán semmi.
Olyasmiket, amiket te látsz, azt hiszem, nem szeretnék látni.
Olyanokat, mint például te?
Ügyes. Megérkeztünk.
Zseblámpa?
Ne.
Alig vannak fejfák, dombok se nagyon.
Eltűnnek lassan, igen. Siessünk.
Kinyíló, féltve őrzött bicskák pengéi csillannak ilyentájt a holdfényben, erről ezúttal muszáj lemondani, föld sötétjét hasogatják, idő és hold híján.
Hol vannak?
Itt.
Zsebkendőben?
Várj, ne, csomózom. Mehet. Nyomkodd el a földet, jobban, úgy.
Kész?
Mindjárt. Suttogása ünnepélyesre sikerül: *Ami nem voltál itt, ide gyere, ami itt vagy, itt maradj!*
Ez meg mi volt?
A varázsige.
Elég jó.
Szerintem is.
Honnan van?
Honnan? Ki tudja azt egy varázsigéről biztosan?
Most mi fog történni?
Mindaz a pénz, amelyet valaha elhagytam, két hét múlva itt lesz; ez a kettő összegyűjti mind.
A hibás is?
Az is.
A hibásakat?
Azt nem tudom.
Mennyi?

Nem sok, nem kevés. Nem emlékszem. Kihúz a pácból, annyi.

Melyikből?

Az esedékesből.

Ne segítsek?

Nem tudsz. Induljunk.

Ahogy fölkászálódtak, térdüket önkéntelenül is leporolták, egyszerre, hátra se nézve, többé-kevésbé ügyesen lavírozva hantok és fák és bokrok közt, szinte megkönnyebbülten értek a bezárult kapuhoz. Rángathatták, úgysem engedett. Nem olyan távolról, sőt egészen biztosan közelebbről, mint az imént, ismét zaj hallatszott. Több se kellett, ugrottak, másztak az égbe, tajtékos sötétbe merülő csillagok után. A hideg vaskapu sehol sem végződött, de megállni se mertek. Aztán hirtelen, a következő pillanatban lefelé tartottak, már a túloldalán. Nem mozdult semmi odabent, hiába markolták izzadtan a rácsot, hosszú percekig lihegve.

Megtalálod majd?

Jankó nem válaszolt.

Hazafelé másik utat választottak, ösvényt, amelyik a kertek alatt, és lehetőleg mihamarabb a szobájukba viszi őket. Jankóék birtokával határos, szárazon zörgő kukoricatábla mellett jártak, amikor észrevették. Gyorsan a sorok közé bújtak, Káró érezte, pókhálóba. Ahogy próbált a ragacstól szabadulni, karjait sanda levelek vagdosták.

Világított a feje. Nem is, a homloka. Egy bányászlámpa. Jobbra, aztán balra fordult, kissé görnyedten. Ugyanaz a mozdulatsor ismétlődött, újra meg újra. A hosszúkás, vékony fejen tartózkodó, túlméretezett szemekből rögtön ráismert barátja apjára. Udvaruk végében, a drótkerítés mögött állt és lapátolt, épp egy földkupacot tüntetett el. Sietség nélkül, lassan haladt. Kiegyengette, a biztonság kedvéért rá-rátaposott, ezzel meg is volna. Aztán, ahogy ingujjával arcát törölgette, Káró megrémült, nem látta őket, azt gondolta, egyszerűen letörölte azokat a hatalmas szemeket. Lapátjára támaszkodott, mintha várna valamire. Szemekre hiába is. Fordult, indult a ház felé, néhány lépés után kikapcsolva a lámpát.

Közben eleredt, föltámadt a szél. Továbbra is kuporgott, bőrig ázott, amíg biztosra vette, Jani bácsi beért a házba. Jankót szólongatta – mi mindent hagyhatott el az apja –, de barátja addigra már sehol sem volt.

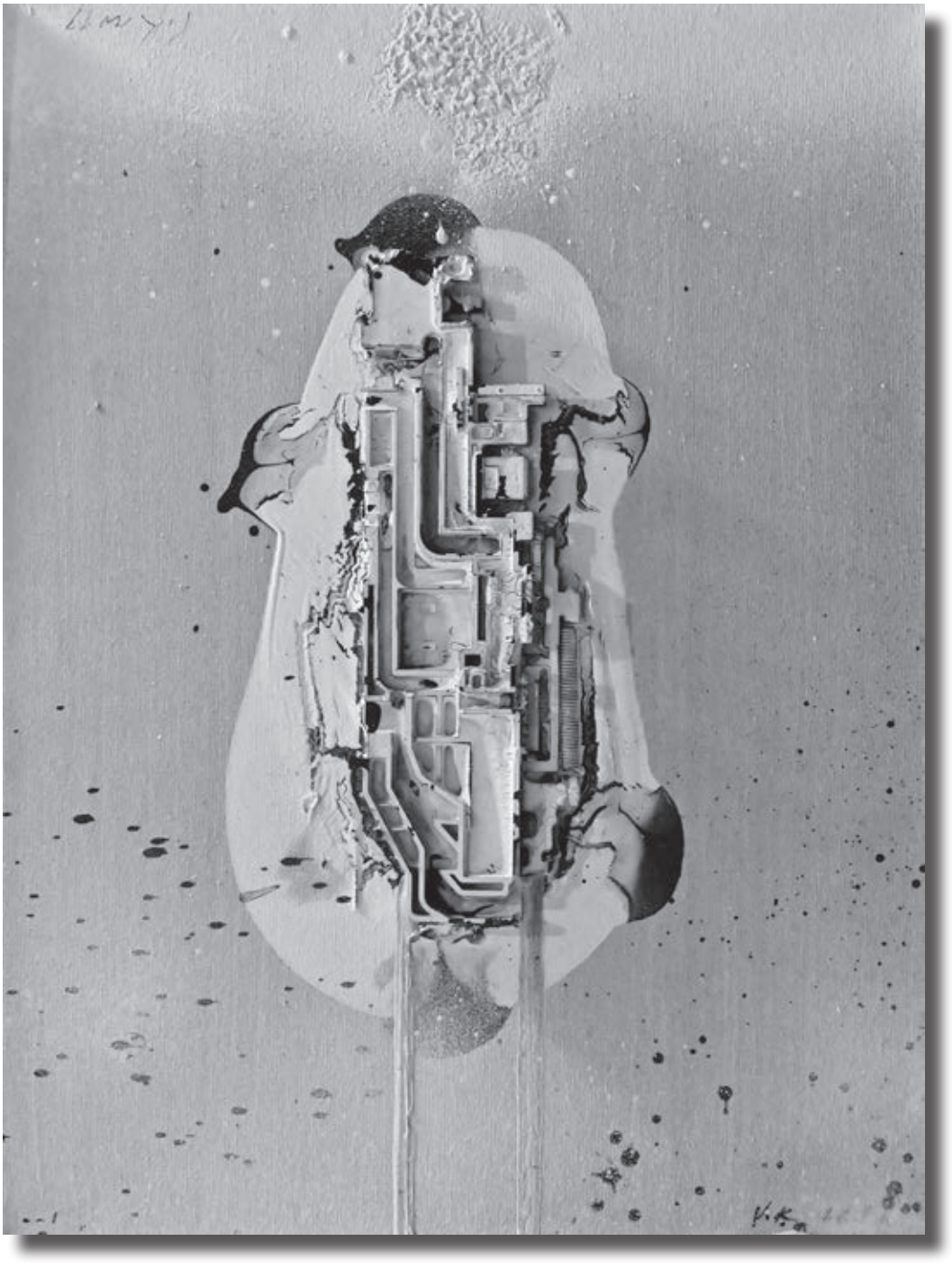

N. TÓTH ANIKÓ

TÁVOKTATÓ

TANÁRNŐ KÉREM

Nem esem kétségbe. Nem dőlök hátra ráérősen, nem rakom fel a lábam. Nem lamentálok. Nem halogatom a feladataim. Nem veszek el a hírek és álhírek szövevényében. Nem roppanok meg a rám zuhanó idő súlyától.

Elsőként kapcsolok a tanári karból. A karanténból van kilátás számomra. Aludjon nyugodtan az igazgató. Várjon ki. Ne hozzon elhamarkodottan megfontolt döntést. Ne tegyen közzé megfontoltan elhamarkodott rendeletet. Tanácsot se adjon. Javaslatot se tegyen.

Szétnézek a digitális térben. Bár bevándorló vagyok, kedvelem a kalandot. Korántsem kerülöm a kihívást. Éppen ellenkezőleg: kitartóan keresem a lehetőséget. A kapcsolódási pontokat.

Van már néhány Messenger-csoportom, de létrehozok újakat. Tananyagtartalmakat szerkesztek, feladatokat gyártok, csatolok, küldök, határidőket szabok. Jazz-ritmusban pittyeg a telefonom, kis késéssel a laptopom. Felvillanyoz ez a dinamikus muzsika. Elégedett vagyok. Dolgoznak, jeleznek. Csoportban, privátban. Az is, akinek soha nem volt meg a házi feladata. Mindenkinek válaszolok. Fürgén futkároznak az ujjaim a billentyűkön. Jólesik legalább ennyi mozgás.

Jönnek a lájkok, a szmájlik, a vicces matricák, szivecskék, virágok. Örülök. Megrendülök. Elérzékenyülök. Látva, milyen fontos a munkám, a befektetett energiám. A jelenlétem. A jelenléti oktatásban ez kevésbé látszik.

A telefon a konyhapulton, míg kapkodva összedobom az ebédet, szemem folyton a képernyőn, hogy ne bukjak el később az üzenetáradatban. Egy-egy izgalmas feladatmegoldás következtében olykor, vagyis gyakran összekeverem a fogások hozzávalóit. Paprikát szórok a gyümölcslevesbe. Lekvárt lökök a tojáspörköltbe. Brokkolit borítok a karamellpudingba. Vörös bort csorgatok a krumplipürébe. Meglepetésízek keletkeznek, ám nincs idő arra, hogy elemezgessem, melyiket érdemes máskor is létrehozni. A pittyegés figyelmeztet: fontosabb dolgok is vannak az étkezésnél.

A vacsorát éppen ezért boldogan kihagyom. Szenvedéllyel dolgozom. Észre sem veszem, mikor vált a ma holnapba: kattintgatok, szöveget helyezek át, linket másolok, oktatóvideót bámulok, csetablakot nyitogatok-csukogatok, csetfejeket tekintettel simogatok, kérdésekre válaszolok, maga alatt levőt pátyolgatok. Az éjszaka egy kiszámíthatatlan

pontján rendre ráborulok a billentyűzetre. Álmomban feladatbokrok lombosodnak, kérdések borulnak virágba. Virrad, amikor magamhoz térek. Négyzethálós arcot mutat a fürdőszobai tükör – kifejezetten örülök, hogy nem kell emberek közé mennem.

Három nap után megcsömörlök a Messengertől. Csöng a fülem, idegesít, hogy rajtam csüng mindenki hajnaltól éjfélig. Gyors változásra van szükség. Szétnézek a digitális térben, de nem sokáig keresgélek, a megoldást elém tolja az igazgatóság: ezentúl az iskola információs rendszerének használata kívánatos, sőt kötelező. Nem mellesleg átlátható és ellenőrizhető. Szélsebesen elsajátítom a szabályait. Nagylelkűen segítek azoknak a kollégáknak, akik már a távoktatás gondolatába is beleszédülnek, akik a belépéskor megtorpannak, vagy akik ész nélkül kattintgatva akár többórányi verejtékes munkájuk eredményét semmisítik meg egy óvatlan mozdulattal. Bőszen címkézek, serényen gyártok, energikusan alámondok, buzgón behúzok, leleményes türelemmel teszteket eszkábálok, villámgyorsan küldök, könyörtelen határidőket szabok, szigorúan ellenőrzök, jóindulatúan, mégis korrekten értékelek.

Csak a képernyő van. Nem is akarok más gyönyört.

Tágul a tér. Szememben sűrűsödik a világ.

Olykor megkönnyezem.

Egy hét múltán közvélemény-kutatást bonyolít le az igazgató. A diákok zúgolódnak: egyszerre és szervezetlenül zúdul rájuk a tananyag-, feladat- és számonkérésözön. Napszaktól függetlenül. Legszebb álmukból karanténfeladatra riadnak. Nincs idejük, bár az összeszorult gyomruk miatt nem is bírnak enni. Fáj a fejük. Feszültek a fokozott elvárásoktól és teljesítménykényszertől. Azt se tudják, mibe kapjanak. Nehezményezik, hogy sokkal több időt töltenek tanulással, mintha iskolába járnának.

Nem értem a problémát. Olyan lelkesnek tűntek. Még a leglógósabb is csaknem szorgalmas mintadiákká szelídült. Jobban is teljesítettek. A kitűnő tanulók szinte megtáltosodtak.Vagy csupán elnézőbb lettem? Netán félreértettem valamit? Amúgy meg ugyan mi mást csinálnának szobafogságban. Igazán rájuk fér a rendszeres munka. Javukra válik, ha megtanulják a terhelést.

Mintha ezeket a megváltozott körülményekből fakadó előnyöket végképp nem fognák föl, a diákok védelmére kelnek a szülők. Valahogy a rájuk szakadó időben

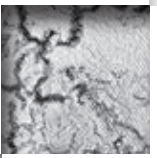

egyszeriben képesek jobban odafigyelni a gyerekeikre: feldúltan, kétségbeesetten, követelőző hangnemben, aggódva, kioktatóan, fenyegetőzve, hisztizve egyfolytában telefonálgatnak és üzengetnek. Persze az is lehet, hogy elegük van a bezártságból, és muszáj kommunikálniuk valakivel a családtagokon kívül. Mindenesetre gyakran kell üríteni a postaládát, törölni az sms-eket, kinyomni a nemkívánatos hívást.

A közvélemény-kutatás és a szülői roham tanulságait levonva készül egy rendkívüli órarend a rendkívüli helyzethez igazítva. Kénytelen vagyok újratervezni a napjaimat. Időbeosztásban kiváló vagyok, így fél nap sem telik bele, máris átállok az új napirendre, amihez következetesen tartom magam.

Mivel ambícióm a trendiség, folyamatosan résen vagyok. Rendszeresen szétnézek a digitális térben. Új formákat keresek. Virtuális tantermekben forgolódok. Webináriumokon veszek részt, melyeken elsajátítom az online órák fortélyait.

Meetinget időzítek.
Kódot küldök.
Hostja leszek egy fióknak.
Bepipálok.
Olykor bepipulok.
Beengedem a résztvevőket a várószobából.
Ellenőrzöm a hangbeállításokat.
Képernyőt és hangot osztok meg.
Nézetet váltok.
Kollaborálok.
Pármunkát vezényelek.
Üzeneteket küldök és fogadok a falon.
Egyre kreatívabb feladatokat kreálok.
Felvételt készítek felhőben.

Kis portrék csücsülnek körben a képernyőn. Mosolyognak. Integetnek. Beszélnek. Beszólnak. Néha akadozik a hang. És néha más a hangszín, mint amire emlékszem. A lényeg a lényeg: együtt vagyunk. Hatékonyak vagyunk. Naprakészek vagyunk. Átjár a járvány derűje. A karantén boldogsága.

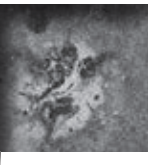

RADICS RUDOLF

VERHOVINA ÉS NYÁRLIGET A MŰFAJI HATÁRSÁV TÜKRÉBEN

A kortárs magyar irodalomban több prózaszerző kötete kapcsán felmerült már a kettős műfajiság, illetve a műfaji labilitás kérdése a novellaciklus és a regény vonatkozásában (Bodor Ádám: *Verhovina madarai*, Gion Nándor: *Ezen az oldalon*, Müllner András: *Kőrösi Csoma Sándor*, Cserna-Szabó András: *Puszibolt*, Csabai László: *Szindbád, a detektív*, Tóth Krisztina: *Pixel*). Hozzá kell tenni, hogy nem új keletű, előzmények nélkül való jelenségről van szó, hiszen több olyan, nagyjából a 19. század második felétől az 1930-as évekig terjedő időszakban megjelent alkotás is említhető, mely hasonló poétikát követett. A novellaciklus műfajelméleti szempontú reflexiójára a kilencvenes évek derekán Mikszáth Kálmán *A jó palócok* és *A tót atyafiak* című köteteinek az újraértelmezése apropóján került sor. Ezt követően aztán több más, a műfaji köztesség jegyeivel leírható alkotás megújult kritikai recepciója járult hozzá e sajátos „prózapoétikai képződmény" lehetséges megközelítési szempontjainak tisztázásához (Cholnoky Viktor *Trivulzió*-novellái, Kosztolányi Dezső *Esti Kornél*ja, Krúdy Gyula *Szindbád*-történetei). Az ezt követő időszakból pedig főként Mándy Iván prózakötetei hozhatók szóba kihagyhatatlan példaként.

Korántsem állítható azonban, hogy valamiféle konszenzus alakult volna ki az említett műveket és a műfajt tárgyaló szakirodalomban. *„Nem könnyű az elbeszélésciklusokat általános elméleti szinten tárgyalni"*[2] – kezdi Hajdu Péter *Az elbeszélésciklusok elmélete* című tanulmányát. Szerinte a meghatározás fő nehézségét a műfaj különböző irodalmi rendszerekben betöltött szerepének változása adja: bizonyos korszakok poétikáiban az elbeszélésciklus hol önálló logikai sémaként, hol szövegcsoportként értelmeződik. Statikus műfaj-meghatározások híján pedig kénytelenek vagyunk a novella és a regény vonatkozásában vizsgálni, ami viszont egy kicsit sem könnyű feladat. Mindkét műfaj ugyanis köztudottan rendkívül nehezen definiálható, alakulástörténete számos alműfajt, típust és változatot foglal magába. Thomka Beáta a novella kapcsán jegyzi meg, hogy *„viszonylagos zártsága és kötöttsége mellett rendkívüli átalakuló képességet rejt magában."*[3] S ez az *„ideiglenes tartósság vetül ki az adott időszak novella-poétikájába, mely rendszerbe igyekszik foglalni a novellát érintő elvárások és az irodalmi gyakorlat megfeleléseit vagy éppen eltéréseit."*[4]

1 A tanulmány az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének mesterkurzusán elhangzott előadás írásos változata. A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum 2019/2020 programja támogatta.

2 Hajdu Péter, „Az elbeszélésciklusok elmélete", *Literatura* 29, 2. sz. (2003): 163.

3 Thomka Beáta, *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja* (Újvidék: Forum, 1986), 42.

4 *Uo.*, 35.

A novellák ciklusba rendezésének kérdését a kritika eddig leginkább három aspektusból vizsgálta: keletkezéstörténeti-filológiai aspektusból (Vadai István), a hermeneutikai megértéskoncepcióból kiindulva (Szegedy-Maszák Mihály), valamint az egységesítő sémákat figyelembe véve (Hajdu Péter). Míg a filológiai vizsgálat a kötetek felépítését, a történetek szerző általi elrendezését veszi górcső alá, addig a hermeneutika éppen a befogadói oldal aktivitását, vagyis az olvasás csoportosító tevékenységére fókuszál. A harmadik irány képviselői pedig igyekeznek meghatározni a szövegek azon tematikus és szerkezeti alkotóelemeit (elbeszélő, szereplő, helyszín, nézőpont, vezérmotívum), amelyek a novellák összetartozását erősítik, megteremtve ezzel az „egybeolvasás" textuális előfeltételeit.

Tanulmányom a kortárs magyar novellák kötetbe rendezésének kérdésével foglalkozik, vagyis azzal, hogy az önálló történetek az olvasás, értelmezés során hogyan és milyen szövegsajátosságoknak köszönhetően szerveződnek regénnyé, illetve regényszerű narratívává. Vizsgálódásom Csabai László *Szindbád, a detektív* és Bodor Ádám *Verhovina madarai* című műveire irányul, amelyek a kritikai recepció szerint is – különböző módon ugyan, de – a novellagyűjtemény és a regény határmezsgyéjén helyezhetők el. Kiemelt figyelmet szentelek a kötetkompozíció általános kérdéseinek, illetve az egyes történeteket összekötő komponensek funkcióinak, miközben számolok az olvasó aktív részvételével. Éppen ezért bővebben szólok az előbb csupán röviden említett megközelítési szempontokról, hogy aztán ezek tanulságait hasznosítva láthassak hozzá a két kötet elemzéséhez.

AZ OLVASÓI STRATÉGIA MŰFAJTEREMTŐ FUNKCIÓJA

A novellaciklusszerű alkotások elemzői kiemelt funkciót tulajdonítanak az adott mű befogadójának, az általa követett olvasási stratégiának. Szegedy-Maszák Mihály például a műfaji labilitás problematikáját feszegetve a műfajok olvasási módként való felfogására hívja fel a figyelmet.[5] Megállapítását erősíti Elek Tibor is, aki Gion Nándor novellisztikájának elemzése során megjegyzi, hogy az átmeneti műfajiságú alkotások értéke

5 Szegedy-Maszák Mihály, A műfaj, amint újraírja önmagát = Uő, *A mű átváltozásai* (Pozsony: Kalligram, 2013), 163.

éppen a köztességükben rejlik. Mint írja, az olvasói stratégia *„ilyen esetekben nem az előzetes elvárásoknak próbálja megfeleltetni a művet, hanem szöveg- és történetvilága, kompozíciója, a részegységek egymáshoz való viszonya alakulását követve, megismerve alakítja ki a maga szempontjait.”*[6] Tehát ha elfogadjuk Hajdu Péter megközelítését, s a műfajt szövegcsoportként értelmezzük, akkor jelentős szerepet tulajdonítunk a befogadónak, aki – a szerző megítélése alapján – az olvasás aktusa során az általa „relevánsnak választott szempontok” szerint rendezi a szövegeket csoportokba. Ezzel a megállapítással Hajdu explicite utal a műfajok létrehozásának egy rendhagyó módozatára, mégpedig az olvasás csoportosító tevékenységére: *„Magam tehát inkább az olvasás csoportosító tevékenységének tekinteném a műfajok létrehozását, de természetesen olyannak, amely visszahat az olvasásra, és ha fogalmi kerete, apparátusa már kialakult, olvasási stratégiaként is működik.”*[7]

Olasz Sándor Mándy Iván műveinek vizsgálata során szembesül a novellaciklus–regény kérdéskörrel. Ő a regénykánon, valamint az olvasói tudat narrativitásának változásában látja az átmenetiség okait. Tanulmányában kiemeli, hogy egy kicsit sem mindegy, hogy novellaciklust vagy regényt olvasunk *„mert másmás olvasási stratégia jár velük, legalábbis akkor, ha valamilyen történeti poétikai konvenciórendszer szerint olvasunk.”*[8] Példaként említhetnénk Bodor Ádám nagy sikerű *Sinistra körzet*ét, amely *Egy regény fejezetei* alcímmel nemcsak műfaji önmeghatározást ad, de egy sajátos olvasásmódra is felhívja a befogadó figyelmét. Természetesen nem mindenki „dől be” a paratextuális komponensek játékának, Gérard Genette a befogadó döntésétől teszi függővé a műfaji hovatartozás eldöntését: *„egy szöveg műfaji helyzetének meghatározása nem magának a szövegnek a dolga, hanem az olvasóé, a kritikusé, a közönségé.”*[9] A Genette által felvetett gondolat a szöveg befogadójának aktív részvételét követeli, így a szövegek összekapcsolásának feladata a befogadóra hárul, aki vagy feladja saját elvárási horizontját, vagy annak megfelelően közelít az egyes szövegekhez.

6 Elek Tibor, „Novella–novellaciklus (-füzér) – (majdnem) regény kérdései”, *Jelenkor* 52, 2. sz. (2009): 169.
7 Hajdu, i. m., 165.
8 Olasz Sándor, „Műfajok között Mándy Iván novellaciklusai és regényei”, *Irodalomtörténet* 79, 3. sz. (1998): 460.
9 Gérard Genette, „Transztextualitás”, ford. Burján Mónika, *Helikon* 42, 1–2. sz. (1996): 82–90.

MŰFAJ ÉS SZÖVEGTÉR

Hajdu Péter a novellaciklus egyes darabjait egységesítő sémákat Forrest L. Ingram,[10] Susan Garland Mann,[11] illetve Maggie Dunn és Ann Morris[12] összeállítására alapozva tárgyalja. Az említett kutatók szerint az adott szövegeket összetartozónak tekinthetjük a helyszín, a téma, a szereplő, a cselekmény, a szimbólum, az idő, a kép, a mítoszok, a nézőpont, a motívum, az egyéni vagy kollektív főhős, illetve az elbeszélői tevékenység koherenciát teremtő sémái alapján. Gereben Ágnes az *Átutalások rendszere az elbeszélésciklus szintaktikájában*[13] című tanulmányában *a* cím, a felütés és a zárlat koherenciateremtő szerepére hívja fel a figyelmet Iszaak Babel *Lovashadserege* kapcsán. Kiemeli, hogy *„a Lovashadsereg címtömbjei fogaskerékszerűen egymásba kapaszkodva a műnek olyan vázat biztosítanak, amely lehetőséget teremt a kisepika sajátos polifóniájának létrejöttére...”*[14]A legutolsó elbeszélés pedig *„visszavezeti az olvasót a legelső elbeszélésnek / az első mondat és a szövegkövető dátum jelezte/ terébe és idejébe…”*[15]

Szilágyi Zsófia Mikszáth novellaciklusának értelmezésekor a *szöveg mint szervezett szemantikai tér* toporovi felfogásából indul ki, mely az időben kibomló szöveggel szemben annak paradigmatikus rendezettségét hangsúlyozza. Megjegyzi, *„hogy a műalkotásban a különböző szövegszinteken realizálódó motívumok segítségével rekonstruálható valamiféle, akár a szüzsének vagy a narrációnak ellent is mondó, gyakran mitikus belső szöveg.”*[16] Az értelmezés során a narráció, az alakrendszer és a motívumrendszer vizsgálatának fontosságát hangsúlyozza, különös tekintettel a vándorszereplők felbukkanásának lineáris sorrendiségére, illetve a térszerűség kérdésére. Mindenképp említést kell tenni Vadai Istvánról is, aki Szilágyit megelőzően már foglalkozott a kötetkompozíció kérdésével.[17] *A jó palócok* vizsgálata során megkülönböztetett figyelmet szentelt a vándorszeplők, az időrend, valamint a cselekménytér vizsgálatának. Meglátása szerint a Mikszáth kötetének nyitó-, illetve zárónovellájában felbukkanó figura (Csuri Jóska)

10 Forrest L. Ingram, *Representative Short Story Cycles of the Twentieth Century. Studies in a Literary Genre.* (The Hague-Paris: Mouton, 1971)

11 Susan Garland Mann, *The Short Story Cycle: A Genre Companion and Reference Guide*. Greenwood Press, (New York: Greenwood Press, 1989), 185–208.

12 Maggie Dunn and Ann Morris, eds., *The Composite Novel: The Short Story Cycle in Transition* (New York-Toronto: Twayne-Maxwell Macmillan, 1995)

13 Gereben Ágnes, „Átutalások rendszere az elbeszélésciklus szintaktikájában”, *Studia Poetica* 6, (1985): 290–307.

14 Uo., 299.

15 Uo., 302.

16 Szilágyi Zsófia, „Műfaj és szövegtér (A tót atyafiak – A jó palócok értelmezéséhez)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 102, 3-4. sz. (1998): 519.

17 Vadai István, „A majornoki hegyszakadék (Mikszáth Kálmán: A jó palócok)”, *Tiszatáj* 51, 1. sz. (1997): 67–74.

vándorszereplőnek tekinthető, aki alakjával mintegy keretes szerkezetet hoz létre. Vadai összekötő komponensként tekint a szövegek időrendjére is, s fontosnak tartja a novellák keletkezési sorrendjének vizsgálatát. Az időrenden kívül nagy hangsúlyt fektet a cselekménytér, vagyis a helyszín funkciójára is.

A következőkben Szilágyi Zsófia, Hajdu Péter és Olasz Sándor idézett munkáira támaszkodva, megközelítésmódjukat ötvözve, illetve valamelyest árnyalva járom körül a novellaciklus kérdéskörét Csabai László és Bodor Ádám említett műveiben. Azt igyekszem bizonyítani, hogy az önálló történetek összefüggő egészként való értelmezését a *cselekménytér, az elbeszélői pozíció, a vándorló szereplők és bizonyos motívumok hálózata* teszi lehetővé.

SZINDBÁD, A DETEKTÍV

A Csabai-recepció folyamatában meghatározóak a Szindbád-történetek műfajiságának (krimi vagy nem krimi) magyarázatára tett interpretációs kísérletek. A szövegek kriminovellaként való meghatározásától egészen a detektívregény műfajmegjelöléséig terjedő széles skála is bizonyítja, hogy egyfajta műfaji eldönthetetlenség lengi körül a szövegkorpuszt, nem kivétel ez alól a 2010-ben megjelent *Szindbád, a detektív* című kötet sem. Csabai László merész címet választott könyvének, hiszen mind a világirodalomban (James Joyce: *Ulysses*, Milan Kundera: *Nemtudás*), mind a magyar irodalomban (Krúdy Gyula: Szindbád-történetek, Márai Sándor: *Szindbád hazamegy*) megjelenik Szindbád figurája. Bazsányi Sándor szerint Csabai ezzel nem kis kockázatot vállalt: „*egyes olvasókat még akár el is rettenthet, másokat meg persze rögvest magához csalogathat –, aki olyan merész, nagyot markoló, szerkezetében és jelentésvonatkozásában egyaránt megterhelt címet ad a könyvének, mint Csabai László.*”[18] Kelemen Zoltán *Szindbád és a többiek*[19] című tanulmányában részletesen taglalja azon műveket, amelyekben megjelenik a címadó hős. A Szindbád-kronológiát figyelembe véve arra a következtetésre jut, hogy a történetek minden bizonnyal Odüsszeusszal kezdődtek, de a hős alakja feltűnik az *Ezeregyéjszaka meséi*ben is, mégis a magyar irodalom tekintetében legerőteljesebben Krúdy hőseként

18 Bazsányi Sándor, „Pasztell pasztiche”, *Kalligram* 19, 11.sz. (2010), hozzáférés: 2020. 01. 01., http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-november/Pasztell-pasztiche

19 Kelemen Zoltán, „Szindbád és a többiek”, *Irodalmi Magazin* 2, 3. sz. (2014): 59–61.

égett a köztudatba. A félreértések elkerülése érdekében már Csabai kötetének fülszövege is jelzi, hogy: *„Ez a Szindbád nem az a Szindbád”*[20]. Azaz nem a Krúdy-szövegek hőséről van szó, bár *„egyáltalán nem veti meg a zsírkarikás húslevest, kedvence a főtéri kioszkban árult olajban sült halfej. Vitathatatlan, ennek a könyvnek zamata van.”*[21] Ha az olvasási stratégia felől közelítenénk meg a művet, vagyis szem előtt tartanánk Szegedy-Maszák Mihálynak a befogadóról mint műfajszervező komponensről való megállapítását – *„A műalkotás befogadója úgy is értelmezhető, mint különféle kódok szerves, de állandóan változó egésze. Verset, regényt vagy zeneművet csakis más versekhez, regényekhez vagy zeneművekhez képest lehet írni és olvasni.”*[22] –, akkor a paratextusban szereplő tulajdonnév implikálhatná akár az intertextuális olvasat lehetőségét is. A posztmodern folyamatok kortárs irodalomba való integrálódásának hozadéka az intertextuális technikáknak azon sajátossága *„hogy különböző műfaji utalásokkal vagy alakmásokkal tulajdonképpen lehetséges irodalmat írnak”*.[23] Ahogy Benyovszky Krisztián az intertextuális írói nevek kapcsán kiemeli, *„a teljes vagy részleges névegyezés az intertextuális olvasás felé nyit utat, más szóval: a szereplő neve a szövegközi allúzió funkcióját veszi fel.”*[24] Ha a szövegközi kapcsolatteremtés mentén haladnánk tovább, nyilván számos más tartalmi és formai elemet is meg kellene vizsgálnunk ahhoz, hogy egyértelműen bizonyítsuk az olvasat létjogosultságát. Azonban nem tartozik vizsgálódásom körébe az intertextuális háló pontos feltérképezése, ezzel csak arra akartam rámutatni, hogy az azonos irodalmi név az olvasói tudatban gyakorta műfaji kódokkal párosul. Ezért úgy vélem, hogy Csabai szövegeinek olvasása során a műfaji kódok jelentős mértékben irányítják a befogadást.

A KEZDET ÉS A VÉG KONSTRUÁLÓ EREJE

A *(három testvér háza)* című nyitónovella a frissen diplomázott Szindbád bemutatkozó beszélgetésébe nyújt betekintést, melyet Stalker főkapitánnyal folytat. A főkapitány már a beszélgetés után mély vízbe dobja az ifjú detektívet, s rábíz egy ékszerlopási ügyet. A történet központi szerepet foglal el a kötetben, egyfajta vezérfonalként

20 Csabai László, *Szindbád, a detektív*, (Budapest: Magvető, 2010)

21 Lapis József, *„Újabb utazások Szindbáddal”*, KULTer 2010, hozzáférés: 2020. 01. 06 http://kulter.hu/2010/10/ujabb-utazasok-szindbaddal/

22 Szegedy-Maszák Mihály, „A művészi ismétlődés néhány változata az irodalomban és a zenében”, in: Horváth Iván, Bonyhai Gábor, Veres András, *Ismétlődés a művészetben*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980), 77–159.

23 Kulcsár-Szabó Zoltán, A líraolvasás lehetőségei a ’90-es években, in: Kulcsár-Szabó Zoltán, *Az olvasás lehetőségei*, (Budapest: Kijárat Kiadó, 1997), 136.

24 Benyovszky Krisztián, „Névtorzítás és alakpárhuzam a krimiirodalomban”, *Magyar Nyelv* 114, 3. sz. (2018): 279.

(többletinformációkkal) szolgálva bevezeti az olvasót a kötet szövegterébe: *„Bagdadban is olyanok a népek, mint Nyárligeten…”*[25] A ciklus egészét tekintve tehát egy olyan kettős tagolású világba – az emlékezés tere, vagyis Bagdad, valamint a nyomozások helyszínéül szolgáló Nyárliget – nyerünk betekintést, ahol szinte egymásba fonódik a két szint. Ezeknek a kulturálisan és vallási szempontból is meghatározott térformációknak identitásképző erejük van Szindbád számára, miközben az egymáshoz lazán kapcsolódó történetek helyszínei metaforikus szövegszervező funkcióval is bírnak. Ezt támasztja alá Bódi Katalin megállapítása is: *„teljesen nyilvánvaló, hogy Nyárligetnek, ahogyan Bagdadnak és Constantának is metaforikus szövegszervező szerepe van a szövegben, ami nemcsak referenciálisan köti össze a történeteket, hanem nagyon erőteljes metaforaként szövi át az egyes szövegeket.”*[26] Ezek a metaforák – Nyárliget, Bagdad, Constanta – nemcsak átszövik az egyes történeteket, de metaforahálózatot alkotva mintegy befolyásolják a befogadó értelmezését, így teremtve meg a szövegek összeolvasásának lehetőségét.

A szerző nemcsak térbeli, de időbeli eligazítást is ad a cselekményt illetően: *„Háború, forradalom, kommün, direktórium, vörös gárda, rongyos gárda, különítményesek, titkos bagázsok…”*[27] A kötetben kevés hasonló időjelzéssel találkozhatunk, így nehéz dolga van annak, aki az események egymásutánisága felől közelíti meg a kötetkompozíció kérdését. Egyértelmű, hogy a kötet novelláinak történései nem alkotnak kronológiai láncolatot. Álljon erre példaként a kötetben szereplő második novella *(félreértések)*. A bűneset helyszíne egy iskola, ahol a tornaórán sérüléseket fedeznek fel az egyik diák testén. A sértett fiú az iskola vonzáskörében dolgozó Lopitz-fiúkat vádolja. A későbbiekben azonban kiderül, a fiú apja, Parnóczy okozta a sérüléseket, akit viszont a szülői fenyítésre vonatkozó törvények miatt Szindbád képtelen letartóztatni. Ezért úgy dönt, bezárja őt a pincéjébe. Az olvasó majd csak az utolsó fejezetben *(fényképek)* találkozik Parnóczy figurájával újra, aki nyilasként végzi a Nyárligetet felszabadító szovjet csapatok kivégzőosztaga előtt. Ugyanez a helyzet *(a Lumpanárium)* című novellában megismert Elvirával is, akiről csak a zárónovellában derül ki, hogy egy pesti laktanya prostituáltja lett. Bár ezek a feledésbe merült eseményszálak a kötet végén futnak össze, nem igazán teremtik meg a lineáris olvasat kereteit. Ha ezeket a kiegészítő informáci-

25 Csabai László, *Szindbád, a detektív*, (Budapest: Magvető, 2010), 5.
26 Bódi Katalin, „Csabai László: Szindbád, a detektív”, *A Vörös Postakocsi*, (2010): 107.
27 Csabai, i. m., 5.

ókat vennénk figyelembe, akkor nem lenne releváns szövegegészként tekinteni a novellákra. Viszont nem hagyhatjuk figyelmen kívül Vadai vándorszereplőről alkotott megállapítását, ez esetben Elvira és Parnóczy keretező funkciót ellátó szereplőkként definiálhatók, így a szövegek összetartozását erősítik.

A ciklusindítóról elmondható továbbá, hogy mind formailag, mind szerkezetileg lezárt szövegnek tekinthető, értelmezéséhez nem szükséges a többi történettel való egybeolvasás. Sőt, ha a detektívtörténet felől olvassuk a szöveget, ez a novella megfelel (majdnem) minden műfaji elvárásnak. Hiszen adott a bűneset (ékszerlopás), betekintést nyerünk a nyomozás folyamatába, illetve tanúi leszünk a bűnös leleplezésének. Míg a nyitónovella a szereplő beavatási történetébe nyújt betekintést, hiszen új élethelyzetbe kerülve Szindbádnak bizonyítania kell, hogy friss diplomásként megállja a helyét a már „beavatottak" között, addig a zárónovella a szereplő által felépített kártyavár összeomlásának illúzióját kelti az olvasóban. Ezt erősíti meg Szilágyi Zsófia megállapítása is: „…*Csabai Szindbádjának története éppen a pusztulásba és a háborúba ér bele. Mintha valamiféle fordított út lenne.*"[28] Nem mellesleg a szerző ily módon (ideiglenesen) le is zárja Szindbád történeteit, ám nyitva hagyja a folytatás lehetőségét. Hiszen a *Szindbád, a detektív* zárónovellája – *Tolko málenkij robot*[29] – egyfajta átvezetést jelent a trilógia második részeként emlegetett *Szindbád Szibériában* történetvilágába.

SZINDBÁD, AZ ÖSSZEKÖTŐ

Az önállóan is olvasható történeteket a szerző a főszereplő, illetve a narráció segítségével szervezi koherensebb egésszé. A kötetet alkotó tizennégy szövegegység között Szindbád alakja összetartó kapocsként funkcionál. A főszereplő

28 Szilágyi Zsófia, „Csabai László: Szindbád, a detektív", *A Vörös Postakocsi*, (2010): 112.
29 Csabai, i. m., 380.

személyén kívül nemigen beszélhetünk több, ciklusszervezés szempontjából is jelentős figuráról. Persze ha az előfordulási tendenciát vennénk alapul, akkor mindenképp említést kellene tenni a főhős társáról, Csonka hadnagyról, azonban semmiképp sem tulajdonítanék neki központi szerepet ebben a vonatkozásban. Főleg, ha helytállónak tekintjük Vadai vándorszereplőről alkotott megállapítását, vagyis a szereplőt egyfajta miliőteremtő komponensként értelmezzük: *„az író figurái többször visszatérő szereplők, az egyik írásban bemutatja, egy későbbi történetben már ismerősként emlegeti jó néhányukat."*[30] Csonkáról viszont túl kevés információval szolgál a szöveg, így kevés esélyt látok arra, hogy a befogadó familiáris viszonyba kerülhessen vele. De még Szindbád kapcsán is vannak fenntartásaim, a szerző ugyanis a főhős személyét illetően az elhallgatás alakzatával él: a detektív külsejére vonatkozó jegyek híján be kell érnünk a 11. novella *(privát ügyek)*, illetve az utolsó történet *(fényképek)* kínálta részinformációkkal. Az előbbi például a detektív szerelmi életébe nyújt némi betekintést, az utóbbi viszont a családtörténet tematizálásán keresztül Szindbád arab világba való asszimilációjával ismertet meg. Vincze Ildikó a szereplő körülmetélését nagymetaforaként értelmezi, s összekötő funkciót tulajdonít az aktusnak: *„Az arab és a nyárligeti történetet összekötő kép, amely egyben az elbeszélésfüzér nyomasztóan ironikus nagymetaforája is, Szindbád körülmetélése."*[31]

Szereplőnket érdemes lenne talán más pozícióból, perspektívából is megközelítenünk. Feltételezéseim szerint helyénvaló lenne Szindbádot afféle „fokalizációs nagyítóként" kezelni. Egy olyasfajta nagyítóként, amely rávilágít az apró részletekre, az elkövető személyére, a bűntett mögött megbúvó szándékokra vagy éppen a bűntett kivitelezési módjára. Szindbád, a detektív a szereplők sorsát ebből a perspektívából szemléli és közvetíti. A novellákat olvasva nem tapasztaljuk a nézőpontok mozgását, szereplőről szereplőre történő áthelyeződését. A kötetben az omnipotens elbeszélő jelenléte dominál, nem igazán találkozunk olyan esettel, amikor az elbeszélő funkcióját másvalaki venné át.

VERHOVINA MADARAI

„Egységes világkép rajzolódik ki előttünk, egy mitikus, zárt és pusztulásra ítélt, mégis örökkévaló és változhatatlan tér, amelyben a szerző elmond egy-egy mesét a selyem seregélyek-

30 Vadai, i. m., 68.

31 Vincze Ildikó, *„Századelős krimimesék – Csabai László Szindbád, a detektív című regényéről"*, 2010, hozzáférés: 2020. 01. 25., url: https://www.irodalmijelen.hu/

ről, az égbolton tündöklő gyöngyházfényű N-betűkről, az örök alkonyatban derengő végnapokról"[32] – olvasható Tóth Tünde kötetre vonatkozó recenziójában. Ez után a kötet alcíme (*Változatok végnapokra*) által megidézett halálmotívum centrális elhelyezkedését, egységesítő erejét emeli ki a recenzens. A Bodor-recepció mindig is különös figyelmet szentelt a műfajköziség kérdésének. Mind a három mű (*Sinistra körzet, Az érsek látogatása, Verhovina madarai*) kapcsán felvetődött a novellacikluskénti vagy regényszerű narratívaként való egyidejű olvashatóság kérdése. Szilágyi Zsófia szerint Bodor ciklussá formálódó műveinek műfajpoétikai sajátosságaként azt jelölhetjük meg, „*hogy az egység megkonstruálása nagy mértékben a befogadó feladata lesz, vagyis a konstrukció az olvasóban épül föl*".[33] A koherenciát biztosító elemek közé tartozik a szerző által ábrázolt fiktív cselekménytér, a valóságreferenciáktól távolodó tematikus alkotóelemek, valamint a szereplők nevei, illetve élettörténetei. Ezek biztosítják az olvasói szabadság legitimációját, vagyis a szövegek ciklusszerű, illetve regényszerű olvasatának megválasztását. Bodor szövegeinek szabadon variálhatóságát a narrációs eljárások, konkrétan az ismétlés alakzata szavatolja.

A *Verhovina madarai* tizenhárom novellát tartalmaz. Szembetűnő, hogy egy-egy központi figura neve szerepel fejezetcímként, ami előirányozza a katalógusszerű olvasat lehetőségét. A novellák sorrendje szabadon variálható, az olvasó így ellentmondhat a lineáris olvasat hagyományának. A *Verhovina madarai* kapcsán László Emese meg is jegyzi: „*Ez egyrészt azt a benyomást erősíti, hogy a könyvben olvasható tizenhárom elbeszélés különálló szövegként is megállja a helyét*[34] – hiszen a történetek elbeszélője nem enged minket elkóborolni a cselekmény szövevényes erdejében. A tematikus alkotóelemek – a különc figurák, a bűntetőtáborként funkcionáló vidék, a társadalomrajz szenvtelen ábrázolása – másrészt egységet teremtenek az egyes történetek között, sőt felsejlenek itt Bodor korábbi alkotásainak ismert motívumai is. Több irányból is közelíthetnénk a *Verhovina madarai* bonyolult jelentéstartalmú szövegeinek felfejtéséhez, én most mégis a tér- és időkezelés, valamint narráció vizsgálatára szorítkozom.

32 Tóth Tünde, „Változatok végnapokra – Bodor Ádám: Verhovina madarai", *Bárka* 20, 2. sz. (2012): 109.
33 Szilágyi Zsófia, „Műfaj és szövegtér (A tót atyafiak – A jó palócok értelmezéséhez)", *Irodalomtörténeti Közlemények* 102, 3-4. sz. (1998): 515.
34 László Emese, „Lassan múló bánatos napokra", *Jelenkor* 55, 2. sz. (2012): 210.

VERHOVINA SZÖVEGTERE

A Bodor-életmű elbeszélői műveiben kiemelt szerep jut a líraiság jegyeit mutató tájleírásnak, illetve a természeti jelenségek szövegszerű megjelenítésének. Az *(Anatol Korkodus)* nem csupán bevezeti a kompozíció egy elemi motívumát, a cselekmények helyszínéül szolgáló zárt közösséget, hanem in medias res egy múltban lezajlott eseményre is utalást tesz: *„Két héttel azelőtt, hogy nevelőapámat, Anatol Korkodus brigadérost letartóztatták (…)”*.[35] Ezzel mintegy nyomolvasásra invitálja az olvasót. Adott egy cselekménytér, valahol a messzi hegyekben húzódó Jablonska Poljana, ahová a madár se jár, persze kivételt képez az a néhány megtévedt fiatal, aki azért érkezik a végnapjait élő közösségbe, hogy Anatol Korkodus brigadéros segítségével a boldogulás útjára térjen: *„madaraknak hívta őket, tudván, hogy a vége mindig az, hogy egy szép napon elrepülnek.”*[36] Ennek a térnek a része a novellák Én-elbeszélője, Adam is, aki hajdan a madarak egyike volt. A brigadérosnak hála annak segítőjévé lépett elő, s nem erősítette azok népes csoportját, akik vándormadarak módjára eltűntek Verhovináról: *„Akadt közöttük, aki alig pár nap elteltével ismeretlen helyre távozott, és örökre nyoma veszett…”*[37] A László Emese által csak hermetikusan zárt térként[38] értelmezett Verhovinát nagyban meghatározza a Paltinsky rét termálvizeinek fojtó szaga, amire az első novellában felbukkanó Daniel Vangyeluk megjegyzést is tesz. Az átható bűz a tér, valamint a szereplők identitásjelző jegyévé válik: *„Anatol Korkodus mesélte egyszer, hogy a Velky Lukanar-i hetivásáron arról ismerik fel a verhovinaiakat, kiváltképp azokat, akik Jablonska Poljanáról érkeznek, hogy büdösek.”*[39] De az is megfigyelhető, hogy a szag a központi, illetve perifé rikus figurákat megérintő halál (elő)szelévé lényegül át. Példaként hozható fel a *(Delfina)* szövegének az a része, ahol Hanku a brigadéros kérésére Duchovnik gátőrhöz látogat, azonban

35 Bodor Ádám, *Verhovina madarai*, (Budapest: Magvető, 2011), 5.
36 *Uo.*, 6.
37 *Uo.*, 6.
38 László, i. m., 207.
39 Bodor, i. m., 238.

az odavezető gyalogösvényen a gyilkosságot elkövető feleség, Delfina szagnyomait érzékeli: „*Ahol két lábnyom között sárga folt jelezte, hogy az asszony leguggolt dolgát elvégezni, nehéz, fojtó állatszag kóválygott.*”[40] Az idegenek által csak szükségszerűen megközelített Verhovina (ahogy a kötet fülszövege is jelzi: még a vonat menetrendjét is eltörölték) letűnt korok jegyeit, létformáit hordozza: „*olykor primitív-állatias életformák között ragadtak meg az emberek, miközben például a Verhovina madarainak eseményei egyértelműen a huszonegyedik században zajlanak.*”[41] A 21. század büntetőtáboraként funkcionáló szövegtér nemcsak a fiatalok átnevelésére szolgáló nevelőtáborként, de – börtön híján – az Augustin-házaspár zárkájaként, valamint a szomszédos telep kicsapongó életet élő asszonyainak zárdájaként is értelmezhető. Az említett példák is sejtetik, hogy Bodor szöveguniverzuma számos szimbolikus jelentéstartalom hordozója. Egy azonban bizonyos: a szerző szövegeinek cselekménytere a fikció és valóság keresztmetszeteként kohéziót teremt a kötet egyes szövegrészei között.

AZ ELBESZÉLŐI HANG ÉS AZ ELBESZÉLÉS IDEJE

A kompozíciót megalkotó tényezők sorából nem hagyhatjuk ki a mindentudó én-elbeszélőnek tetsző Adamot, aki – némely esettől eltekintve – alig billen ki uralkodó pozíciójából. A narratív szöveg egészében a statikus szereplőként (vagy nézőpontként) funkcionáló Adam külső nézőpontja érvényesül. Neki köszönhetően távolságtartó perspektívából ismerjük meg a cselekmény mozzanatait, Adam csak rögzíti Jablonska Poljana (lét)történeteit, nem tudósít a szereplők belső vívódásairól, a tetteik mögött rejtőző szándékokról. Elmozdulás csak az Adamról szóló részek leírásánál észlelhető, ahol egy E/3. személyű narrátor türemkedik be a fikciós szövegvilágba: „*Csak jóval később indult el alaposabban utánanézni a dolognak, amikor Adam már azt újságolta, hogy az idegen kijött a Két Cefréből, felült a terepmotorra, kihajtott a Paltinsky rét felé vezető dűlőn…*”[42]

40 *Uo.*, 44.
41 László, i. m., 207–208.
42 Bodor, i. m., 101.

Időkezelés szempontjából érdekes megvizsgálni a bevezető novellát *(Anatol Korkodus)*, amely egy múltbéli esemény előrevetítésével megbontja a történet kronologikus rendjét. A novellákon átívelő idősíkot pedig mindvégig ez a „kuszaság" jellemzi: *„Az idősík nem lineáris, olykor a múlt egyenesen jövőbe torkollik, a jelen néha megelőzi a múltat, a jövőhöz vezető ösvények szerteágazva kuszálódnak előttünk"*.[43] Ezt a struktúrát adja vissza, kicsinyítő tükörként, Eronim Mox mágikus szakácskönyve, mely az egykoron Verhovinán élő Czervenskyék tulajdona volt, de hirtelen eltűnésük után a birtokukra érkező Anatol Korkodus brigadéroshoz került. A jelent, múltat és eljövendőt magában foglaló alkotás nemcsak receptekkel, de történetszerű útmutatásokkal is szolgál az arra méltó olvasóknak: *„…a mezei és kerti növényekből készült fogások receptje után rendszerint egy-egy talányos történet következett Verhovina amúgy is ködös múltjából. Ezekben pedig a szemfüles olvasó számára bölcs útmutatások rejlettek nem várt események megértéséhez."*[44]

ÖSSZEGZÉS

Vizsgálódásom arra irányult, hogy a novellaciklus tárgykörében született elméleti munkák tanulságai alapján elemezzem és összevessem Csabai László és Bodor Ádám köteteit. Mindkét műre jellemző az egységesítő elvekként számon tartott komponensek – a közös cselekménytér, a vándorló főhős, az elbeszélő személye/hangja, valamint a visszatérő motívumok – jelenléte.

43 Tóth Tünde, „Változatok végnapokra – Bodor Ádám: Verhovina madara", *Bárka* 20, 2. sz. (2012): 109.
44 Bodor, i. m., 98.

Csabai szövegeit a statikus szereplő (nézőpont), cselekménytér, illetve néhány motívum kapcsolatteremtő ereje ötvözi egésszé. Mégis oly laza szálak ezek, hogy indokoltabbnak érzem szelektív módon, különálló történetekként értelmezni a novellákat. Természetesen ez az állítás érvényét veszti, ha a folytatásként emlegetett *Szindbád Szibériában*, illetve a *Szindbád, a forradalmár* című művekkel olvassuk össze a művet. Hiszen egyfajta linearitás, főleg a nyárligeti időkre való visszautalás révén, tetten érhető a szövegfolyamban, s így akár már regényszerű narratívaként is kezelhetnénk a korpuszt. Viszont Bodor Ádám könyve esetében szorosabb kapcsolódást vélek felfedezni az egyes novellák között, persze ezt nem az alcímben kijelölt műfaji önmeghatározásra alapozom. A szociografikus jelentésréteggel bíró novellákat talán a színtér (Verhovina), illetve a vidéket átható szagával bekebelező termálvíz mossa össze egésszé. A víz s ennek különféle módosulásai (könnycsepp, tó, pára) motivikus hálóként szövik át az egyes novellákat, miként a szereplők sorsát is. Példaként említhető Aliwanka varrónő, aki bármilyen folyékony halmazállapotú anyagból képes megjövendölni a jövőt, s ilyenformán determinálja is a szereplők sorsának alakulását. A víz számos szimbolikus jelentéssel bír, a *Verhovina madarai*ban elsődlegesen mégis az állandó körforgás szimbólumaként jelenik meg. Ez főleg a zárófejezet egyik jelenetében nyer értelmet, amikor egy lakantusz-bogár hull ki a csapból, s Adam megjegyzi: *„Úgy látszik, valamelyik termálforrásban megváltozott a víz összetétele."*[45] Ahogy egy váratlan esemény (mint amilyen a lakantusz-bogár feltűnése) képes megváltoztatni a víz összetételét, úgy bolygathatja meg a szöveg „műfaji állóvizét" a mindenkori befogadó is, aki gyanútlanul, de szerves részévé válik majd a novellaciklus önálló műfajként való tárgyalásának.

45 Uo., 254.

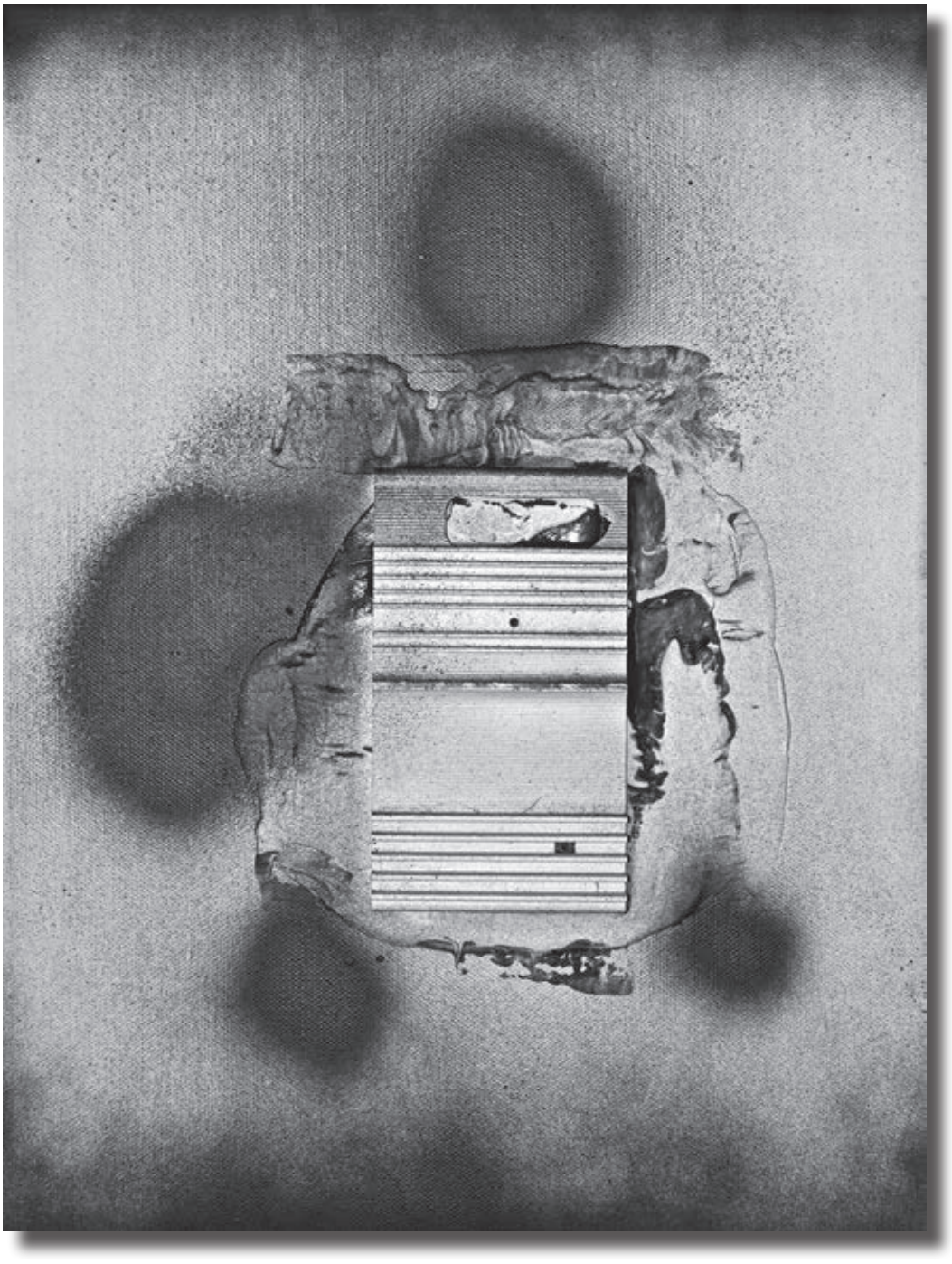

TERÉK ANNA

OTPOR

(RÉSZLET A CSÖND C. DARABBÓL)

Fiú
Szeptemberben nekünk ez
már forradalom volt.
Robertinót minden héten
bevitték a rendőrök
az őrszobára és elverték.
Minden héten máshol volt
foltos az arca.

Szórólapokat csináltunk,
az irodában csak egyetlen
fénymásoló volt,
Ivona összevágta a feliratokat
és a képeket,
aztán másoltuk, rengeteg példányban.

Éjjel szórtuk szét, dobáltuk bele
a postaládákba.
Öklös kitűzőket gyártottam.
Ivona azt mondta, a kabát
hajtókája alá kell tűzni,
akkor a rendőrök nem látják meg.
Csak ha motoznak,
de akkor már mindegy.

Akkoriban normális volt
a rendőrtől kapott pofon
és lökdösés,
bele se gondolt az ember,
mit miért szabad.

Ivona kezét fogva én
folyton csak repültem.
Közel hajolt hozzánk az ég,
elhittük, hogy nem lesz
az sem többé üres.
Rohant alattunk a világ,
futva közlekedett akkor
mindegyik ember.
Hangos volt mindenki,
mint akik tudják,
estére véget ér az élet,
szívtuk teli tüdőre a levegőt,
siettünk, hangosan.
Ivona meg csak nevetett.

Ivona
Látod, hiába van sötét,
az égre ültek a csillagok,
kúszik befelé a kintről
a fény, mártsd bele te is az arcod.
Bújj ide, gyere még közelebb.
Mindegy, holnap mi történik,
csak maradj itt ma éjjel velem.

Fiú
Október elsején már
fütyült és kerepelt a város.
Doboltak, üvöltöttek az emberek.
Ivona kereplőket osztott,
az én kezem teljesen fekete lett
a másolt szórólapoktól.
Tintaszagú volt a tenyerem, amivel
Ivona fekete csíkokat húzott az
arcára.

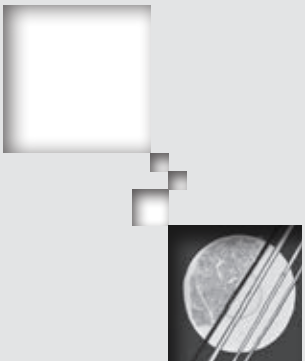

Doboltak az emberek, és
kiabálta mindenki, hogy
Gotov je!
És repült alattunk a város,
alattunk integetett
és kiabált a tömeg.

Amikor jött a hír, hogy
Belgrádban ég a parlament,
mind tudtuk már, hogy
a kormány megbukott.
Táncolt és énekelt a város,
apám meg állt a városháza mellett,
és bámulta az ünneplőket.
Egészen közel sétáltunk el
egymásba karolva, mellette.
Hosszan néztem az arcát,
de nem látott meg.
Mozgott a szája,
a gyomrom a torkomba szorult,
és lüktetett bennem
egyszerre az élet és a félelem.

Ivona fogta a kezem,
repült és dobogott a város,
a lábaink alá hulltak mind
a csillagok.
Fénylett a szabadság az emberek
szájában,
’99-ben azt hittem,
tényleg mindent lehet,
olyan komolyan hittem,
hogy meg lehet változtatni a világot,
ahogy annak idején apám is hitte.

És Ivona csak nevetett,
a kacagását hallottam
a legnagyobb tömegben.
Hallottam nevetni
az egész országomat,
láttam, hogy repül
egyszerre minden ember.
Táncolt és dalolt
az egész város,
én meg csak szorítottam
Ivonát, hogy ha megint
zuhanni kell,
el ne veszítsem.

A rendőrök már csak ténferegtek
a téren, dobozos kólát ittak,
Ivona zsebe tele volt papírral
és kereplővel.
A JUL irodájából a főutcán,
az ablakon keresztül dobálták ki
a bútorokat.
Az egyik fiú az irodában
felnyalábolta a számítógépet
és hazavitte.
Hullottak a papírok, poharak,
székek, vitte a szél a fotókat,
pecsétek koppantak a járdán.
Ivona meg csak forgott maga körül
a lassú papíresőben, és egyre csak
nevetett.

Azt hittem tényleg,
hogy meg lehet fordítani az életet,
egy pontra tenyerelve
ki lehet billenteni az egész
világot, minden csillagot.
Pont úgy hittem, ahogy apám
hihette,
ugyanazt a szabadságot,
másik szavakba rejtve.

NAGY HAJNAL CSILLA

MÁSNAP

(RÉSZLET)

– KAMARADARAB –

SZEREPLŐK:
Albion: 23 éves férfi, Mendel legjobb barátja
Mendel: 26 éves férfi, Albion legjobb barátja
Pille: 20 éves nő, Tóra gyerekkori barátja
Tóra: 22 éves nő, Pille gyerekkori barátja
Vraun: 24 éves férfi, tegnap érkezett a városba és találkozott először a többiekkel
Ssimi: 25 éves férfi, Regina útitársa
Regina: 19 éves nő, Ssimi útitársa

1. JELENET

Szín: egy híd lábánál ülnek, a háttérben mögéjük vetítve, a csobogó folyóval együtt, egy széles vászonra valami olyasmi videófelvétel (egy helyből felvéve), mint a Golden Gate Bridge (vagy a Boszporusz-híd), napjainkban, és halkan hallatszik a víz csobogása is. A színpadon ketten ülnek a földön, az éjszakától elrongyolódott ruhában. Hajnal van, körülöttük ledobott kabátok, néhány üres sörösüveg, hanyagul támaszkodnak, ide-oda dőlnek a nevetéstől.

ALBION: *(alig bír megszólalni, pukkadozik a kacagástól)* És ő meg... *(beleröhög)* bazdmeg... észre se vette!

Újult erővel kacagnak fel, a padlót csapkodják, ez így megy hosszú másodpercekig, majd ütemesen alábbhagy, végül eláll a nevetés, ülnek tovább a földön egy darabig síri csendben.

MENDEL: *(összehúzza a szemöldökét)* Albion... mióta ülünk mi itt?
ALBION: *(láthatóan összezavarodik, a karórájára próbál nézni, nincs karórája, pár másodpercig keresgél maga körül a sörösüvegek és a ruhák között, feladja, mély levegőt vesz)* Egyáltalán nem biztos, hogy ez a kérdés.
MENDEL: Nem, tényleg nem. Mégis mintha röpködne itt körülöttünk valami kérdőjel. *(a levegőt figyeli, mintha egy legyet keresne, talán halk zümmögést is hallhatunk egy pillanatra)*

ALBION: *(kuncog)* Azt tudom, hogy amióta itt ülünk, azok a fák ott legalább másfél métert nőttek.
MENDEL: Szerintem a hegyek mentek össze mögöttük, én legalábbis így láttam.
ALBION: *(csóválja a fejét)* Nem-nem, vagyis hogy lehet, hogy a hegyek is összementek, de a fák biztosan megnőttek. Nézd, az az ág korábban nem volt ott *(mutogat valahova a közönség fölé)*, sőt, úristen, azt figyeld, Mendel! Éppen nől egy új!
MENDEL: *(hunyorítva nézi ő is)* Igazad lehet. *(nézik egy darabig, Mendel megunja, Albion felé fordul)* Szerinted mi is így nőttünk meg? Ha valaki figyelt minket egy darabig, és mondjuk hunyorított is, akkor láthatta, ahogy egyre inkább eltakarjuk a napot?
ALBION: Nem hiszem, hogy bárkinek is eszébe jutott volna, hogy egyszerre túlzottan sokáig figyeljen engem, miközben felnőttem.
MENDEL: Én figyeltelek volna. Ha ott lettem volna, lett volna módom...
ALBION: Ha egy anyánk lett volna...
MENDEL: Nekem pedig egy sincs, ugye. Figyeltük egymást a többi gyerekkel, én legalábbis figyeltem a többieket, de amikor senkin körülötted nincs semmi, ami egy vigyázó szemre emlékeztetne, akkor nehéz arra gondolni, hogy ezt meg lehet tenni.
ALBION: Az én anyám csak azért figyelt, ha figyelt, hogy rajtakapjon. Mindig azt hitte, hogy éppen ártani fogok neki. Vagy valakinek. Apám pedig nem figyelt, mert tudta, hogy neki úgysem árthat senki, a többi pedig nem érdekelte.
MENDEL: Vajon ha megkeresném a szüleimet, látnék valamit a szemükben?
ALBION: Hogy érted?
MENDEL: Hát, nem a színében, a formájában, szóval nem magamat akarnám látni benne. Talán... talán mégis magamat, de nem úgy, hanem egy visszatükröződést. Szerinted utólag észrevennék, ahogyan felnőttem?

ALBION: *(szomorúan)* Bár így lenne. De hogy valaki önként lemondjon arról, hogy téged láthasson növekedni... változni... nem hiszem, hogy a szüleid valaha bármit is annyira látni tudtak, hogy az visszatükröződjön a szemükben.
MENDEL: Igen. Én is így gondolom, azt hiszem. A te anyád szemében én látom a fényforrást.
ALBION: A forrást, azt lehet, azt láthatod. De a fény útja, az nincs sehol. Mintha elnyelné ezt a fényt a forrás. Pedig gyönyörű forrás. Csak úgy csobog. Olyan az anyám szeme, mint egy vízesés, amiből csak esik és esik kifelé a víz, de sehová sem ér.
MENDEL: Fájdalmasan hangzik.
ALBION: Fájdalmasan is nézett ki. *(megrázkódik)* Hol vagyunk?
MENDEL: *(hosszasan körbekémlel körülöttük)* Lehet, hogy ez a kérdés?
ALBION: Biztosan a kérdések között van. De biztosan nem az első.
MENDEL: *(a hátuk mögé néz)* Homályosan látok egy hidat, de szerintem ezen sosem mentünk át.
ALBION: Miért mentünk volna? Van valami a másik oldalán?
MENDEL: Valami biztosan, de más emberek valamije. De ez egy biztos pont. Idáig jutottunk, idáig biztosan eljutottunk.
ALBION: Jó, igazából mindegy. Én jól vagyok. Azt hiszem. Én általában jól vagyok. Legalábbis általában azt hiszem.
MENDEL: Emlékszem a zenére, nem olyan régen még egy olyan helyen voltunk, ahol körbeölelt minket egy nagyon hangos zene... de mégis mintha valamit elfelejtettünk volna.
ALBION: *(újra a fákat figyeli a távolban, lassan beszél)* És-akkor-mi-van?
MENDEL: Ez az, hogy így, hogy nem tudjuk, mi volt az, amit elfelejtettünk, fogalmunk sincs, hogy mi van, hogy van-e valami egyáltalán... *(erőlteti az agyát, aztán rádöbben valamire)* De amikor elindultunk, még sokkal többen voltunk. Te pedig *(hirtelen, felvidult arccal, döbbent lelkesedéssel kezd mutogatni Albionra),* barátom, te szerelmes voltál!
ALBION: *(leveszi a tekintetét a fákról, közömbösen néz maga elé, elhúzza a száját)* Lehettem.

MENDEL: *(próbálja barátját is fellelkesíteni)* Igen, egészen biztosan az voltál! Emlékszem a... haja szőke volt, vagy... lehet, hogy fekete... *(erőlteti az agyát, összeszorítja a szemét)* aztán, aztán össze is házasodtatok! Igen, én adtalak titeket össze!
ALBION: *(röviden, fanyarul felnevet)* Hah, és tényleg. Megkérte a kezemet, én meg mondtam, hogy jó, de akkor Mendel barátom kell, hogy összeadjon minket.
MENDEL: *(nagy nehezen feltápászkodik, láthatóan szédül)* De még milyen szertartás volt, komám... *(elgondolkozik)* De hol van most a vőlegény? Ez volna a nászutatok?
ALBION: *(elsápad)* Lehet, hogy tényleg létezett?
MENDEL: Lehet, hogy mindannyian tényleg létezünk?
ALBION: *(ő is feltápászkodik)* Mendel! Figyelj, hallod! *(megrázza Mendelt)* Meg kell találnunk! Most, hogy kiderült, értelme van az életemnek, nem mondhatok le róla csak úgy!
MENDEL: No várjál-várjál, lassabban, lassabban, hé, nem eszik olyan forrón a dimenzióugrást. Hogy hívták egyáltalán?
ALBION: *(kétségbeesetten kutatni kezd a földön szétszórt ruhák és sörösüvegek között)* A telefonom... biztos, hogy megvan... a száma... vagy... valami... *(kapkodva kutat tovább)*
MENDEL: Albion, Albion, neked sosem volt telefonod.
ALBION: *(lenyugszik, lerogy a földre)* Ez is igaz lehet. *(másodpercekig néz Mendelre, az meg áll fölötte)*
MENDEL: *(a kezét nyújtja Albionnak)* Gyere.
ALBION: Hova?
MENDEL: Megtaláljuk.

Pár másodperc gondolkodás után Albion megragadja Mendel kezét, talpra ugrik, és futva elindulnak kifelé, jobbra.

2. JELENET

Szín: A háttérben a vásznon a híd pszichedelikus képekbe mosódik, a csobogás ritmikussá válik, elektronikus zenévé alakul, ezalatt valaki a lehető legészrevétlenebbül kihordja a színpadról a ruhákat és a sörösüvegeket. A zene folytatódik, halkul, a pszichedelikus képek egy klub bejáratát mutatják, videófelvétel, hajnal van itt is, időnként kibotorkál vagy bebotorkál a felvételen valaki. Mire a zene elhalkul, és a felvétel átvált, bal oldalról hárman botorkálnak be, lassan, fáradtan, de láthatóan boldogan, egy fiú és két lány: Vraun, Tóra és Pille. Pille, aki leghátul ment, megtorpan.

PILLE: Várjatok, ez az a pillanat!

Vraun és Tóra megállnak, hátrafordulnak.

VRAUN: *(jelentőségteljesen mereszti Pillére a szemét)* ... tart még?
PILLE: Ne mozduljatok!
(mindannyian megfagynak, Pille suttog)
Halljátok ezt? Valami zúgás, és... mintha a... mostohaapám...

Tóra a szája elé kapja a kezét.

PILLE: *(mély levegőt vesz, elernyed, mosolyog)* Nem, a mostohaapám halott. Vagyis, nem úgy halott. Meséltem nektek egyáltalán a mostohaapámról?
VRAUN: Úgy érzem, hogy igen, de nem érzem, hogy mit. Tóra?
TÓRA: *(szomorúan rázza a fejét)* Nem, semmit sem tudunk róla. Vagy lehet, hogy mégis, de még nem derült ki.
PILLE: *(a hátizsákjában kutat)* Víz... valahol van nálam... *(megtalálja a félliteres palackot, mohón inni kezdi, megáll, megtörli a száját)* Szerintem hagyjuk is inkább a mostohaapámat. Nem kell mindig mindennek mostohaapákról szólnia. *(Vraun felé fordul)* Mi már találkoztunk? Pille vagyok! *(kezet nyújt)*

VRAUN: *(zavartan nyújtja ki ő is a kezét)* Vraun. *(idegesen oldalra mosolyog Tórára)* Bár ezt már nagyjából ötödször játsszuk el ma.
PILLE: *(elkapja a kezét)* Te jó ég, ne haragudj. Időről időre... eltűnik minden...
TÓRA: *(felsóhajt)* Nem direkt csinálja. Még az is lehet, sőt, statisztikailag kifejezetten valószínű, hogy ezelőtt a kérdés előtt fél órával Pille szerelmes volt beléd. Ez nem tudom, segít-e, de mindenesetre igaz.
VRAUN: Tulajdonképpen mindegy.
PILLE: *(lesüti a szemét)* És a pillanatot is eltévesztettem. Nem is volt pillanat. *(szomorúan leül a földre)* Hagyjatok itt nyugodtan.
TÓRA:
(Pille mellé ül, átkarolja, simogatja a vállát, Vraun idegesen lépked egyik lábáról a másikra)
Nincs semmi baj. De ha van baj, az se baj. Lehet baj. Minden lehet. Ne aggódj. Lélegezz.
VRAUN: *(megvakarja a fejét)* Ti szoktátok érteni magatokat?
TÓRA: *(élesen néz fel Vraunra)* Tulajdonképpen mit keresel te itt?
VRAUN: Hol?
TÓRA: Ebben a városban, egyáltalán. Az egy dolog, hogy felbukkansz, átéled velünk az éjszakát, aztán úgy csinálsz, mintha te közelebb lennél a valósághoz – mintha érdekelne bárkit is, ki van hozzá közelebb –, de hogy egyáltalán azt se bírod elmondani, hogy kerültél ide...
VRAUN: Ezt eddig egyáltalán nem firtattátok, már ne haragudj!
TÓRA: Eddig nem voltál gyanús!
VRAUN: Hogy a faszba lettem most hirtelen gyanús?
TÓRA: *(egyre dühösebb)* Biztos végig gyanús voltál, csak eddig még álcáznod is sikerült!
VRAUN *(idegesen kutatni kezd a házizsákjában)* Mit akarsz látni, valami igazolványt? A jogsimat is megmutatom, ha...
PILLE: *(felkapja a fejét, kérlelően szólal meg, Vraun szavába vágva)* Délről jött, délről, most már emlékszem, ne veszekedjetek, könyörgöm, Tóra csak egy angyal, és Vraun is csak egy angyal, most már mindenre emlékszem, szóval hagyjátok abba, kérlek... *(a végére elcsuklik a hangja, a másik kettő ellágyul, egymásra néznek)*

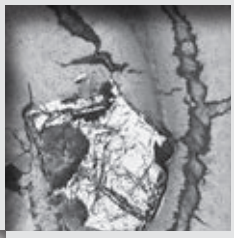

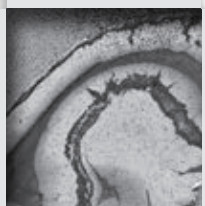

TÓRA: Bocsánat.
VRAUN: *(megvakarja a fejét, leül melléjük)* Én is bocsánatot kérek, én csak... nem szeretek visszagondolni rá, hogy honnan jöttem.

Tóra rámosolyog Vraunra, őt is közelebb húzza, most Pille és Vraun két oldalról döntik fejüket Tóra vállaira, szimmetrikusan simogatja a vállaikat, pár másodpercig így, békében ülnek, Tóra halkan, hümmögve dúdol is valamit. Pille békésen, lehúnyt szemmel fekszik tovább, míg a másik kettő beszélgetésbe kezd.

VRAUN: Azt a delet, ahonnan jöttem, egész életemben északnak hívták az emberek. Mindig mindenki úgy viselkedett, mintha mi lennénk legfelül. Nem azért, hogy értékesebbnek érezzék magukat, egyszerűen csak, azt hiszem, nem akarták, hogy a gyerekek azt higgyék, északnak is el lehet indulni akkor, amikor valahová indulni akarnak. Talán féltek, hogy fázni fogunk.
TÓRA: Hogy jöttél rá, hogy erre is elindulhatsz?
VRAUN: Nem tudom, nem igazán emlékszem, mintha már nagyon régen lett volna... pedig, azt hiszem, csak pár napja indultam el... igazából valószínűleg én is délnek akartam indulni, sőt, rémlik is valami, eleinte volt nálam egy térkép, csak... szerintem egyszerűen fordítva tartottam. Sőt *(elkerekednek a szemei a döbbenettől)*, én tegnap éjjelig azt hittem, dél felé tartok! Ti mondtátok el nekem, hogy északon vagyok!
TÓRA: *(halkan felnevet)* És van itt valami? Találtál valamit?
VRAUN: Hát, mivel semmit sem keresek, folyamatosan mindent megtalálok. És te?
TÓRA: *(meglepődik)* Hah. Eddig sosem gondoltam rá, hogy akár találhatnék is dolgokat.
VRAUN: Nem muszáj.
TÓRA: Azt tudtam, igen. Hogy nem muszáj.

Elcsendesülnek, Tóra halkan dúdol tovább.

PILLE: *(lassan kinyitja a szemét és felemeli a fejét, zavartan néz körbe, aztán felemeli a jobb kezét a szeme elé, eltátja a száját)* A nagymamám gyűrűje...
(kapkodva kutatni kezd a cuccai között, a másik kettő is kizökken, pedig közben óvatosan már épp majdnem megcsókolták egymást, de most mindketten Pillére néznek)
TÓRA: Mi van a nagymamád gyűrűjével?
PILLE: *(kétségbeesett hangon)* Nincs az ujjamon! Eltűnt, én... nem találom... nem emlékszem...
VRAUN: *(összerezzen, mint akinek eszébe jutott valami)* Úristen, hát nem emlékeztek?
PILLE: Mi? Mire?
VRAUN: *(önkéntelenül is vigyorogva magyaráz)* A srácok, tegnap éjjel! Valami... nem jut eszembe a nevük, de... össze akartak házasodni, és már minden készen állt, elkezdték a szertartást, és ekkor döbbentek rá, hogy nincsen gyűrűjük! Te pedig, Pille, azt mondtad, kölcsönadod nekik.
PILLE: *(szomorúan megáll)* Ez így rendben is van. Csak nem jutott eszembe elbúcsúzni tőle.
VRAUN: A gyűrűtől?

Tóra kicsit rosszallóan néz Vraunra, Pille tágra meredt szemekkel.

PILLE: Igen, a gyűrűtől.
TÓRA: Lehet, hogy ők is itt vannak még valahol. Rémlik, hogy az egyiket Ssiminek hívták, a másik meg... mintha valami folyóról lett volna elnevezve... mindegy, szeretnéd megkeresni őket?

Pille lassan, de határozottan bólogat, Tóra feltápászkodik, Pillét is felhúzza.

TÓRA: *(Vraunhoz)* Na, mit mondasz? Velünk tartasz, idegen?

Vraun is feláll, szó nélkül, elindulnak kifelé a színpadról, jobb oldalon.

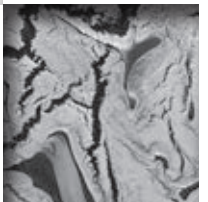

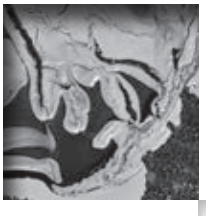

3. JELENET

Szín: A zene felhangosodik, de el is lágyul, az ütemes elektronikus zenéből lassú, dúdolós zene alakul, a képek pszichedelikusak lesznek megint, de azok is lassulnak, lüktetnek, és nem alakulnak kivehető felvétellé, időnként mintha valami erdő-formát öltenének, aztán felhőkarcolók, nagyvárosi látkép, de végig, a harmadik jelenet alatt, pszichedelikusak maradnak. Óvatos, lassú fények is átfuthatnak a színpadon ezalatt a jelenet alatt. Jobb oldalról Ssimi és Regina jönnek be, Ssimi a karjaiban tartja Reginát, aki látszólag alszik, de Ssimi nyakába kapaszkodik. Beérnek nagyjából középre, kicsit balra, Ssimi így, ahogy vannak, leül a földre, Regina marad az ölében, ébredezik. Ssimi előkotorja a zsebéből a cigijét, rágyújt. Regina kinyitja a szemét, óvatosan körbenéz, Ssimi figyeli őt, miközben ráérősen cigizik.

REGINA: *(Ssimin állapodik meg a tekintete)* Hol vagyunk?
SSIMI: *(lassan kifújja a füstöt)* Szeretlek.
REGINA: *(fáradtan mosolyog, aztán összeráncolja a szemöldökét)* És Albion?
SSIMI: *(halkan, röviden felnevet)* Persze. Az más.
REGINA: De létezik.
SSIMI: Így is fel lehet fogni.
REGINA: *(szelíden)* Nagyon szép volt.
SSIMI: Az esküvő?
REGINA: *(Ssimi kezét simogatja)* Az esküvő. *(halkan kuncog, felemeli Ssimi kezét, nézegeti a gyűrűt a gyűrűsujján)* És a gyűrű... olyan, mintha azóta az ujjadon lenne, amióta ismerlek.
SSIMI: Mert mióta ismersz?
REGINA: *(hirtelen ijedten rázza meg a fejét)* Tudod, hogy ezt nem tudjuk.
SSIMI: *(cinikusan kifújja a levegőt az orrán)* Na igen. Kéred?
REGINA: Micsodát?
SSIMI: *(megcsókolja Regina homlokát)* A gyűrűt, te buta.
REGINA: ...egyáltalán nem biztos.

Csendben ülnek egy darabig.

REGINA: Megint el fogsz tűnni, ugye?
SSIMI: Nem, most te fogsz eltűnni.
REGINA: *(mosolyog)* Igaz, tényleg, mindig elfelejtem.

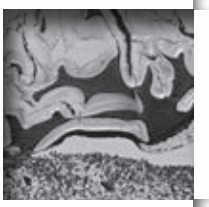

SSIMI: Mindig szólni fogok, hogy most mi jön. Ne félj.
REGINA: *(fellelkesül)* Jaj, hisz még nem is mondtam!
SSIMI: Mit?
REGINA: Már nem félek!
SSIMI: Semmitől?
REGINA: És senkitől!

Boldogan nevetnek, összeölelkeznek, aztán Regina felemeli a tenyerét, nézni kezdi, ahogy átszüremlik rajta a fény, ezt folytatja beszélgetés közben is.

REGINA: Szerelmes voltál Albionba?
SSIMI: Miért ne lettem volna szerelmes belé?
REGINA: Nagyon szép orra volt.
SSIMI: Bizonyára ez még mindig így van.
REGINA: Ssimi... *(lassan leteszi a tenyerét az ölébe, a fiúra emeli a tekintetét)*
SSIMI: Regina?
REGINA: Annyira hülye neved van. Sosem volt kevésbé hülye neved?
SSIMI: *(felhúzza a szemöldökét)* Nem, azt hiszem, nem volt. De nem te neveztél így el?
REGINA: Akkor az időről ma sincs véleményünk?
SSIMI: Számítana?
REGINA: Nem szeretem, amikor igazad van. Vagyis, most éppen nem tudok mit kezdeni vele, mert azelőtt elkezdhettem félni, amikor igazad volt, de most már nem félek. *(kimászik Ssimi öléből, kicsit odébb húzza magát, de a lábaik még összeérnek)* Mit csináljak most már olyankor, amikor igazad van?
SSIMI: Ne csinálj semmit. Mármint, azt csinálsz, amit akarsz. Elmondhatom, hogy mi fog történni, de neked azt kell csinálnod, amit akarsz. Vagyis hogy még csak azt sem kell.

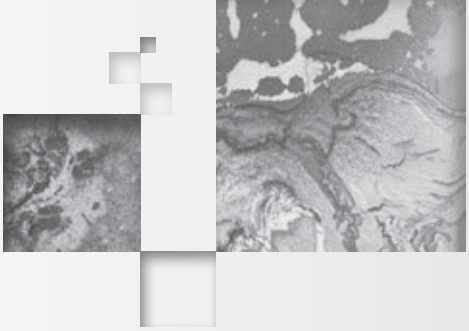

REGINA: *(törökülésbe helyezkedik, a lábára támasztja két könyökét, két tenyerébe helyezi az állát)* Nem szeretem, amikor igazad van. Félni se szerettem, de azt legalább tudtam, hogy kell.
SSIMI: Nyugodj meg, jó?
REGINA: Mi lesz most Albionnal?
SSIMI: Mi lenne? Mosolyogva fog ébredni, lassacskán teljesen kijózanodik, és mostantól egy darabig időnként velem álmodik majd, ahogyan én is vele, ilyenkor álmunkban néha még találkozni is fogunk.
REGINA: *(halkabban)* De összeházasodtatok...
SSIMI: *(sóhajt, beletúr a hajába)* Persze hogy összeházasodtunk. Egymásba szerettünk. Egészen logikus lépésnek tűnt.
REGINA: Én is álmodhatok veletek?
SSIMI: Ha szeretnél, akkor igen.
REGINA: És ha nem szeretnék?
SSIMI: Nem szeretnél?
REGINA: *(mintha lassan, ütemtelenül táncolna, mozogni kezd a kezeivel)* Nem tudom.
SSIMI: Időnként megjelenek az álmaidban, és te azt szoktad mondani, hogy olyankor mindegy, mi van még benne. Akkor végül is az is mindegy, hogy amikor valamelyik álmodban megjelenek, megjelenik-e benne Albion is éppen. Ha pedig csak ő jelenik meg, nélkülem, akkor... akkor jó közelről megnézheted az orrát. És átadhatod neki az üdvözletemet.
REGINA: Kár is lenne ezen tovább gondolkodni. Ki tudja, például, álmodom-e még valaha. De nem válaszoltál.
SSIMI: Mikor?
REGINA: Amikor megkérdeztem, még az elején, hogy hol vagyunk.
SSIMI: *(körbenéz)* Valami erdőben lehetünk.
REGINA: Igazából nem mindig valami erdőben vagyunk?
SSIMI: *(halkan felnevet, feltápászkodik)* Gyere, felhúzzuk a sátrat, keressünk árnyékosabb helyet.

Regina megáll, nagy szemekkel néz Ssimire egy darabig. Ssimi észbe kap, elmosolyodik, felsóhajt, lehajol Reginaért, felemeli megint, és a karjaiban víve őt, bal oldalon távoznak a színpadról.

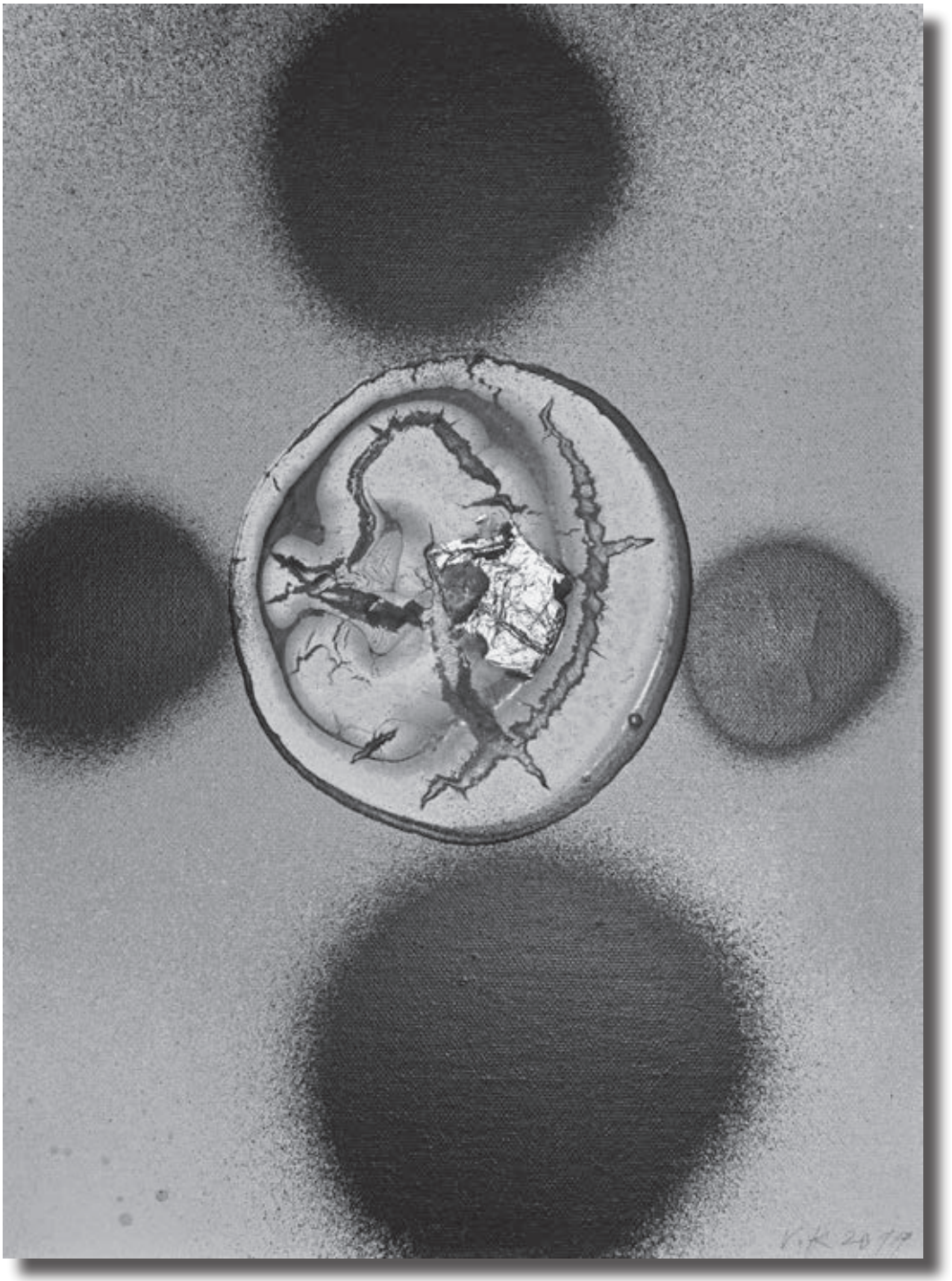

FORGÁCS MIKLÓS

MA MÁR NEM MÉSZ SEHOVÁ (1. RÉSZ)

(PRÓZAOPERA–PRÓZAOPERETT–PRÓZAORATÓRIUM)
CZAJLIK JÓZSEF ÖTLETE ÉS RENDEZŐI KONCEPCIÓJA ALAPJÁN*

– szerzői változat, ez a szövegverzió nem azonos a kassai Thália Színházban 2020. december 12-én bemutatott szövegváltozattal, amely Faragó Béla zeneszerző és Czajlik József rendező, valamint a színészek hathatós segítségével készült –

Szereplők:

Professzor
Újságíró
Egyetemista lány

Diáklány I.
Diáklány II.
Diáklány III.

Tisztánlátó I.
Tisztánlátó II.
Szkinhed I.
Szkinhed II.

Kormornyik
Komorna
Főróbert
Belróbert

Narrátor
Kórusvezető
Kórus – három nő és három férfi

* A második és harmadik részt későbbi lapszámunkban közöljük.

1. MONOLÓG – PROFESSZOR

„Nem Nyitrán történt, amit hallotok./ Ott ily regényes dolgok nem történnek”.

A rémálmomban történt meg mindaz, amit majd elmesélek. A rémálmomban egy fiktív egyetemi városban.

Engem ide egy előadásra hívtak meg. Az összeesküvés-elméletekkel foglalkozom már egy ideje. A konteókutatás a szűkebb szakterületem. Kultúrantropológus vagyok. Nagyon érdekel, hogy miért nem elégedik meg az emberek egy része a tényekkel, és miért van szükségük arra, hogy a világot furcsa, valószínűtlen elméletekkel magyarázzák.

Talán azért, mert a tények nem mindig egyértelműek, és mert könnyen veszítjük el bizalmunkat bármilyen látható hatalommal szemben.

Itt most mindenki komoly tudományos előadásra vár, és talán magyarázatra szorul, hogy egy elismert egyetemi professzor miért traktálja a hallgatóságot mégis a rémálmával.

Ennek alapján is remek összeesküvés-elméleteket lehetne gyártani. Kinek áll az érdekében az, amit majd elmondok. Kit és mit szolgál a hagymázas vízióm.

Pénteki napon történt minden. Augusztus 25-én. Nehezen ébredtem. Ott motoszkált a fejemben, hogy éppen ezen a napon történt egy máig tisztázatlan eset egy valódi egyetemi városban. Egy vizsgára siető diáklányt reggel fél nyolc körül ismeretlenek megvertek. Majd amikor rendőrségi ügy lett a dologból, váratlan fordulat történt, a hatóságok nem hittek a lánynak, megvádolták, hogy hazudik, és kitalálták az egészet. Új orvosi szakértői vélemények születtek, és az áldozatból vádlott lett. 13 évig húzódott az ügy.

Nem mondom ki a diáklány nevét. A név mágia. Nem raboljuk el.

Elképzeltem, hogy mi mindent élhetett át ez a lány. Ellopták az életét. Az ő ügye kapcsán is elhangzott mindenféle spekuláció. Nem verték meg, ügynök

volt, és megfizették, hogy hazudjon. Megverték, de az ügyével akarta az egyik politikai erő kompromittálni a másikat.

Megverték. De senki sem hitt neki.

Aznap is, mint minden reggel, én vittem a kislányomat az óvodába. Rohantunk a gyerekkel. Az autóbuszban úgy tűnt, egy férfi túlságosan gyakran pislog felénk. Aztán egyszer csak rámosolygott a lányomra. Ismerős volt az arca. Aztán eszembe jutott, hogy nemrég a miniszerelnök sajtótájékoztatóját néztem a tévében. És ez az ember állt mögötte. Megesküdtem volna rá, hogy ő az. Mit keres itt ez a fickó. Mikor leszálltunk, észrevettem, hogy a férfi melletti ülésen egy nő ül. Csadorban volt, és egy nyitott laptop volt az ölében. Úgy tűnt, valamilyen fényképeket nézeget. Mintha egy kislány lett volna a képeken. Ezt már csak kintről vettem észre, amikor már leszálltunk. Egész nap ez motoszkált a fejemben. Hol belelovalltam magam, hogy ez nem lehet véletlen, és valaki meg akar félemlíteni. És még a gyerekemet is belekeveri. De miért éppen engem. Hol pedig elszégyelltem magam, és elhessegettem ezeket a gondolatokat. Megijedtem, milyen könnyen átveszik fölöttem az érzelmeim a hatalmat, és legszívesebben önbíráskodnék. Ha a lányomról van szó, akkor könnyen levetkőzöm civilizáltságomat, és semmi észérv nem segít.

Megpróbáltam belemélyedni a munkámba. John F. Kennedy meggyilkolásáról, az ufókról, a szabadkőművesekről, a Rotschildokról, arról, hogy Ausztrália nem is létezik, és hogy a középkorból kimaradt 200 év. Találtam egy elképesztő blogot, amely mindezeket az elméleteket közös nevezőre tudja hozni, és azt bizonyítja, hogy az Antarktiszon elhelyezett fémkapszulákban fekvő 9 hibernált ember álma az egész világ. De a tehetetlenség és a düh egyre jobban lefárasztott. Olyan történt, ami még soha, fényes nappal a munkahelyemen, a gép előtt elaludtam.

Rémálmom volt.

Az álmomban megvertek egy diáklányt, és kiderült, hogy az ügy jóval bonyolultabb. Kozmikus hatalmi harcról van szó. Az álmomban mindenre fény derült. Mint mindig, úgy most is a világhatalom a tét. Az univerzum birtoklása. Az ismeretlen tettesek, a két szkinhed idegen bolygó küldöttei, és eljöttek a Földre, hogy megzsarolják régi ügynöktársukat, aki most diáklányként rejtőzködik ezen a bolygón. Az egész univerzum már csak hologram, hamisítvány, csak a Diáklány testébe bújt alakváltó gyíklény segítségével lehetne ismét helyreállítani a valódi univerzumot. Külső szemlélő azt látta, két brutális szkinhed ver egy törékeny diáklányt. De én most megtudtam, hogy az alakváltók így kommunikálnak, ezek a mozdulatok az ő egyezményes jeleik. Így próbálták rábeszélni az alakváltó ügynöktársukat, hogy térjen vissza. De az alakváltó tudta, ha vállalja eredeti identitását, a gyíklény háttérhatalmak ismét leigázzák a földgolyót. Inkább ember maradt. Tehát ezért nem lehet megtudni soha erről az ügyről az igazságot. Ezért olyan zavaros az egész. Világ-összeesküvésről van szó. Soha nem derülhet fény erre a titokra.

I. RÉSZ – PRÓZAOPERA

TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Valamit mond a táj.
Beszélnek a fák.
Elég volt. Elég volt.
Nem hallgathatunk tovább.
Ha nem hazudik a táj.
Ha mondja igazát.
Elég volt. Elég volt.
Mi sem hazudhatunk tovább.

DIÁKLÁNY I.: Hol vagyok én? Mi történt velem?
Hol vagyok én? Miért kérdezem?
Ki vagyok én? Mi történt velem?
Ki vagyok én? Kitől kérdezem?
TISZTÁNLÁTÓ I.: Most már tudjuk, végre tudjuk.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Itt ugyanaznap volt mindig.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Nincsen idő, nincsen távlat.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Végre most már tisztán látunk.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Augusztus huszonöt.

DIÁKLÁNY I.: Nyöszörgök, de miért, én nem értem.
Seb a fény, és fáj a tér.
Nyöszörgök, vagy csakis így beszéltem?
Fáj a tér, és seb a fény.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Megfejtettük ezt a titkot.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Kiharcoltuk ezt a tudást.
TISTÁNLÁTÓ I.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ II: Átlátunk már minden szitán.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Augusztus huszonöt.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Orrunknál már nem vezetnek.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Augusztus huszonöt.

DIÁKLÁNY I.: Célba kell érnem, ez nem a cél.
Szúr a tér, és sok a fény.
Célom elértem, de hol vagyok én?
Sok a tér, és szúr a fény.

TISZTÁNLÁTÓ I-II.: A fák is mesélik.
Mi most már tudjuk:
A verés csak álca.
Galád félrevezetés.
Szupertitkos találka.
Már pontosan értjük.
A világon senki
Minket ne nézzen hülyének.

SZKINHED I.: Eljöttünk érted.
SZKINHED II.: Téged kerestünk.
SZKINHED I.: Ne nyisd a szádat.
SZKINHED II.: Másként beszélünk.
SZKINHED I.: Más lesz a nyelvünk.
SZKINHED II.: Hallgatva értünk.
SZKINHED I.: Sehová nem mész.
SZKINHED II.: Te ma már tovább.

SZKINHED I.: Igazi látszat.
SZKINHED II.: Meg hamis látvány.
SZKINHED I.: Lesz láthatatlan.
SZKINHED II.: Tény telen világ.
SZKINHED I.: Mi mozdulatlan.
SZKINHED II.: Csak annak higgyél.
SZKINHED I.: Meglesz a vizsgád.
SZKINHED II:: Csak te vagy a tárgy.

DIÁKLÁNY I.: Érzem, hogy foszlok, szerte-
szét mállok,
Mégis testemen dörömböl két alak.
Nem nyitnék ajtót, de már bent vannak,
Odabentről ugyanúgy kopogtatnak.
Meglátogatnak, nem vagyok már én,
Fejembe költöztek gátlástalanul,
Nem hívtam őket, de kell a létük,
Ha őket kitépném, magam megölném.

SZKINHED I.: Szavakon túli
SZKINHED II.: Ez az üzenet.
SZKINHED I.: Azt hiszed, tested
SZKINHED II.: Reccsen és sajdul.
SZKINHED I.: Hiszed, nem ismersz
SZKINHED II.: Minket semmiképp.
SZKINHED I.: Vizsgád megfordul,
SZKINHED II.: Mi vizsgálunk meg.

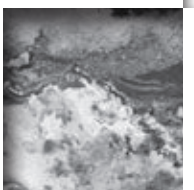

SZKINHED I.: Átjáró éppen,
SZKINHED II.: Mi téged megoszt.
SZKINHED I.: Itt maradsz félig,
SZKINHED II.: Ott leszel másrészt.
SZKINHED I.: Két dimenziót
SZKINHED II.: Laksz be egyszerre.
SZKINHED I.: Ma már te nem mész
SZKINHED II.: Sehova tovább.

TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Ne hagyjuk magunkat
Ismét félrevezetni.
Nincs itt diáklány egy se.
Nincs nacionalizmus.
Nincs rablótámadás sem.
Nem kevésbé brutális
Mégis ez az egész.
Megvan minden adat.
Biztos minden forrás.
Úgy tűnik, gyáva barmok
Támadtak ártatlan nőre.
Pedig az univerzum
További sorsa a tét.
Manipulátorok, mágnások,
Politikusok, spekulánsok,
Ti szánalmas hatalmi szervek,
Minket ne nézzetek,
Minket ne nézzetek
Full idiótának.

SZKINHED I.: A legjobb ügynökünk voltál,
Szolgáltad a teljes kozmoszt
Szívós spóraként beszövő
Átláthatatlan hatalmat,
Specialitásod volt a
Szubkulturális beépülés.

SZKINHED I-II.: Te minden féregjáraton áttörtél
Alakváltón és hűségesen.
SZKINHED II.: A probléma ott kezdődött,
De korántsem ott végződött,
Mikor már halaszthatatlan
És elkerülhetetlen volt
A multiverzum tételes
Tükörleképezése.
SZKINHED I-II.: Te minden féregjáraton áttörtél
Alakváltón és hűségesen.
SZKINHED I.: Gondolatgladiátornak
Te voltál a legerősebb.
Máig nem tudjuk, miképpen,
De itt a Földön ragadtál,
Mikor látszatverziója
A kozmoszunknak elkészült.
SZKINHED II.: Agyhullámaiddal csak te,
Igazi galaxispajzsként,
Megvédted az egész Földet.
Az valódi maradhatott,
De identitásod megszűnt,
Magad már embernek hitted.
SZKINHED I-II.: Bedugult a féregjárat,
Belefagytál alakodba.
SZKINHED I.: Az egész kozmosz hamisítvány,
Fekete lyukban hologram.
Csak a Föld maradt meg épnek,
Ahol minden újraéledt,
Az itt rekedt többi ügynök
A nulláról újrakezdte.
SZKINHED II.: A háttérharcok már megint
Oly mértékben elfajultak,
Hogy a Föld is másolat lett,
Látszatvalóságok zuga,

Kisütött agyad rekesze
Őriz már csak minden infót.
SZKINHED I-II.: Bedugult a féregjárat,
Belefagytál alakodba.
SZKINHED I.: Újrateremteni mindent
Csak annak alapján lehet,
Amit meghasonlott fejed
Konok-tudatlanul őriz.
Nem kell semmi mást elhinned,
Csak hogy alakváltó lény vagy.
SZKINHED II.: Egy pillanattöredékbe
Hurkolódott űrhajóból
Homályos tudatfoszlányként
Irányítják árnyéklétünk.
Minden tapinthatóvá lesz,
Ha elhiszed, ügynökünk vagy
SZKINHED I-II.: Terajtad múlik, csak akarnod kell,
s a valóság megszüli újra magát.

DIÁKLÁNY I.: Felébredt bennem, minden gyík ősöm,
Pikkelyeim helye úgy bizsereg.
Most már megértem precizitásom,
Hogy kitartásom miért végtelen.
Bennem kódolva ott a mindenség,
Külvilláglétem csak szemfényvesztés,
A kint bentjébe végre benéztem,

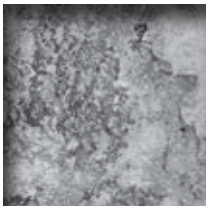

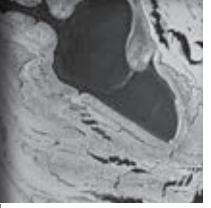

A bent kintjével még szöszmötölök.
Emberlétem most már a valóság,
Galaktikus humbug nem lehetek,
A romló testem meghitt unalma
Belém nyüszíti, hová tartozom.
Most már értem levetett cipőmet,
Meztelen talpam ügynök-visszaút,
Őshüllő-ösztönt stimulál a fű,
Minden él újrakarcolja múltam.
De tudom már, a múltból kettő van,
Emberbe süppedt alakváltó én.
Eltűnt az univerzum, el a Föld,
Kell-e tudnom, hogy látszat a világ.
Melyik vállamra pakolnak kozmoszt
A hibrid hologram hieroglifák.
Már értem, hogy a hátamra nem mást,
Szinguláris algoritmust véstek,
Melyen keresztül kíméletlenül
Újra kéne programozódnom.
De mivel testem egyszerre ember,
Egyszerre egész világegyetem,
Ideduzzadt, odazsugorodott
A magába hurkolódó inger.
Kozmikus idegpályáim, ahogy
Énemet hintáztatva kisültek,
Millió év százezer alakját
Radírozták le könnyedén rólam.

Végre odabent álltam magamban,
Tudva, hogy nem voltam mindig ember,
És most már tudva, hogy az maradok.
Most már értem, hogy időt kuszálva
Csontrepesztő ütéssel miért volt
Stimulálva a hűségszenzorom
Orrtőtől a szemig bal oldalon.
Magammá kódoltak újra, mert itt,
A világkatasztrófa közepén
Gyíkembermivoltom levedlettem,
Testembe be-, kozmoszból ki-,
Testembe be-, kozmoszból ki-,
Testembe be-, kozmoszból ki-,
Ájultam én.
Ájultam én.
Ájul…

TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Nem hagyjuk mi meg magunkat semmiképp,
Nem hagyjuk tévesztgetni most és iménti,
Sem direkt és sem gyanánt és semmiért,
Sem merőben, sem múlóban senkiért.
TISZTÁNLÁTÓ I.: A diáklány nem diáklány nem diáklány nem diáklány.
Gondosan kiképzett univerzum-harcos.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A diáklány nem diáklány nem diáklány nem diáklány.
Sokoldalúan kiképzett galaktikus kém.

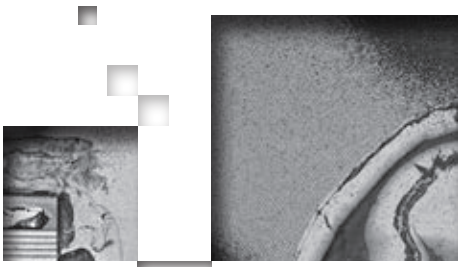

TISZTÁNLÁTÓ I.: A diáklány nem diáklány nem diáklány nem diáklány.
A Földön minden miatta történt.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A diáklány nem diáklány nem diáklány nem diáklány.
A Föld története az ő története.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Miatta vezették be a védőoltást,
Hogy megismerjen minden földi betegséget.
Mindenki más pedig két lábon járó
Biológiai bombaként létezzen.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A chemtrail alattomos mérge is
Csak miatta hull az emberiségre.
Vegyi génmanipuláció-kísérlettel
Akaratgyenge birkanyájat teremtve.
TISZTÁNLÁTÓ I.: A laposföldet is csak azért hazudták el,
Hogy aki a peremre ér, lehulljon a semmibe.
És hogy a hülyeséggel teletömött agy,
Fogékony legyen a manipulációra.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Semmi sem az, aminek látszik,
Minden mindennel kapcsolatban áll.
Minden hatóság, hivatal, közintézmény
A földönkívüliek kezében van.
TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Nem hagyjuk mi meg magunkat semmiképp,
Nem hagyjuk tévesztgetni most és ismét,
Sem direkt és sem gyanánt és semmiért,
Sem merőben, sem múlóban senkiért.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A nacionalizmus nem nacionalizmus, nem nacionalizmus, nem nacionalizmus,
Hiszen akkor nem történhetett volna mindez egy nyírfaligetben.
TISZTÁNLÁTÓ I: A nacionalizmus nem nacionalizmus, nem nacionalizmus, nem nacionalizmus,
Mert a nyírfa a táltosok, a sámánok mágikus fája.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A nacionalizmus nem nacionalizmus, nem nacionalizmus, nem nacionalizmus,
A sámánok a nyírfa törzsét megmászva jutottak az égig.

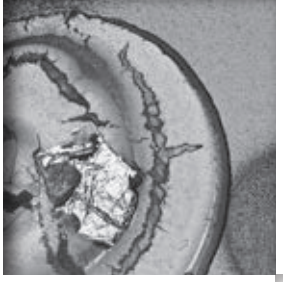

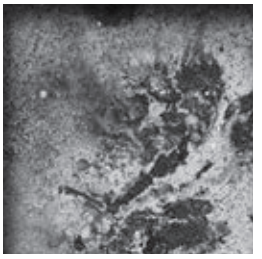

TISZTÁNLÁTÓ I.: A nacionalizmus nem nacionalizmus, nem nacionalizmus, nem nacionalizmus,
A nyírfa a bölcsesség, a világmindenség fája.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A nyírfa félelmetes erejű gonoszság-szivattyú,
A legalattomosabb és legrejtettebb rosszat is magába szívja.
A nyírfa bölcsen és büszkén dacolva
Kiüríti a legrosszabb szándékokat is.
TISZTÁNLÁTÓ I.: A nyírfa hatalmas teljesítményű jóságpumpa,
Termeli a minőségi tiszta jót és szétsugározza.
Bármilyen rosszat önzetlenül megsemmisít,
Gonosztevő nem tud mellette megmaradni.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A nyírfa az antik Rómában a törvényhozás eszköze,
A régi paraszti kultúrában a rontás elleni fegyver.
Amit nyírfa borít, az igaz és megingathatatlan.
Nyírfaseprű söpri ki egyedül az ártó erőket.
TISZTÁNLÁTÓ I.: A nyírfa a test legjobb barátja, gyógyít, kímél, megóv,
Hát hogyan is engedhetné a szimpla gonoszkodást.
A nyírfa már régen mindent elmesélt,
De mi még mindig nem kezdtük újratanulni a fák nyelvét.
TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Nem hagyjuk mi meg magunkat semmiképp,
Nem hagyjuk tévesztgetni most és imént,
Sem direkt és sem gyanánt és semmiért,
Sem merőben sem múlóban senkiért.
TISZTÁNLÁTÓ I. A rablótámadás nem rablótámadás, nem rablótámadás, nem rablótámadás,
Egy titkos társaság nyugtalanító rejtjeleket ontó szertartása.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A rablótámadás nem rablótámadás, nem rablótámadás, nem rablótámadás,
Egy világuralmi szövetség hagyományos éves taggyűlése.

TISZTÁNLÁTÓ I.: A rablótámadás nem rablótámadás, nem rablótámadás, nem rablótámadás,
Egy gátlástalan hatalom mindenre kiterjedő tanácskozása.
TISZTÁNLÁTÓ II.: A rablótámadás nem rablótámadás, nem rablótámadás, nem rablótámadás,
Egy gyarmatosító galaxis ősi rituálékat hamisító átverése.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Minden mozdulat egy emberi sors,
A kiszolgáltatottság cinikus tánca.
Félelmetes tudása minden szégyennek,
Minden hibának, gyengeségnek.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Minden grimasz egy térkép,
Mely a kiúttalanság ösvényeit rajzolja meg.
Meneküléssel kecsegtet, de a legmélyebb,
Legundorítóbb bugyorba vezet csak.
TISZTÁNLÁTÓ I.: Minden szó maró anyagként
A létezést megsemmisítő vitriol.
Nincs menekvés, mert körbeölel,
És te azt hiszed, meg kell hallanod.
TISZTÁNLÁTÓ II.: Minden véletlen egy előre kitervelt csapda,
Titkos tervek hívogató lerakata,
A véletlen rosszabb, mint a vérmérgezés,
Mert a kíváncsiság a fegyvere.
TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Nem hagyjuk mi meg magunkat semmiképp,
Nem hagyjuk tévesztgetni most és imént,
Sem direkt és sem gyanánt és semmiért,
Sem merőben, sem múlóban senkiért.

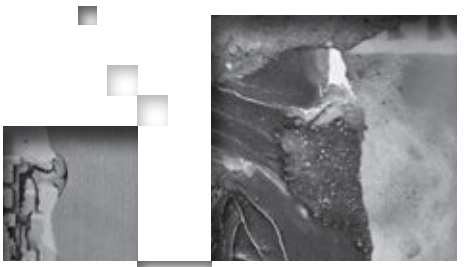

DIÁKLÁNY I.: Az embereket választottam,
Emberként szabad vagyok,
Embervilág tartozéka,
Magam is ember vagyok.

SZKINHED I-II.: Távolodj csak, áruló vagy,
Igaz ügyet hagytál cserben.
Meghasonlott skizofrén lét
Vár téged már ezentúl.
Semmiképp se szólj egy szót sem,
Mi történt itt valóban,
Mert bármikor lekapcsoljuk
A kozmikus vetítőt.
Kikapcsoljuk a látszatműsort.
Az emberiség annyi sem lesz,
Mint egy halvány ködpamacs.
Ha akarod, visszatérhetsz,
Üzenj, és mi megbocsátunk.
Ne feledd, hogy rajtad áll,
megszűnik-e végleg a Föld.
Ne feledd, hogy rajtad áll,
Párhuzamos-e az univerzum.

TISZTÁNLÁTÓ I-II.: Nincs szomorúbb a hamis világban,
Mint egy magányos idegen,
Aki halandó életet élve
Már tudja, nincs minden rendben.

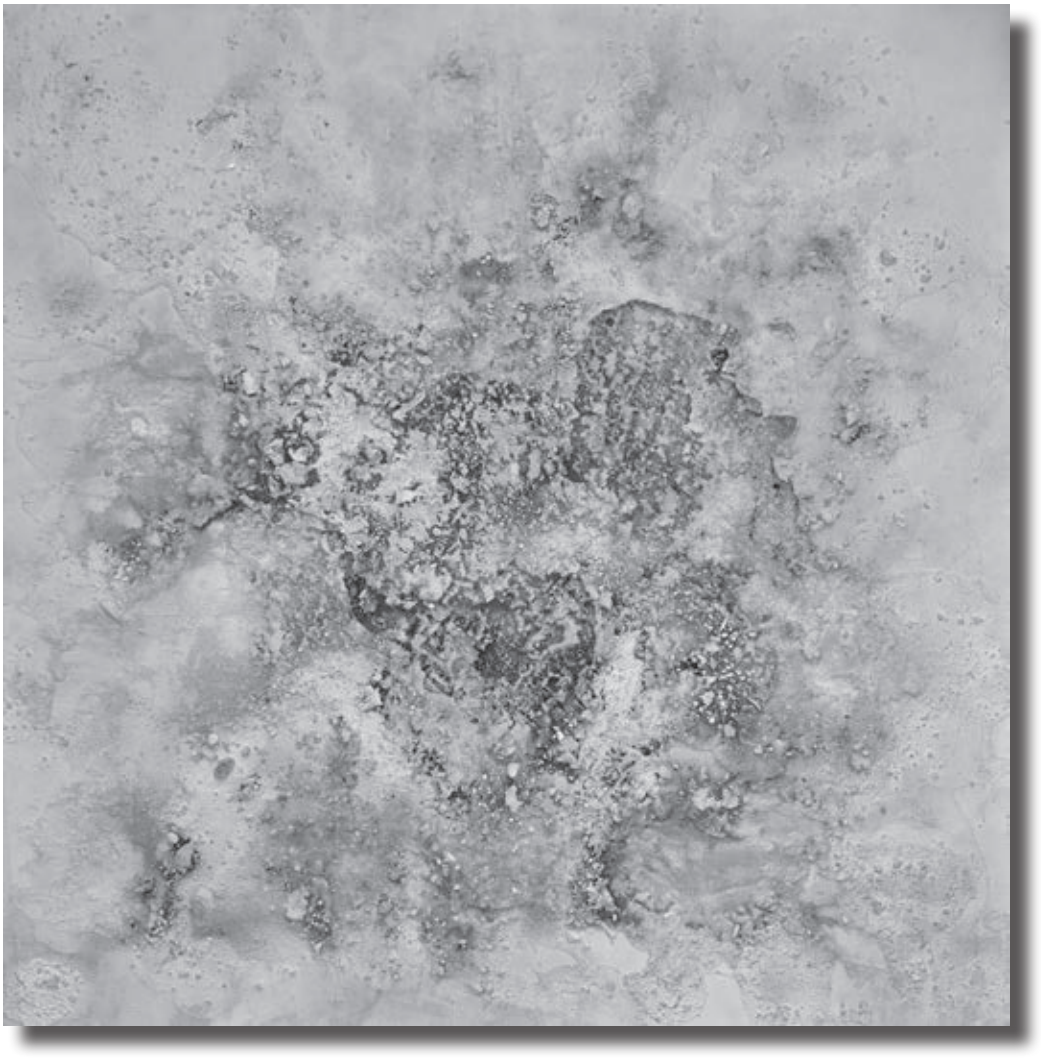

EGYFAJTA SZLOVÁKIAI MAGYAR MÍTOSZ

(NÉMETH ZOLTÁN BESZÉLGET FORGÁCS MIKLÓSSAL *MA MÁR NEM MÉSZ SEHOVÁ* CÍMŰ SZÍNDARABJÁRÓL)

▮ Honnét jött az ötlet, darabot írni Malina Hedvig ügyéből?

▮ Czajlik József hordozta magában már lassan egy évtizede ezt a témát. Öt-hat éve vetette föl nekem is, hogy kezdeni kellene valamit ezzel a történettel. Színházért kiált az, ami 2006-ban Nyitrán történt. Éppen a fölfoghatatlansága, zavarossága, tisztázatlansága miatt. Czajlik József mint rendező és színházvezető közösséghez akar szólni és közösséget akar építeni. Számára mindig a téma az elsődleges, a forma is az adott jelentésből bomlik ki számára. A téma pedig mindig egy adott közösség problémáját kell hogy megfogalmazza. Közös tapasztalatunk, hogy ha esztétikailag nem mindig találkozik a közönségünk elvárása a mi alkotói elképzeléseinkkel, akkor közös kibeszéletlen ügyekkel, tabuizált történetekkel, mindenkit foglalkoztató eseményekkel kell a nézőket megszólítani. Ilyen volt a *Marat/Sade*-előadás, amelyben egy Slam Poetry-betéttel próbáltunk nagyon is konkrét képet adni a szlovmagy rögvalóságról. Ilyen volt a *Bányavakság*, amelyben a román–magyar együttélés groteszk-keserű képe szolgáltatott párhuzamot a szlovák–magyar kapcsolat ábrázolásához. A *Ma már nem mész sehová* is erősen épített a kollektív tudatalattira, egyfajta mitikussá emelkedett, mindenki számára ismert történetből indult ki, amely nagyon a miénk. A magasztos, emelkedett, felstilizált zenei forma kontrasztként szolgált a köznapi, esendő, kellemetlen, fájdalmas téma számára.

▮ A sajtóból egyértelművé vált, hogy Malina Hedvig nem kívánja a nevét adni a drámához. Miért döntöttél úgy, illetve döntött úgy a színház, hogy módosításokkal ugyan, de mégis színpadra viszitek a színdarabot?

▮ Az, hogy a hús-vér főszereplő nem akart részt venni a folyamatban, egyáltalán nem volt meglepő, természetesen még izgalmasabb lett volna, ha igent mond, de nem voltak illúzióink. Mi tudtuk, hogy ebből az anyagból előadást fogunk csinálni, az elutasítás nem befolyásolt minket, megnehezítette persze részben a munkát, de mint gyakran kiderül, a korlátozások, a kényszerhelyzetek gyakran még inspiratívabbak, mint a teljes szabadság. Tehát azután, hogy kiderült, nem használhatjuk a konkrét nevet, és nem konzultálhatunk az akaratán kívül hőssé váló diáklánnyal, mi nem döntöttük el újra, hogy mindennek ellenére színpadra visszük ezt a történetet, hanem egyszerűen folytattuk a megkezdett munkát. Szó sem volt arról, hogy akkor mégsem. Hiszen tudtuk,

hogy semmiképpen sem akarjuk bántani az érintettet, és ez a téma már oly mértékben önálló életre kelt, hogy levált a valós emberről, és szinte mitikussá vált. Egyfajta szlovmagy mítosszá. Mindenkinek megvan a maga véleménye az eseményekről. Mindenki eldöntötte, hogy mi is történt valójában. Mi azt szeretnénk, ha újra eljuthatnánk egyfajta tiszta laphoz, és gondolkodnánk a sémák, közhelyek, panelek puffogtatása, automatikus bevetése helyett.

▮ Nem gondoltad, gondoltátok úgy, hogy túl közeli még ez az ügy, és esetleg sebeket tép fel?

▮ Általános témákkal is lehet sebeket feltépni. A színház hatni akar. Hatni pedig akkor lehet, ha érzelmeket és/vagy vitát kavar egy előadás. A lezáratlanság még kínosabbá, felkavaróbbá, zavarba ejtőbbé teszi ezt az ügyet. De a színháznak/művészetnek vállalnia kell a provokálást is. Vállalnia kell azt is, hogy kényelmetlenné is válhat. Ennek az előadásnak alapkrédója a közös gondolkodás. Az egyes jelenetek azért is válnak inkább problémafelvetésekké, mert magának a színházi előadásnak szerves részei az interaktív részek, amelyekben beszélgetni szeretnénk a nézőkkel, az ő véleményükre vagyunk kíváncsiak. Nekünk főleg kérdéseink vannak. Nem prédikálunk. Nem teszünk úgy, mintha ismernénk a válaszokat. Persze ez fájdalmas és kényelmetlen tud lenni.

▮ Aki realista vagy ténydrámát vár, valószínűleg csalódik, én talán sokszereplős lírai műnek nevezném. Milyen problémák adódtak számodra az ötlettől a szöveg lezárásáig tartó folyamat során? Nem merült fel egy cselekményes darab lehetősége?

▮ Nem. Mi nem akartunk igazságot szolgáltatni. Minket ez az esemény mint önmagán túlmutató jelenség foglalkoztatott. Tulajdonképpen azt lehet mondani, a kezdetektől nem a főszereplő személye izgatott minket, hanem az egyes témák, amiket a sztori egyes mozzanatai számunkra fölvetettek. Természetesen a Hősre, az origóra szükség volt ahhoz, hogy egyáltalán kommunikálni lehessen, hogy az alap-kiindulópontra lehessen építeni egy saját konstrukciót. Az operarészben ez a téma a társadalom önzése, figyelmetlensége, ragadozó jellege volt, hogy mindenki rátelepedett a történetre, hogy mindenki a saját feje, elképzelése szerint interpretálta, artikulálta a történéseket. Az első rész arról szól, hogy mennyire könnyű félreértelmezni valamit, és elrabolni a főszereplőtől a saját történetét. Az operettrészben a hatalom és az egyén kapcsolata izgatott minket. Az önmegverés lélegzetelállítóan abszurd fogalmán keresztül az az elképesztő folyamat, ahogy eltorzulhat ember és politikum kapcsolata, ahogy érzelmi

viszonnyá fajulhat a közszereplőkhöz való viszony, hogy milyen könnyen veszíthetjük el a tisztánlátásunkat. Az oratóriumrészben pedig az intimitás, a személyesség volt a témánk, hogy mennyire nem tudjuk, mi is történik velünk, hogy egy pillanat alatt megváltozik az életünk, hogy ez a történet szinte passiójellegűvé vált. Az út volt ebben az esetben a kulcsszó.

▮ Igen, a dráma paratextusa három eltérő műfajt említ önmeghatározásként: prózaoperaként, prózaoperettként és prózaoratóriumként definiálja önmagát. Milyen következményekkel járt egy ilyen felfogás a darabra nézve? Milyen mértékben hatott vissza a darab szövegére a megzenésített változat, illetve a színházi próbafolyamat? Élesen elkülönül az előadás szövege a szerzői változattól?

▮ A következmény az volt, hogy miután szárazon, vagyis zene nélkül, a zenei műfajt elképzelve, önként „gúzsba kötve" táncoltam, és próbáltam megfelelni a még nem létező zenei szabályoknak, következett a zeneszerző, Faragó Béla új gúzsa és szívszélhűdése, hiszen őneki valódi zenét kellett rittyentenie az én fiktív zenére született mondataim köré. Ez tulajdonképpen lehetetlen volt. Amúgy is hajlamos vagyok a túlírásra, túlbeszélésre, de ebben az esetben a zene elől írtam túl a mondatokat, a zene helyett burjánoztak a szavaim. Faragó Béla persze szabad kezet kapott tőlem, mind strukturálisan, mind gondolatilag. Eleve Czajlik József is korábban még elkészített az én szerzői változatom alapján egy rendezői változatot. Amikor kérdeztem, mennyiben írtam meg azt, amit ő gondolt, azt válaszolta, semennyiben, de ez a jó benne, hogy az ő elképzeléseivel egy idegen tükrön keresztül szembesül. Persze nyilván sarkítva is volt ez a semennyire, de az tény, hogy nem szolgai, de kreatív, elrugaszkodó megvalósítása lett az én szövegem az ő ötleteinek. Ezek után pedig Faragó Béla is nyesett, vágott, alakított, szerencsére radikálisan. Tehát megszületett a szövegkönyv zeneszerzői változata is. A monológok pedig, mivel a jelenetek lírai jellegével szemben kifejezetten magyarázóak, valamelyest a mindennapi, az előbeszédet idézőek akartak lenni, azok nem sokkal a bemutató előtt születtek meg. A szerzői változat tehát egy agresszív hibrid, amely részben jelzi, idézi a színpadi változatot, de látványosan fittyet is hány arra.

▮ A három felvonás három, egymástól eltérő nyelven szólal meg. Milyen irodalmi-költészeti hagyomány volt segítségedre ezek kialakításában?

▮ Mivel a megrendelés alapvetően zenei jellegű volt, ezért a kiindulópontok is a zenei műfajokban gyökereztek. Az opera esetében a barokk opera, konkrétan Monteverdi *Orfeusz és Eurüdikéj*e szolgált mintául. Monteverdi librettója strukturálisan is fontos alap volt, a természetlírai részek, az ária-kórus szerkezete mind-mind konkrét inspirációt jelentett. Költészetileg volt, aki Juhász Ferenc-inek nevezte az opera nyelvét, és visszaolvasva egyet is értek ezzel, ez a szóképburjánzás valóban idézi a nagy biomanierista kívülállót, de semmiképpen sem volt ez tudatos. Ha valakire gondoltam írás közben, akkor az lehet, sokaknak furcsamód, a kevésbé ismert, de szerintem egyelőre felbecsülhetetlenül jelentős és eredeti Babics Imre volt. Az ő életművén belül is remek sci-fi eposzának, a *Széthajtogatott fekete doboz*nak a nyelve. Az operettrész kapcsán is sokat foglalkoztam a műfajjal az írás előtt. Leginkább a *Marica grófnő* és a *Lili bárónő* voltak hasznosak. Alapvetően az operettdalszövegek azon sajátossága volt a legizgatóbb, hogy szinte minden sorukban, mindenáron világmagyarázattal akarnak szolgálni, hogy definiálni próbálják az életet, hogy megfejtik a létezés titkát, pimaszul és ellenállhatatlanul. Egyfajta lírai-poétikus-naiv ezotériaként szültem újjá az operettbölcsességeket. Az irodalmi minta ebben az esetben antiminta volt, tudatosan próbáltam az ebben a stílusban megkerülhetetlen Parti Nagy Lajos ellen dolgozni, hogy még véletlenül se jusson eszébe senkinek az ő zseniális operett-felületmély villódzása-kuruttyolása. Természetesen ez kezdetektől halálra ítélt vállalkozás volt, nem sikerülhetett, nem is sikerült. De nagyon próbáltam. Az oratóriumnál papírforma szerint Bach-passiókat és Händel-oratóriumokat hallgattam és olvastam. A Narrátor szerepe volt a legerősebb hozadéka ennek a folyamatnak. Tudtam, hogy az emelkedett műfajhoz minél szikárabb, szürkébb, prózaibb

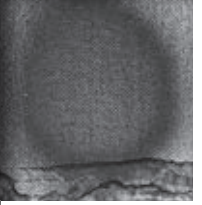

nyelvet keresek. Civil és alantas mondatokra volt szükségem. Persze ez is csak részben sikerült. Ebben az esetben nem volt irodalmi minta. Vagyis talán minden, amit életemben olvastam, hatott egyszerre, egyfajta borgesi Alef-állapot volt az írás.

▮ Milyen tanulságokkal szolgáltak számodra az eddig megvalósult előadások és a kritikai visszajelzések?

▮ Meglepett a zavar, amely fogadta az előadást. Pedig végül is nem csoda. A közönségünkre általában sem jellemző az eltúlzott nyitottság. Ebben az esetben pedig sokszorosan is ki kellett (volna) lépniük a komfortzónájukból. Első kilépés, hogy olyan témát látnak viszont a színpadon, amely a sajtótermékekből ismerős, amely a mindennapjaiknak a része volt még nemrég, amely nagyon is konkrét rosszérzéssel és szégyenérzettel tudja elönteni az embert. Második kilépés, hogy mindez zenei műfajokon keresztül artikulálódik, a történet, szerep, gondolat hordozója a zene. Ebből adódik az a sűrítés, amely szokatlan a befogadónak. Harmadik kilépés, hogy minden elvárás ellenére nem szolgálunk kész válaszokkal, nem mondjuk meg, hogy mit gondoljanak a nézők, önálló véleményre vagyunk kíváncsiak, nem mondjuk meg a tutit. Negyedik kilépés pedig, hogy a közönséggel való együttgondolkodás szerves része az előadásnak és ettől nagyon meg lehet ijedni, ez szokatlan és nehéz, hiszen a végcél az lenne, hogy kiderüljön, a közhelyeken túl is van élet.

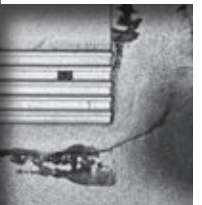

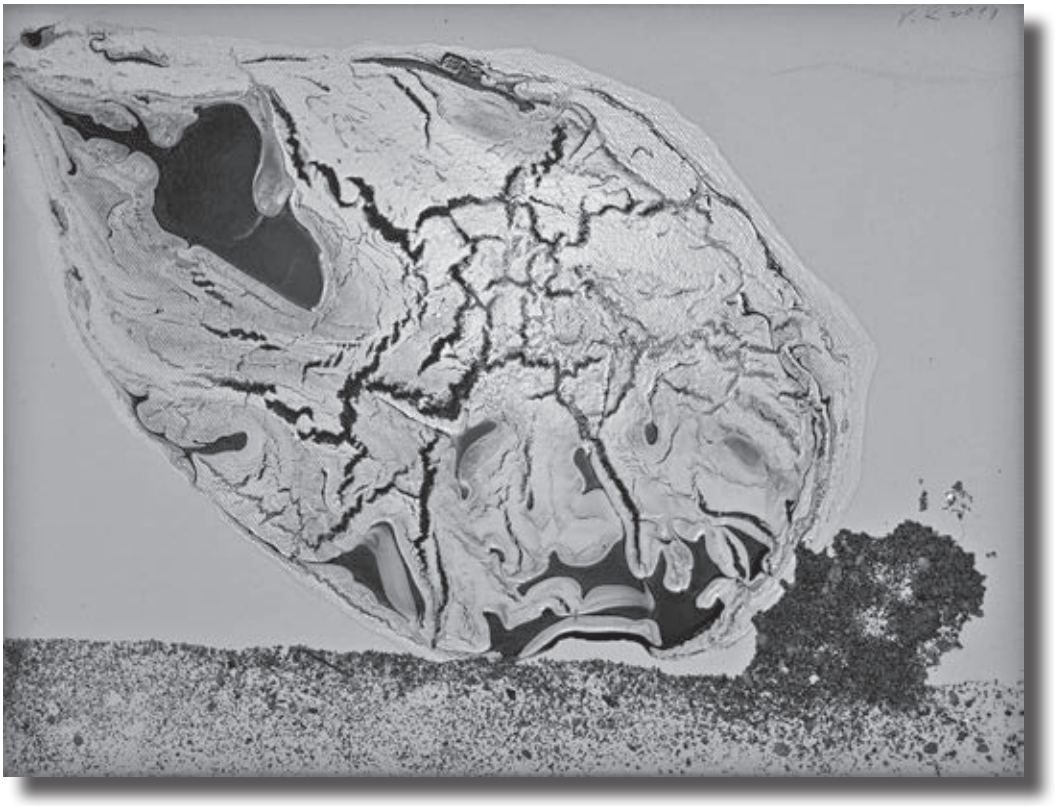

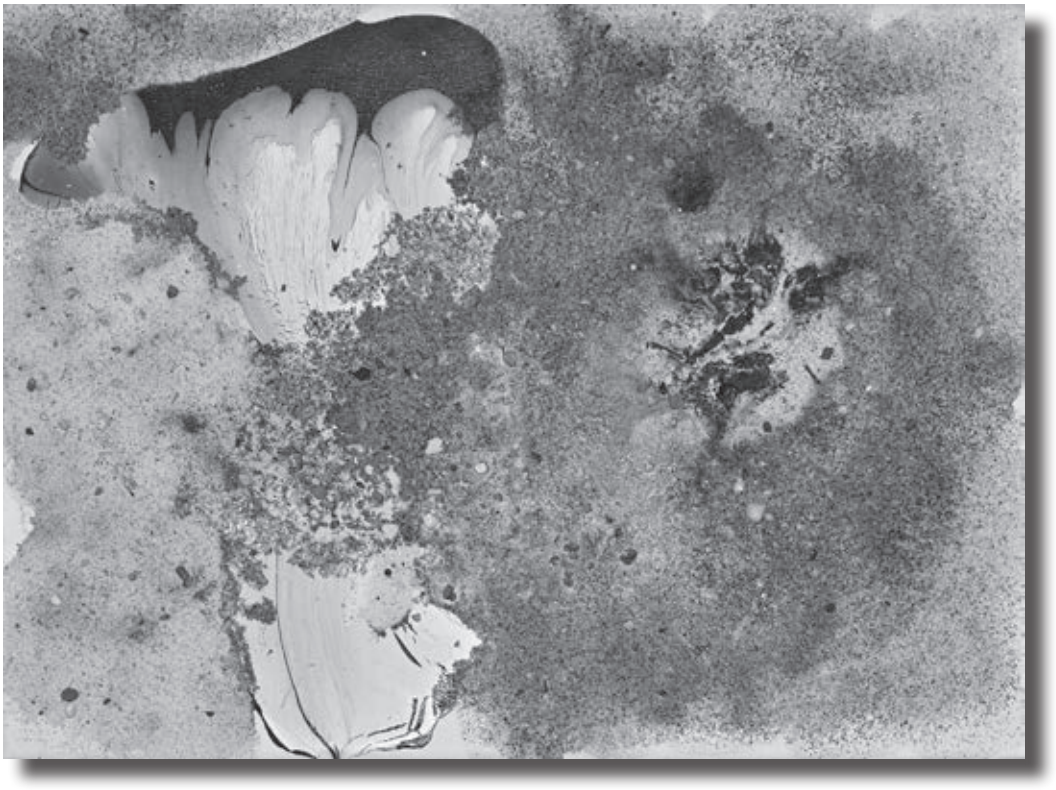

KOVÁCS NATÁLIA

IDENTITÁSPROBLÉMÁK SZÖVEGBEN, SZÍNPADON ÉS NÉZŐTÉREN

ESTERHÁZY PÉTER *MERCEDES BENZ* CÍMŰ DRÁMÁJÁRÓL ÉS ANNAK POZSONYI BEMUTATÓJÁRÓL

„Remek, megjelent a színpadon a félelem. A közép-kelet-európai lét sine qua nonja. Egy csipetnyi félelem, egy kis adag rémület és egy leheletnyi rettegés – rázd össze, tégy hozzá kevéske nacionalizmust, szórd meg rasszizmussal, antiszemitizmusból csak éppenhogy, az íze végett, kis nemzeti frusztráció, melyet természetesen nacionalista nagypofájúsággal kompenzálunk, és koktélunkat érteni fogják itt is, ott is, emitt is, amott is.”[1] (302.) – mondja kifelé, a közönségnek Lucifer a *Mercedes Benz* első felvonásának negyedik jelenetében, kárörvendve a kelet-közép-európai lét problémái felett. Ezzel egyszersmind ironikus definícióját adja annak a – jellemzően az Osztrák-Magyar Monarchiából kivált országokat összefogó – közös identitásnak, amely a magyar és a szlovák nemzeti identitások felett áll, és önmagában foglalja azokat. Mintha azt jelezné a szöveg a potenciális magyar vagy szlovák vagy akármilyen kelet-közép-európai befogadója felé, hogy egy közösség vagyunk. A közös identitás kijelölése azért fontos, mert a színdarab a Szlovák Nemzeti Színház felkérésére készült, s amikor Lucifer kiszól a színpadról, direkt módon is megszólítja a szlovák nézőket.

De vajon igaza van-e abban, hogy a megadott recept szerint kevert koktélt érteni fogják itt is, érteni fogják ott is? Vajon a definíció, amellyel meghatározza a kelet-közép-európai létet, abban a tágabb értelmezői közegben is beazonosítható-e, amelynek már nemcsak a magyar, hanem a szlovák befogadók is a részévé válnak akkor, amikor a szlovák színházi megrendelésre készült szöveget lefordítják szlovákra, illetve a darabot bemutatják a pozsonyi Nemzeti Színházban? Vagy valójában ez a definíció is egy magyar nézőpont következménye? Vajon létezik-e olyan kulturális értelemben vett kelet-közép-európai identitás, amely ugyanazt jelenti minden Kelet-Közép-Európához tartozó nemzeti közösség számára? Vajon kelet-közép-európaiként, vagy szlovákként és magyarként nézi az előadást a befogadó? Esetleg mindkét identitás jelen van-e egyszerre? És ha igen, a kelet-közép-európaiság ugyanazt jelenti-e, ha az illető egyébként magyar, szlovák, szlovákiai magyar, netán magyarországi szlovák?

Az identitás és a nemzetek közti viszonyok eme bonyolult rendszerére rezonál a *Mercedes Benz* szövege, amely a két nép vonatkozásában reflektál a sorsközösségre (például a kommunista múltra); az összefonódó, de eltérően narrált történelemre (erre példa az Osztrák-Magyar Monarchia); és az egymás mellett élő két különböző, de egymás-

1 A továbbiakban a *Mercedes Benz*ből származó részleteket a következő kiadásból idézem: Esterházy Péter, *Drámák*, szerk. Tóth-Czifra Júlia, Bp., Magvető, 2016.

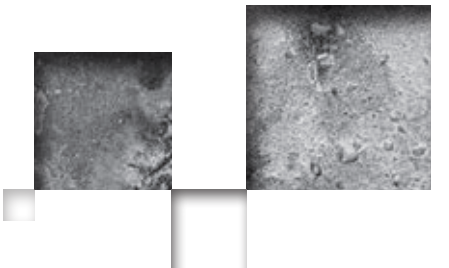

sal tagadhatatlanul kölcsönhatásba került nyelvre („*Józsikám, ne povedáljatok közbe, monológban vagyok…*" [401.])[2], valamint a kultúrák szoros – egymástól nem egészen szétválasztható – kapcsolatára (*Az Úr: […] Szlovák vagy magyar, hát nem mindegy?! / Mindenki:* (aki a színpadon van, vagy a közelben) *Nem!*" [329.]) Kérdés, hogy a szöveg ilyen játékossága mennyire marad működőképes szlovákul, valamint hogy a rendezés képes-e visszaadni, színházi nyelven újraalkotni mindazt, amit a szöveg létrehoz.

A *Mercedes Benz* című, magyar nyelvű drámaszövegben az Esterházy-család története jelenik meg újra – s ahogy mindig –, töredékesen. A szintén *Mercedes Benz* című szlovák előadásban az *Esterházy* név nem olyan automatikusan működő hívószó, mint a *magyar* – nemzetiséget jelölő – főnév és melléknév. Így ebben a változatban az a releváns információ, hogy egy olyan grófi-hercegi, nagy múltú családról van szó, amely magyar, nem pedig az, hogy Esterházy. Éppen ezért nem véletlen, hogy az eleve szlovák fordításra szánt, de magyarul megírt darab epilógusában az Úr úgy vezeti fel mondandóját: „*Van egy magyar család. Laktak itt is, Bécsben, de magyarok. Te ismered a magyarokat?*" (296.) Ez a három mondat, habár mindegyik szó szerint lefordítható szlovákra – „*Je jedna maďarská rodina. Bývala aj tu v Bratislave, aj vo Viedni, sú to však Maďari. Poznáš Madarov?*"[3] – mást jelent attól függően, hogy melyik ország fővárosában, s milyen nyelven hangoznak el. A második mondat Budapesten nem jelöl automatikusan három különböző országot, míg Pozsonyban egyértelműen igen. Továbbá a szlovák változatban azért is szükséges lehet ez a mondat, mert értelmezi, miért épp egy magyar családról lesz szó, míg ugyanez Magyarországon nem lenne kérdés. Továbbá a szöveg arra is tesz gesztusokat, hogy csökkentse a távolságot, amelyet a nemzeti hovatartozás meghatározása eredményezhet az eltérő nemzetiségű befogadóban. Például többször említ olyan, a család történetében fontos helyszíneket, amelyek ma már Szlovákiához tartoznak, úgy mint Galánta, Dunaszerdahely vagy Pozsony. Ezzel mintha arra is utalna, hogy az, hogy valami vagy valaki magyar, nem jelenti szükségszerűen azt, hogy nem szlovák.[4]

A szöveg keletkezésének előzményeiről Peter Kováč, a dráma szlovák fordítója és a pozsonyi ősbemutató dramaturgja azt nyilatkozta a bemutató előtt a szlovákiai magyar napilapnak, az *Új Szó*nak, hogy kevés olyan író van Szlovákiában, akikkel darabot

2 A 'povedál' kifejezés jelentése az Arcanum – Magyar Nyelv Kéziszótára szerint: „Hangosan, gyorsan, esetleg zagyván beszél, fecseg […] jár a szája." Forrás: https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/p-44572/povedal-4644F/ Elérés utolsó dátuma: 2018. 12. 19. Ugyanakkor a köznyelvben kevéssé ismert ige szláv eredetéről az Arcanum – Magyar Etimológiai Szótár is ír. Forrás: https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/p-F3534/povedal-F384D/ Elérés utolsó dátuma: 2018. 12. 19. A szlovák nyelvben a povedať ige jelentése mondani, amelynek egyes szám harmadik személyű, múlt idejű alakja: povedal.

3 Péter Esterházy, *Mercedes Benz*, ford. Peter Kováč, Bratislava, SND, 2017, 53.

4 Mindezeken felül a család története az egyetemes emberi lét kontextusában is értelmezhető, amennyiben a darab egésze intertextuális utalás a bibliai Jób könyvére – annak huszadik századi újraírásaként is olvasható. Vagyis a megjelenített magyar család történetén keresztül az emberi lét megpróbáltatásainak egyetemes tapasztalata is megmutatkozik abban, hogy az Úr és Lucifer fogadást kötnek: a család tagjai akkor is hűek maradnak-e Istenhez, ha kegyvesztetté válnak.

lehetne íratni, ezért Roman Polák rendezővel, a Nemzeti Színház prózai társulatának igazgatójával megalapították az *Eurokontext* elnevezésű fesztivált, amelynek keretén belül külföldi szerzőket kérnek fel, hogy írjanak darabot a színház számára. Kováč szerint Esterházy megtiszteltetésnek vette a felkérést, és mivel szlovák részről érkezett, annak társadalmi-politikai vonatkozását is fontosnak tartotta.[5] Hogy a szerző érzékenységgel közelítette meg a nemzetek között fennálló kapcsolat problémáját, arra utal Szigeti László is, a Kalligram Könyvkiadó igazgatója, aki a bemutató előtt az *Új Szó*ban megjelent írásában hálával emlékszik vissza arra, amikor a már beteg Esterházy 2016-ban többször is kilátogatott a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra, hogy találkozzon és beszélgessen a szlovák díszvendégekkel. Szigeti szerint „Tudta, hogy szlovák kollégáinak mit jelent a jelenléte, s azt is, hogy mit üzen ezzel a magyaroknak és a nagyvilágnak."[6] De ugyanerre az érzékenységre utalhat a *Kárcsi avagy egy szlovák hazafi* című – kötetben a *Kék haris*ban megjelent – szöveg, amelyet Karol Wlachovský, a Szlovák Intézet igazgatói posztjáról éppen akkor leköszönő műfordító tiszteletére írt Esterházy, még 1995-ben: „*Valakit megismerni nem veszélytelen, gondoljunk csak a nőkre vagy a férfiakra, hogy mást most ne említsek. De nem megismerni és úgy együtt lenni, az még kockázatosabb. Ez igaz népekre is. Ha két nép a történelem folyamán egymás mellé kerül, azonnal egy hatalmas öt órai teát kell szervezni, aprósütemények, szalvetta, satöbbi, ahogy kell, s a két népet sorban egyenként egymásnak bemutatni. Az ötlet nyilván reális, bár kétségtelenül babrás*".[7] A különböző identitású közösségek közti feszültségre, és annak természetére a *Mercedes Benz* szövege is tesz utalásokat, erre vonatkozhat például az az anekdota is, amely a gróf édesapjával megtörtént esetről szól egy a színdarabon belüli színdarab formájában. Ekkor az édesapa az országúton járva kurucokkal találkozik: „*Kuruc: Mi vagy? Kuruc-e vagy labanc? / Apa: Nem tudom, hogy ezek kik, mondom hát, ami az igazság: labanc! / Gróf: Erre a kurucok jól elverték. Ment tovább, most egy csapat labanccal találkozik. / Labanc: Mi vagy? Kuruc-e vagy labanc? / Gróf: Édesapám most sem tudta, kivel áll szemben, és azt sem tudta, ki az, aki azokkal áll szemben, akikről ő, apám, nem tudja kik […] ám eszébe jutott az előbbi csapat, és – / Apa: Kuruc! / Gróf: Erre a labancok is jól elverték.*"[8] (353–354.)

5 Szabó G. László, *Esterházy, felkérésre*, Új Szó, 2015. 09. 11., https://ujszo.com/vasarnap/esterhazy-felkeresre, elérés utolsó dátuma: 2018. 12. 20.
6 Szigeti László: *Egy eszmény alkonya*, Új Szó, 2017. 01. 07., https://ujszo.com/kultura/egy-eszmeny-alkonya, elérés utolsó dátuma: 2018. 07. 29.
7 Esterházy Péter: *Kárcsi avagy egy szlovák hazafi* = Uő, *Egy kék haris*, Bp., Magvető, 2010, 67.
8 Vö. Esterházy Péter, *Harmonia caelestis*, Bp., Magvető, 2001, 23.

Talán magyarázni sem kell, hogy a különböző identitású csoportok közti feszült viszony értelmetlenségét artikulálja az idézett szövegrészlet, aminek a megértése nemzeti hovatartozástól független. Ugyanakkor még a közös történelmi-kulturális örökség ellenére sem biztos, hogy az ilyen referenciákat tartalmazó anekdotikus részek értelmezhetők a szlovák közönség számára, s ugyanez igaz az Esterházy-család múltjára vonatkozó utalásokkal összefüggésben is. Az előadás nézője vagy a szöveg olvasója – legyen magyar vagy szlovák – tudhatja, hogy a szerző grófi származású, mert kiderül a színlapból vagy a fülszövegből. Ugyanakkor a szlovák néző sokkal kisebb valószínűséggel ismeri az életmű más darabjait, mivel eleve kevés mű jelent meg szlovák fordításban, továbbá az is feltételezhető, hogy kevesebb ismerettel rendelkezik az Esterházy-család múltjáról vagy az apa-fiú kapcsolat újra- és újraírt problémáiról. A Kováčtól és Szigetitől származó idézetek a Szlovákiában élő, magyarul értő olvasó és író, szakmai közeg lelkesedését mutatják. Érdemes elkülöníteni tőlük és külön vizsgálni azt a nyelvében és kultúrájában is szlovák közönséget – illetve ennek a közönségnek a befogadói tapasztalatát és a befogadási stratégiáit –, akik számára az Esterházy-szövegek nem a saját anyanyelvükön tapasztalt olvasmányélmények, és akiknek valószínűleg nem irodalmi műveltségük és kultúrájuk része a szerző életműve.

A nyelvismeret döntő jelentőségű abból a szempontból, hogy egy adott közösségnek milyen Esterházy-képe van, illetve lehet. Egyrészt meghatározza a potenciálisan olvasott szövegek számát; másrészt a szövegek fordíthatóságának problémája is mindenképpen felmerül ezzel kapcsolatban. Paszmár Lívia, szlovákiai magyar irodalmár, aki Esterházy szlovákra fordított műveinek recepciójával foglalkozik, *Remegés, mozgás, repedés* című tanulmányában[9] sorra veszi azokat a műveket, amelyek szlovák fordításban is megjelentek – szám szerint hét ilyen van; ezek mindegyikét 2000 után adták ki Szlovákiában: a *Harmonia caelestis* (magyarul: 2000; szlovákul: 2005), a *Javított kiadás* (magyarul: 2002; szlovákul: 2006), a *Semmi művészet* (magyarul: 2008; szlovákul: 2009) és *A szív segédigéi* (magyarul: 1985; szlovákul: 2009), az *Egy nő* (magyarul: 1995; szlovákul: 2011), az *Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozós változat* (magyarul és szlovákul: 2013), az *Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk változat* (magyarul és szlovákul: 2014). Ez a sor a bemutató alkalmából kiegészült azzal, hogy a Szlovák Nemzeti Színház 2017-ben külön kiadványban megjelentette a *Mercedes Benz* teljes szövegét

9 Paszmár Lívia, *Remegés, mozgás, repedés*, Kalligram 2016/6., http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2016/XXV.-evf.-2016.-junius, elérés utolsó dátuma: 2018. 12. 27.

is, kiegészítve néhány ismertető szöveggel – például épp a kurucokról és labancokról, vagy Haydn és az Esterházyk kapcsolatáról –, amelyek segítik a nézőt a darab értelmezésében. Paszmár szerint alapvetően a kultúrpolitikában keresendők annak okai, hogy Esterházy művei csak 2000 után kezdtek el megjelenni Szlovákiában szlovák fordításban: az 1970-es évek Csehszlovákiájában „a posztmodern fordulat magyar irodalmának fordítása-kiadása elképzelhetetlen volt. Ezzel magyarázható, hogy a prózafordulat kulcsszereplőjének tekinthető Esterházy ismeretlen maradt a szlovák kulturális közegben – az akkoriban keletkezett legjelentősebb művei máig nem olvashatók szlovák fordításban."[10] Az irodalmár összegzésként azt a következtetést vonja le, hogy „A szlovák és magyar Esterházy-kép […] több okból kifolyólag is különböző: nem minden Esterházy-mű jelent meg szlovák fordításban, fontos szerepet játszik az eredeti és a fordítás keletkezése közt eltelt idő, valamint a két kulturális közeg mint két különböző kontextus […]."[11]

Mindez a színházi előadás befogadása szempontjából is fontos; ahogy az is, hogy az íróról *mint emberről*, illetve mint híres személyiségről való tudás mértéke is egészen más. Míg a magyarországi színháznéző közönség jelentős része akkor is ismer néhány Esterházy-idézetet, rendelkezik némi információval, háttértudással a szerzőt és családját illetően, és van valamiféle viszonyulása Esterházy Péterhez a híres íróhoz, grófhoz vagy futballrajongóhoz, ha az életművében nem jártas, ugyanez a szlovák közönségre már nem igaz. Ezeknek az ismereteknek a hiánya szükségszerűen eltolja a szövegbeli hangsúlyokat, sőt az is előfordulhat, hogy bizonyos részleteket értelmezhetetlenné tesz.

Nem egyszerű az előadás szlovák percepciójáról beszélni, ugyanis szlovákul mindössze két kritika jelent meg a bemutatóról. A premier után Soňa J. Smolková írt a *Pravda* kultúrarovatába, aki úgy fogalmazott, nehéz egy ilyen sűrű és szójátékos drámát színre vinni, és nem könnyű követni a rengeteg utalással teli szöveget, hiszen az egy „intellektuális hullámvasút, amelyen ülve erősen kapaszkodni kell, és csak remélni lehet, hogy nem zuhanunk ki a kanyarokban."[12] Szintén nem sokkal a bemutató után jelent meg a *.týždeň* című hetilapban Peter Scherhaufer drámaíró, publicis-

10 Uo.

11 Uo.

12 Soňa Smolková, *Mercedes Benz je ako intelektuálna húsenicová dráha*, Pravda, https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/416309-recenia-mercedes-benz-je-ako-intelektualna-husenicova-draha/, elérés utolsó dátuma: 2018. 07. 29. Szlovákul: „A hoci text od svojej prvej verzie prešiel radikálnou úpravou, stále je to intelektuálna húsenicová dráha, pri sledovaní ktorej sa musíte pevne držať a dúfať, že v zákrute nevypadnete."

ta kritikája, amelynek már a címe is sokatmondó: *Értelmiségi luxus*.[13] A szerző azzal kezdi kritikáját, hogy „Vannak olyan színházi előadások, amelyekre jobb felkészülten menni. Ajánlatos ismerni a szerzőt, a stílusát, a gondolkodásmódját – vagyis képben kell lenni."[14] Ezután pedig kifejti, hogy a darab alapvetően az intellektust célozza, nem próbál az érzelmekre hatni. A kritikus szerint a számtalan irodalmi, filozófiai, történelmi és vallási utalás miatt nehezen követhető az előadás, ezért azt a következtetést vonja le, hogy a kevesebb több lett volna. Mivel kevés kritika jelent meg, közvetlenül a bemutató után felkerestem Miloslav Juránit, a *KØD – konkrétne o divadle*[15] folyóirat főszerkesztőjét, aki összefoglalva saját és munkatársai nézői tapasztalatait elmondta, hogy szerinte azért nehezen követhető a mű, mert a szlovák anyanyelvű közönség számára egyrészt az Esterházy-család, másrészt általában a magyar történelem bizonyos megidézett szegmensei sem feltétlenül ismerősek. Még olyan mozzanatok sem, amelyekről pedig azt gondolhatnánk, közös ismeret lehet: Juráni például épp a fent idézett kuruc-labanc anekdotát emelte ki, amelynek értelmezését azért tartotta nehéznek, mert nem állt rendelkezésére a kurucokról és labancokról – számunkra oly alapvetőnek tűnő – történelmi ismeret, valamint az a tudás, hogy mindennek mi köze az Esterházy-családhoz.[16] A szlovák közönség számára szintén nagy valószínűséggel hiányzó referenciális alap *Az ember tragédiája*, amelyet szövegszinten, a cím említésével és strukturálisan is megidéz a dráma. A szlovák néző sokkal kisebb valószínűséggel ismeri a művet, mint a magyar, hiszen számára nem gimnáziumi kötelező olvasmány, nem a nemzeti irodalmi kánon része.[17]

Nemcsak a szövegben, de a rendezésben is vannak olyan mozzanatok, amelyek nehezen, vagy nem egyértelműen értelmezhetők a szlovák néző számára. Például amikor a fasisztákhoz ér a *történelmi revü*, Roman Polák rendezésében nagy kupac bőrcipő szakad a mennyezetből a színpadra. Erről a magyar és főként a Budapesten élő nézőnek jó eséllyel a Duna-parti emlékmű jut eszébe először, mintegy azzal lép párbeszédbe a rendezés – ezzel mintha Polák is tenne egy

13 Szó szerinti fordításban: *Luxus értelmiségiek számára*, szlovákul: *Luxus pre intelektuálov*. Lásd: https://www.tyzden.sk/klub/36625/mercedes-benz-luxus-pre-intelektualov/, 2017. 01. 15., elérés utolsó dátuma: 2018. 12. 28.

14 Szlovákul: „Existujú divadelné inscenácie, na ktoré je lepšie ísť pripravený. Poznať autora, jeho štýl, spôsob uvažovania – jednoducho byť v obraze."

15 A folyóirat címének jelentése: Konkrétan a színházról. A szlovák színházi folyóirat a magyar Színház folyóirathoz hasonló presztízsű szakmai lap Szlovákiában.

16 Ezt támasztja alá az is, hogy a Nemzeti Színház kiadványában külön cikk szól arról, hogy kik voltak a kurucok és a labancok.

17 Szlovákul két fordítása is létezik, először Pavol Országh Hviezdoslav fordította le 1905-ben, *Tragédia človeka* címen, majd pedig ugyanezen a címen Ctibor Štítnický fordításában is megjelent 1988-ban.

olyan gesztust a magyarok felé, amilyenekből sokat tesz Esterházy a szlovákok irányába. Azonban, ha valaki kevésbé ismerős Budapesten, annak valószínűleg egyéb holokausztábrázolások, történelmi olvasmányok jutnak eszébe.

Az értelmezési különbségek a közönség közvetlen reakcióiban is tetten érhetők, s a színházban a nevetés az egyik leginkább érzékelhető, azonnali visszacsatolás. Míg a budapesti felolvasó-színházi bemutatókon[18] már az Úr és Lucifer nyitópárbeszédén nagy volt a nevetés, addig a szlovák közönség számára egészen máshová kerülnek a hangsúlyok, és egészen más a vicces. Az „öreg Newton" szójáték például a magyar közönségben nevetést keltett, míg a szlovák közönség nem fogadta poénként, holott a „starý Newton" szó szerinti fordítás, így elvileg semmi nem vész el a jelentésből – úgy tűnik, mégis. Valószínűleg éppen Esterházy szójátékainak ismerete hiányzik, vagyis az a kevésbé komplex és kevésbé közismert Esterházy-kép az oka, amelyről Paszmár is írt. A szlovák közönség ennél jóval később kezdett el nevetni. „*Te is az én teremtményem volnál, bazmeg?!*" (308.) – mondja az Úr Lucifernek az első felvonás ötödik jelenetében, ami a szlovák fordításban így áll: „A ty si kto? Hádam som aj teba stvoril ja, bazmeg?!"[19] Amikor ez a mondat elhangzott a darab ősbemutatóján a Szlovák Nemzeti Színház színpadán, hatalmas röhögés tört ki a nézőtéren. „*Azt hittem, legalább a mennyekben nincsen bazmeg. Hát, bazmeg, tévedtem.*" (308.) Szlovákul: Dúfal som, že aspoň v nebi sa nehovorí bazmeg. Nuž, mýlil som sa, bazmeg."[20] – dünnyögi félre Lucifer, ami a bemutatón tovább fokozta a nevetést. Mint látszik, a dráma fordítója, Peter Kováč nem fordította le a trágár kifejezést, hanem egy az egyben átültette a szlovák szövegbe, feltételezve, hogy a szlovák közönség érteni fogja. Vagy még inkább: tudva, hogy a kifejezés a szlovák közönség számára is jelentéses, sőt szimbolikus erejű. Bevallom, a nézőtéren ülve zavarba jöttem, mert az előzetes olvasás ellenére sem tudtam visszaemlékezni a szövegben szereplő „bazmeg"-ekre, hazaérve ellenőriznem kellett a drámában, hogy valóban beleírta-e őket Esterházy.[21] Azt gondolom, a szitokszónak a szlovák kontextus, s a szlovákiai színpad mint közeg adott nagyobb hangsúlyt, mert az itthon szinte észrevehetetlen, kötőszóként megbúvó kifejezés ebben a közegben elkezdett a magyarság attribútumaként működni. Ezzel egyszersmin tükrözve azt a bonyolult viszonyt, amelyre a dráma szövege is rezonál. A színpadon a magyar identitás jelölőjeként működő

18 Pesti Színház, 2016. szeptember 21., rend. Hegedűs D. Géza; Tesla Teátrum, 2015. november 16., rend. Vas-Zoltán Iván.

19 Péter Esterházy, *Mercedes Benz,* i. m., 57.

20 Uo., 57.

21 Erről részletesebben is írtam a bemutató után megjelent publicisztikámban. Kovács Natália, *Fele magyar, fele tót,* Élet és Irodalom 2017/3., https://www.es.hu/cikk/2017-01-20/kovacs-natalia/fele-magyar-fele-tot.html, elérés utolsó dátuma: 2019. 03. 19.

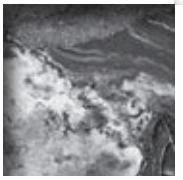

trágár kifejezés egyszerre teremtett távolságot és közelséget: a szlovák néző perspektívájából magyarként keretezi az elhangzó szöveget és a jelenlévő szereplőket, vagyis eltérő nemzeti identitást, tehát távolságot jelöl. Ugyanakkor olyan jellemzőt mutat fel, amely a szlovák néző számára a magyarsággal azonosítható, amelyet ismer, és amihez van valamiféle viszonya, tehát közelebb hozza hozzá.

Amint azt a keletkezési körülményekről fennmaradt írások és szóbeli nyilatkozatok, valamint a szövegben rejlő utalások is igazolják, a *Mercedes Benz* egy tudatosan kelet-közép-európainak, de legalábbis szlovák-magyarnak szánt dráma. Ha úgy tetszik, közös sorstragédiánk színpadi változata. Azonban előfordulhat, hogy a szöveg egészen más ponton találkozik a közönség megértésével, mint azt gondolnánk. Valamint az is lehetséges, hogy a fordítás ellenére szlovák identitásra nem, de egy tágabb közegben is értelmezhető magyarságra rátalál.

NAGY CSILLA

„REND, MINT EGY KIHALT NYELVBEN!"

TŐZSÉR ÁRPÁD *LÉLEKVÁNDOR* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Tőzsér Árpád új verseskötete mind nyelvi, mind gondolati megformáltságát tekintve illeszkedik a legutóbbi pályaszakaszhoz: nemcsak a 2015-ös, *Erről az Euphorboszról beszélik* című, gyűjteményes kötet összegző, szintetizáló igénye látszik tükröződni a 2017–18-as válogatásban, hanem a (talán a *Leviticus*ban leghangsúlyosabb) kultúrtörténeti „szellemidézés" is; továbbá jelen van a pálya egészét átívelő antik mitológiai kódrendszer; és a magánmitológia elemeiből építkező, személyes történetet prezentáló eljárásmód is. A *Lélekvándor* azonban egyfajta hangsúlyeltolódást mutat: mintha a fenti keretek között kialakuló jelenetezés, a hang- és arcadások sokfélesége ezúttal az emlékező, felidéző, megszólaló ént is más fénytörésben mutatná. A Tőzsér-líra „személyessége" azáltal mutatkozik meg, hogy mit lát meg, mit tekint kiemelendőnek az ismert történetekből, karakterekből, és hogy azok hogyan lépnek párbeszédbe egymással.

A kötet három ciklusra tagolódik, és mindhárom egység eltérő nézőpontból kérdez rá ugyanarra: az ember megismerhetőségének korlátaira, a cselekvések következményeire és az idő tapasztalatára. Az első ciklus az erkölcs, a bűn, az ösztönök elvont kérdéseit távolabbról, antik karakterek átsajátított történetei révén mutatja meg (tézis); a második a „saját szoba" (és „saját könyvespolc") árnyait, az azokból „kinyerhető" tapasztalatokat vázolja (antitézis); a harmadik ciklus pedig mintha az előző kettőt összekapcsolva, a kétféle tudás személyiségben való egymásra rakódását vinné színre (szintézis). Azonban mindhárom verscsoportra jellemző a narratívák rétegződésére, a szavak konnotatív jelentéstartalmának egymásra vonatkoztatására, és a jelek disszeminatív működésére épülő poétikai stratégia. A személyes, kollektív vagy mitikus emlékezetben jelen lévő történetek kontaminációja, és az azokban feltűnő szereplehetőségek egymásba kapcsolása a világépítés apropója: Tőzsér költészetében a tudásszerkezetek és a személyiség-struktúrák egyaránt ezáltal jönnek létre.

Az első ciklus (és ezzel együtt a kötet) nyitóverse, a *Lélekvándor* azáltal „ad arcot" Püthagorasznak, hogy a kulturális emlékezetben és a forrásokban fennmaradt, rá vonatkozó ismereteink alapján továbbírja a történetét. „A számok atyja", aki Diogenész Laertiosz szerint hitt a lélekvándorlásban, és állítólag vissza tudott emlékezni előző

négy életére[1], Tőzsér versében magába építi saját korábbi, feltételezett személyiségeit: Hermész fiaként látja a múltat, az Alvilágban találkozik Homérosszal, Euphorboszként csatát vív, „hős-csaló vándorként" az időt kijátszó és strukturáló mitikus figuraként tűnik fel: „S két fénytelen szem kiszáradt forrásából / világok látomása buzog, istenek, halandók / s tárgyak seregszemléje: Erebosz-hideg, / ok- s cél-Ilion, mozgás-Ithaka, gondolat-ideg, / szférák nagy terce – a teljes lét versben, / Deukalión s Pürrha követől az emberekig / és vissza (Zeuszig) minden sor más: / más sorscserép – s a lélek egyre újabb cserepet: / újabb sorsot választ, képzelt én-ekre reped –, / s lesz az Odüsszeia is lélekvándorlás." (8.) A szubjektum hasadása, a szerepekre bomló én, „az ősi metempszichózis", „mítosz-ár", „őseposz-vers" a kötet egészére vonatkozó ars poétikaként értelmezhető, az itt vázolt karakter- és történetépítés olyan olvasási stratégiát indukál, amely a könyv legtöbb szövege esetében termékeny lehet.

Így például a *Születésnapi vers október 6-ra, mindazoknak, akik e napon születtek* című vers, amely Jékely Zoltán *Lézengés vasárnap délután*[2] című, 1935-ös költeményének a parafrázisa, érzékenyen dolgozza egybe a pretextusként szolgáló szöveget a magánmitológiával (a költő születésnapjához kapcsolódó személyes történettel), valamint a kollektív magyar múlt eseményeivel (az aradi vértanúk mártíriumával), és ezt metafizikai és transzcendens dimenzióba tágítja: „Városmajor, tanácstalan vasárnap, / ezerkilencszáz és harmincötöt / üt az idő, október 6, madárhad, / csízraj sötétlik a nyárfák fölött, / leszáll, elszáll, a fák gyásza marad. / Bitók a tar ágak, Budán: Arad." (37.) Míg a kontempláció állapota, a szemlélődés a városmajori vasárnapon Jékely versében az idő múlásának tapasztalatát, a hiány predesztinációját hozza magával, addig Tőzsér versbeszédében állapotok rétegződésének és az idő sűrűsödésének tapasztalata, a teljesség lehetősége fogalmazódik meg. Ahogy a kiemelt jelentőségű dátum többféle értelmű kódként jelenik meg, úgy például a fák motívuma egyszerre utal a megtapasztalható látványra, a felidézett történelmi eseményre (az akasztásra), a természet körforgására (az újjászületésre és az életre), és a világ teremtésére (világfa). A figyelem számára különállóként érzékelt tárgyak és események (az érzékelés pillanatában feltűnő objektumok, a születések és elhalálozások, a teremtődések és a pusztulások) is állapotként, bergsoni tartamszerűségükben mutatkoznak meg, ahol „[a] tartam a multnak folytonos haladá-

1 Diogenész Laertiosz, *Neves filozófusok élete*, VIII. 1.

2 Jékely Zoltán, *Lézengés vasárnap délután* = Jékely Zoltán *összegyűjtött versei* [digitalizált könyv], PIM, Digitális Irodalmi Akadémia, https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001/jekely00086/jekely00086.html

sa, mely rágja a jelent és duzzad, amint előremozog”[3], valamint „lényegében folytatódása annak, ami nincs, abban, ami van”[4].

Ez az időszemlélet van jelen többek között József Attila *Ódá*jának első szakaszában, és ez tükröződik a kötet *Az átlátszó patkány* című versében is, amely egyszerre idézi fel Szabó Lőrinc *Egy egér halálára* című versét, és József Attila *Eszmélet*ének egyes versszakait, (címével pedig) József Attila *A bőr alatt halovány árnyék* című szövegét, sőt közvetve a két költő testpoétikáját is. Tőzsér ebben a versben szintén a személyes időtapasztalat „teherbírását” méri meg, amikor azt a tárgyi környezet viszonylagos maradandóságával és az organizmusok véges létmódjával opponálva viszi színre. A farakás, amely a természet anyagából az ember által alakított formák és a fizika törvényszerűségei szerint (egy sajátos nyelv szabályszerűségei szerint) rendeződik építménnyé, a világ konzisztenciájának kifejeződése: „Rend, mint egy kihalt nyelvben! Az ölfák szókincse, / ragjai rendszerbe rakva, szabályos struktúrákat al- / kotva töltik meg gyermekkorom udvarának szigorú / grammatikáját.” (59.) A személyes emlékezet számára azonban a múlt meséinek, és mítoszainak sűrűsödési helye, labirintus, amelyben – Minotauruszként – egy százéves patkány bolyong, amely az idő múlásával, az enyészet metamorfózisa során maga is szerves vázzá, a farakás kicsinyített másává alakul: „A mi patkányunk fel- / tehetően most százéves: mielőtt befutott egy farakás alá, / láttam, hogyan világosodik ki a szőre, s lett ő maga áttet- / szővé, bele lehetett látni, mint a kísértethalba, és én csak // belső részeket, beleket, zsigereket láttam úszni a kora / hajnal zavaros akváriumában […].” (59.) A vers matrjóska-szerkezetében a farakás rendje, az állati tetem pusztulásának biológiai törvényszerűsége a vers, a költészet építményével kerül metanarratív módon összefüggésbe: „A sejtés mélyebbre hatol / bennük, mint a megnevezésük, de az átlátszó patkány / kúszik legmélyebbre: a gúlába rakott verssorok legalsó / hasábjai között neszez, ott, ahol már a vaksötét létet éri.” (60.)

Élet és költészet folytonos egymásra vonatkoztatása, a pillanatok és állapotok mozaikszerű egymás mellé helyezése és a komplex idő- és világértelmezés Tőzsér költészetének legtermékenyebb mozzanatai közé tartoznak. Mindezt a *Lélekvándor* című kötet az eddigieknél is pontosabban, számottevőbben hajtja végre.

(Budapest, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2019)

3 Henri Bergson, *Teremtő fejlődés,* ford. Dienes Valéria, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1930, 10.

4 Henri Bergson, *Tartam és Egyidejűség. Hozzászólás Einstein elméletéhez*, ford. Dienes Valéria, Pantheon, h. n., 1923, 60.

SZERZŐINK

FITOS ADRIÁN (1977, ZALAEGERSZEG) ÍRÓ ▮ **FORGÁCS MIKLÓS** (1973, LÉVA) ÍRÓ, DRAMATURG, RENDEZŐ ▮ **KOVÁCS NATÁLIA** (1989, ÉRSEKÚJVÁR) MENEDZSER-SZERKESZTŐ (AKADÉMIAI KIADÓ), SZÍNIKRITIKUS, PHD-HALLGATÓ ▮ **MELLÁR DÁVID** (1992, POZSONYPÜSPÖKI) KÖLTŐ, PHD-HALLGATÓ (COMENIUS EGYETEM, POZSONY) ▮ **NAGY HAJNAL CSILLA** (1992, LOSONC) KÖLTŐ, ÍRÓ, SZERKESZTŐ ▮ **NAGY CSILLA** (1981, BALASSAGYARMAT) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, KRITIKUS, SZERKESZTŐ, VENDÉGOKTATÓ (PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK EGYETEM, KASSA) ▮ **NÉMETH ZOLTÁN** (1970, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, SZERKESZTŐ, EGYETEMI OKTATÓ (VARSÓI EGYETEM) ▮ **N. TÓTH ANIKÓ** (1967, ZSELÍZ) ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ▮ **ORCSIK ROLAND** (1975, ÓBECSE) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ, SZERKESZTŐ ▮ **RADICS RUDOLF** (1994, RIMASZOMBAT) KÖLTŐ, PHD-HALLGATÓ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ▮ **TERÉK ANNA** (1984, TOPOLYA) KÖLTŐ, DRÁMAÍRÓ ▮ **TŐZSÉR ÁRPÁD** (1935, GÖMÖRPÉTERFALA) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

9 771336 508003 05